JOSE MARIA CARRETERO

POLITIČKI PRVAK

JOSÉ M. CARRETERO: POLITIČKI PRVAK

Kupljeno na uspomenu na Česnik i na Lukića, gdje je podpisani pri puta čitao ovu knjigu.

Kestri [illegible]



SUVREMENA BIBLIOTEKA

GODIŠTE IV.
KNJIGA 2

REDOVITO IZDANJE

Bjelovar 10.XI.45.g.
Vedriš Mišo,
1. gradjevinska četa „Bojnović"

JOSÉ MARIA CARRETERO

POLITIČKI PRVAK

ROMAN

ZAGREB 1942
SUVREMENA BIBLIOTEKA

Na temelju Zakonske odredbe o izdavanju prievoda iz tuđih književnosti, br. CCCXL-1556-Z. 1941. od 13. listopada 1941., Matica Hrvatska odobrila je prievod ovog romana pod brojem 22. od 9. veljače 1942., a Ministarsvo nastave Odjel za promicanje prosvjete rješenjem br. 386. od 18. veljače 1942. odobrilo je izdanje ovog romana.
Državni izvještajni promičbeni ured pri Predsjedništvu vlade dozvolio je tiskanje ovog romana pod brojem 3119. od 13. ožujka 1942.

Preveo: JAKŠA SEDMAK

TISKARA DRAGUTIN BEKER, ZAGREB, GUNDULICEVA ULICA 18
KNJIGOVEŽNICA ANTE GRÜNBAUM, ZAGREB, GUNDULIĆEVA 18

Pedrić S. Mihajlo

JOSÉ MARIA CARRETERO

José Maria Carretero, španjolski romanopisac, poznat i pod pseudonimom »El Caballero Audaz« (Smjeli gospodin), rođen je 1889. Broje ga među najbolje pisce moderne španjolske književnosti od godine 1898. pa ovamo. Kad je te godine Španjolska u nesretnom ratu sa Sjedinjenim Državama Sjeverne Amerike izgubila veliku većinu za onda još preostalih svojih kolonija, počinje opći preporod njene književnosti, koji ide usporedo s ostalim nastojanjima, da se spasi što se još dade spasiti. Književnička grupa »generación de 1898« našla je u onim očajnim prilikama povoljno tlo za svoju osnovu: da obnovi Španjolsku i politički i književno novim idejama, pripisujući narodnu nedaću baš pomanjkanju tih novih ideja i konzervativnosti narodnoj, koja nije htjela odstupiti od vjekovnih tradicija. Ti su preporoditelji — renovadores — uspješno presađivali tuđe biljke, većim dijelom francuske književne parole svoga doba. Kao što je nekada španjolska književnost mnogo utjecala na francusku, tako su sada španjolski pisci sve mnoštvo ideja posudili iz raznih francuskih umjetničkih škola. I u Španjolskoj nastaju razni »-izmi«, a od književnih se vrsta najviše njeguje roman, valjda zato, što je u njemu najlakše stavljati drugima u usta ideje, koje leže na srcu piscu i koje želi promicati u svojoj domovini.

I danas još glavni predstavnici španjolske lijepe knjige pripadaju toj »generaciji«, koju sada ima zamijeniti najnoviji, još neiskristalizirani naraštaj. Pored sve svoje modernosti i više ili manje uspjelih oponašanja tuđih misli i oblika, gotovo svi ti španjolski moderni romanopisci pokazuju, da vuku lozu iz stare domaće književne tradicije, koja i njima daje neizbrisivo originalno svoje obilježje.

Carretera ubrajaju među pisce »erotskih romana«, što nije sasvim točno, jer u tu školu spada na pr. i Felipe Trigo

(1865—1915), koji je bio izraziti učenik Zolin, dok Carretero to nikako nije. Više su u pravu oni, koji ga smatraju specijalistom, koji opisuje modernu ženu i modernu ljubav. Već prema svojoj temi on ili nesmiljeno ili s vidnom samilošću analizira svoje junake i njihova srca, prateći njihovu borbu sa Sudbinom. Posjedujući pored sveg realizma dovoljnu dozu sjete, El Caballero Audaz umije gdjekad svoje ženske junakinje podići na visinu idealnosti i oproštenja, kao u svom, na hrvatski jezik već prevedenom romanu »La Sin Ventura« (Zlosretnica). Vješto sastavljena fabula, zanimljivi bujni opisi, izvrsna karakterizacija i fina psihološka opažanja, dramatsko prikazivanje radnje — sve su to odlike, kojima je Caballero Audaz umio na juriš osvojiti španjolske čitaoce, naročito žene. A i filmovi su već posegnuli za njim.

Carretero je napisao desetke knjiga, od kojih su neke izišle u više izdanja. Spominjemo romane: La Virgen Desnuda, Desamor, De Pecado en Pecado, El Pozo de las Pasiones, La bien pagada, La Sin Ventura, San Sebastian, Un Hombre Extraño, En carne viva, El novelista que vendió a su Patria, El dolor de las caricias. U svima pisac pokazuje, da je duboko zavirio u ljudsko, a naročito žensko srce.

U romanu »P o l i t i č k i p r v a k« (El Jefe Politico) dao je pisac vjernu sliku jednog »demokratskog« narodnog zastupnika, korupcioniste i karijeriste. Čitaoci će, kad ga pročitaju, i nehotice morati pomisliti na sve one strahote, što su poslije uvedenja republike 1931., u nedavnom građanskom ratu, poharale čitavu Španjolsku, a koje su samo bile plod i logična posljedica one politike, koju su u njoj provodili slični lupeži kao ovaj Carreterov »politički prvak« Leopoldo Quintana.

J. S.

EL JEFE POLITICO

PRVI DIO

I.

Leopoldo Quintana spusti kišobran koliko je samo mogao, tako da su mu žbice kišobrana gotovo pritisnule šešir, jer mu je kiša, uporna i jaka, gonjena silnim vjetrom, šibala obraz.

Učinivši to nesvijesna ga uspomena podsjeti na dječju pjesmicu, koju je prije dvadeset godina pjevao s drugom djecom izlazeći iz škole za neprijatnih večeri:

U ožujku kiša lije
Ili tada vjetar brije.

On se nasmjehne na tu uspomenu iz djetinjstva, koja ga je zaokupila sada u tridesetoj godini i u najvažnijem i najodlučnijem trenutku njegova života, kad se trebao duboko zamisliti u sadašnju stvarnost.

Ali ipak mu je bilo drago, što se sjetio prošlosti, uživajući u tome kao što čovjek uživa kad iznova preleti put, koji je ostao za njim, onda kad se život sprema poći novim i odlučnim pravcima.

Bilo je prošlo preko dvadeset godina od kada je na tom istom trgu izlazeći iz škole s Miguelónom Baena, sa »Žderom«, i s Eustaquiom Cabezas, svojim najboljim drugovima, vičući iz svega grla pjevao prostodušnu pjesmu o tradicionalnom lošem vremenu u Urbevieji.

Dekoracija se jedva izmijenila.

Na sredini trga, oko česme s tri duda, s tri kamenita pojila za napajanje konja i magaraca, postojao je isti zanemareni vrtić sa zakržljalim rašćem, koje kao da se spremalo umrijeti na studeni svake zime.

Obično istesano raspelo od granita, s izglodanim stepenicama, širilo je na molitvu svoje pocrnjele ruke u jednom kutu trga.

Oko križa — koji su zvali Kalvarijom — četiri klupe s naslonom od drveta sačinjavale su neki mali vidikovac, i na njima su za sunčanih popodneva sjedili stari Kastilijanci s dugim smeđim ogrtačima, uživajući u milovanju zlatne zvijezde.

Na desno su kuće — škola, gradski sud i dom doñe Escolastike, najbogatiji u gradu — izbočile svoje miradore, koji su bili podržavani zidanim stupovima i sastavljali duboke trijemove. U njima su se danas kao i onda, jedva što bi se smračilo, blistala svijetla jedinih dućana na starinskom trgu: Tomasov zlatarski dućan, gdje su seljaci iz okolice kupovali koraljne naušnice za svadbe, obotke s privjeskom za djevojke i srebrne zavjete za darove crkvi o svetkovinama Zaštitnika; kraj njega je sjao uzani izlog slastičarne Matilde Gómez, na pločici u izlogu viđali se kolači ispod izblijedjele crvene koprene, na kojoj su se u svako doba nalazile piknjice od muha...

A svijetlio je i remenarov dućan — tamo se radilo čak noću — gdje je na vratima visjela acetilenska svjetiljka kao jedina rasvjeta.

Ostali dio trga nalazio se u polutami. Trokraka ulična svjetiljka u sredini bila je kao obično ugašena: jedino su gorjele viseći na žici u zraku električne žarulje, odrazujući blijed i mrtvački sjaj, koji je jedva dostajao da osvijetli do druge strane popločeni put, pun jaruga i blatnih rupa, što ih je izbušilo neprekidno prolaženje dvokolica i seoskih taljiga, koje su s te strane ulazile u grad.

Nešto se je ipak bilo iz temelja promijenilo. Nasuprot bivših gradskih vrata, gdje je prije stršila rđasta, simetrična, prljava i žalosna grdosija staroga ruševnoga zatvora, sada se dizao kasino. Kasino liberalne stranke.

On je bio ponos i ugled grada Urbevieja, njegova najljepša zgrada, pečat njegove civilizacije, njegova raskoša i njegove profinjenosti.

Zvali su ga i »gospodski kasino« za razliku od onog primitivnog — neke neuredne kućice, žalosne i bez udobnosti — gdje je u jedine dvije dvorane nekoliko odrpanaca i seljaka igralo beskrajne partije karata i domina.

Leopoldo Quintana morao je preći preko trga.

Kad god bi to činio u ovo tamno i vlažno doba sumraka, uvijek se u njemu bunilo njegovo kicoštvo, koje mu je postalo navikom. Strepio je od straha za svoje istom olaštene cipele, što su blistale poput zrcala, za svoje hlače što su se mogle poštrcati prljavim mrljama u tom blatu...

Izbjegavao je lokve tražeći izbočine ploča, što su provirivale između gliba, da bi na njih oprezno stavio vrške svojih nogu... Smješkao se uspoređujući se u glavi, ovako s kišobranom i hodajući oprezno, s kakvim plesačem na trapezu u cirkusu, koji se s naporom sklize sa svojim suncobranom po čeličnoj žici napetoj iznad gledališta...

Napokon pristane čvrsto nasred polumjeseca od asfalta, što se prostirao ispred rotunde kasina. Lice mu obasja žućkasta svjetlost, što je prodirala kroz velika stakla, koja su bila prava raskoš u tom gradu, na prozorima prizemlja zgrade.

Leopoldo Quintana imao je trideset godina; bio je srednjeg stasa, ponešto odebela trbuha, širokih ramena, kratkih i zdepastih nogu, malko nakrivih, tako da se radi toga u hodu ljuljao poput mornara... Njegovo je okruglo, mesnato i rumeno lice izgledalo još šire radi crne kovrčaste brade što mu je obrasla obraze sjedinjujući se s brkom, koji mu je padao oko kratkih i puteno debelih usnica... Čelo mu je bilo široko i izbočeno, nozdrve široke i ponešto konjske, fine i tvrde kao u

svojeglavih temperamenata, a oči ispod gustih obrva bile su smeđe sa sivim odbljescima, žive i simpatična pogleda...

Imao je nešto maursko u izrazu i u crtama lica... Da je pokrio bijelim turbanom glavu, što su je resili uvojci crne kovrčaste i razbarušene kose, izgledao bi kao slika i prilika kakvog okrutnog, putenog i inteligentnog Arapina za srednjevjekovnih kalifata... Debele su mu ruke izgledale kao pandže, pune oštrih i žustrih prstiju...

Došavši do vrata i prije no što je pošao uz stepenice koje su vodile u Kasino, Quintana zastane da bi zatvorio kišobran. Pri tom se okrene prema trgu, a zjenice mu se instinktivno upute na stranu, gdje mu je bila kuća.

Vidio je kao uvijek balkon blagovaonice osvijetljen, i kako se kroz staklo ističe crna sjena na pozadini žute svjetlosti svjetiljke.

Svoju ženu...

— Jadna Juliana! — požali je, pomislivši na nju. Bila je tamo kao uvijek kad bi on otišao od kuće u Kasino.

Ona bi ga pratila očima dok je on prelazio preko trga, raspoznavajući ga izdaleka samo onda, kad bi ga jasno osvijetlio sjaj prozora kasina.

Kako ga je obožavala!... S kolikim ga je pokornim i slijepim udivljenjem ljubila ta supruga, koju je u njenoj bezazlenoj malograđanskoj jednostavnosti bio zabliještio mlad i rječit odvjetnik, kome su svi proricali veličajnu političku budućnost!...

A on — i to mu je savjest malo prigovarala — nije mogao uzvraćati ljubav toj žarkoj odanosti. Bili su tako različiti! Ponori su ih rastavljali duševno i fizički. Njegov brak s Julianom — kćerkom don Aquilina Reya, najstarijeg bilježnika s najboljom klijentelom u gradu Urbevieja — značio je za nj posjed prve stepenice na ljestvama, što ih je trebao da bi se popeo na vrhunce svojih čežnja, o kojima je sanjao.

Svršivši svoje odvjetničke nauke i položivši doktorat u Madridu, Quintana se vrati u Urbevieju; ledena sredina i žalosna ravnodušnost, s kojom ga dočekaše u rodnome mjestu, prestrašiše ga... Nije imao novaca ni utjecaja... Njegov otac, općinski činovnik, jedva je smogao da mu — s nečuvenim žrtvama — pruži pravničku naobrazbu...

Dobri starac, koji je mislio da je time ispunio svoje poslanje na zemlji, umro je kratko vrijeme nakon toga... A Leopoldo Quintana se nađe sâm pred životom... Nije htio skrstiti ruke, a nije mogao postati jedan od tolikih dokonih gospodičića, kojima akademska titula služi samo kao izlika da se odlikuju u dosadnim kasinskim diskusijama. Znao je da je sposoban za nešto više, a život ga je stezao svojim potrebama, pritiskivao ga materijalnim zahtjevima...

On stupi kao pomoćnik u pisarnu bilježnika don Aquilina Reya... Mala plaća, mnogo posla... Dobro. On se brzo — premećući svežnjeve i spise — uputi u sve lopovštine, nevolje i smicalice najvažnijih porodica u gradu.

Ali bilo je nešto važnije.

Već je od prvog dana opazio čudan utjecaj, što ga vrši na Julianu, stariju kćerku bilježnikovu... Bila je to jednostavna djevojka, čedna, obična lica, nikakva naročita pojava...

Kao žena potpuno nitko i ništa!

Premda je bila bez estetskih privlačivosti, imala je dar i vrline dobre kastilske domaćice... Rano je ranila, bila je radina, skromna, s rijetkim sposobnostima za štednju i za upravljanje...

Otkad joj je umrla majka, upravljala je bilježnikovom kućom spretnošću iskusne žene...

Tu je djevojku, koja se jedino brinula da joj uspije

kakav slatki skorup i kakva riža na mlijeku, prisutnost Leopolda Quintane u kući sasvim zablještila...

Taj joj je mladić, lijep, mlad, vrlo razgovorljiv, umiljata pogleda i slobodnih kretnja, sa svojim ozbiljnim, rječitim i lukavim govorom, sa svojim odijelima od dobrih madridskih krojača — od prvog časa postao idolom, nekim višim, nepristupačnim bićem...

Jednoga dana Leopoldo Quintana, kome je bio dodijao silan posao a oskudna plaća, smisli hladno što će i kako će. Pomisli da bi mlad odvjetnik, dobar govornik i bez prevelikih skrupula, mogao napraviti karijeru kraj starog i prepredenog bilježnika don Aquilina. Njegova bi mu protekcija dobro poslužila... I on mirno, s onom taktikom prerano iskusnog čovjeka koji samo hladno računa, što je bila njegova karakteristika, postavi Juliani zamku...

Umio je potajno ostvariti svoj naum... A kad je don Aquilino mogao razabrati što se u kući događa, njegova poslušna, čedna i dobra kćerka bila je već četiri mjeseca trudna...

Brak je bio jedino časno rješenje...

Za dvije godine bio je Leopoldo odvjetnik s najvećom klijentelom u Urbevieji.

Služio se svojim tastom u svim zgodama i — pošto se prestao srditi radi prevare — starac je sebi više nego li jedamput morao čestitati, što se udružio sa čovjekom tako rječitim, tako lukavim i tako odvažnim, kakav je bio Leopoldo Quintana.

Odvjetnik je u šest godina braka imao troje djece... Juliana ga zbilja nije smetala. Ona naravno nije bila drugarica, kakvu je trebao ambiciozan i borben temperamenat kao što je bio njegov... Ona mu nije nikada poslužila kao podstrek ni kao pomoć, niti mu je sokolila ambiciju, niti se plela u njegove poslove...

Ona je bila sjena u svom domu. Dobra i tiha sjena supruge, koja bdije u kući, koja predano njeguje djecu,

koja zatomljuje svoju volju pred voljom svoga muža, i koja u krajnjoj nuždi umije samo izmoliti devetnicu Blaženoj Djevici, da bi izmolila zaštitu za namjere onoga, koji s njom dijeli postelju...

Otkako je Quintana, već dvije godine predsjednik Kasina, naumio kandidirati za zastupnika u Urbevieji protiv Rubéna Madraza, koji je uživao mandat punih šest legislatura, Juliana nije mirno živjela. Njena je dobra dušica neprestano drhtala od nekog nemira.

Ona je o politici imala nejasnu predodžbu kao o nekoj okrutnoj borbi, o ljutim neprijateljstvima, nasiljima... Više nego jedamput događali su se po selima zločini, kojima su motiv bili izbori.

Sjećala se one godine, kad je po ulicama Urbevieje potekla krv, kad je nastala pucnjava između pristaša Madrazovih i nekolicine buntovnih seljaka, koji su branili nekog republikanskog kandidata. Radi toga se bojala za Quintanu... I sada, kad bi on odlazio od kuće, naročito naveče, ona ga je pratila ljubavlju svog pogleda sve dok nije vidjela, da je ušao zdrav i čitav u Kasino.

— Ta Juliana! — pomisli opet na glas Leopoldo, kao da je osjećao težinu njene čestite ljubavi i njene opreznosti.

I stisnuvši šakom kišobran stavi nogu na prvu stepenicu Kasina.

U tim dvjema zgradama — pomisli on, u njegovoj kući, koju je ostavljao za leđima, i u Klubu, u koji je onaj čas ulazio — bilo je sve ono, što je dotle imalo značenja u njegovome životu, a i ono što je namjeravao postići u budućnosti. Iza njega bila je prva mladost njegova, njegovo ognjište, podloga njegove ambicije, njegov prvi smjeli podhvat što ga je ostvario... Pred njim, u Kasinu, zastupnički mandat, politički utjecaj, buduće bogatstvo i povratak u onaj Madrid velikih borba i intenzivnih strasti, što mu je bio zlatan san.

Svaki put mu se pričinjavalo sve bližim njegovo ostvarenje... Stajalo ga punih šest godina, dok je stigao do praga odakle je već mogao stvarno raspoznavati kakav je sebi postavio cilj... Put nije uvijek bio lagan.

S ponosnim uživanjem pobjednika sjećao se sada svih grebena, svih zapreka što ih je morao svladati...

Njegova je profesionalna borba bila manje tegobna zahvaljujući utjecaju njegova tasta... Ali tek što je skrenuo u politiku, već su iskrsnule poteškoće... Njegova je klijentela bila najbrojnija u Urbevieji, ali on nije bio zadovoljan: težio je za masnim honorarima velikih društava koja daju dobre nagrade i utjecaj, a ne odviše posla.

Kao da je u njemu naslućivalo svog budućeg gospodara, Hidroelektrično društvo, najvažnije poduzeće pokrajine, koje je davalo svijetlo i snagu desetcima mjesta i koje je imalo na tisuće radnika i činovnika, bilo mu je neprijateljem od prvoga časa.

Između odvjetnika i Društva započe rat potajan i prikriven, ali neumoljiv i okrutan... Postavši općinskim vijećnikom, Quintana diže vojnu na Društvo u ime morala: opravdavajući to time, da poduzeće dovoljno ne plaća za zauzeto zemljište i podzemlje za svoje električne vodove, ishodi strogu istragu te postigne, da su bile povišene svote što ih je ono plaćalo gradskoj općini. Zatim kao pokrajinski zastupnik proširi svoju vojnu na poduzeća svih mjesta u pokrajini.

Hidroelektrično društvo se nije smatralo pobijeđenim. Leopoldu je bilo jasno, da ga treba ukrotiti; jer bez ugleda moćnog poduzeća, koje je imalo na stotine dioničara i na tisuće izbornika, on nije mogao nastaviti svoju političku karijeru.

Tada Quintana u jednoj dugoj noći bez sna, posvećenoj smišljanju svojih planova, pronađe odlučno sredstvo, kako će svladati Društvo, kojega je ravnatelj Henri

Lavande, pošpanjolčeni Francuz, bio njegov najljući i najuporniji neprijatelj...

Da bi izvršio svoj naum, Leopoldo Quintana pomisli na Ernesta Aviala. Taj će biti ruka, koju će on naoružati za konačnu borbu.

Ernesto Avial je bio momak od dvadeset i tri godine, jak, nagao, romantične duše, odlučna srca... Sin već pokojnog časnika živio je od skromne mirovine, što ju je primala njegova majka. U Urbevieji je bio izuzetan tip, koji se razlikovao od mirne i pospane sredine toga grada. Još od ranog djetinjstva osjećao je žarki književni poziv. On je bio slučaj prerane umjetničke lire i u isto vrijeme primjer još zaslužnije volje, zato što se razvio u sredini, koja je bila protivna svakom intelektualnom stvaranju... Momak je stekao svu kulturu koju je mogao svojim sredstvima, pa je osnovao neku književnu smotru, koja je odmah propala, i čitao je stihove u Kasinu. Konačno je nemajući sredstava da bi pošao u svijet, da tamo potraži sredinu pogodniju za svoje težnje, postigao mjesto upravitelja lista »Kastilska Jeka«, najvažnijeg dnevnika u gradu Urbevieja... Tamo je životario ne pomirivši se nikada sa sudbinom i pisao svoje uzbudljive kronike, svoje pripovijetke i svoje pjesme.

Leopoldo Quintana je poznavao njegov talenat, njegov ponos, njegovu borbenost, njegovu ambiciju... To je bio čovjek kojega je trebao...

Oprezno i spretno odvjetnik napokon predobije novinara. On mu natuknu o obećanjima, koja su laskala njegovim spisateljskim aspiracijama, uvjeravao ga da će zajedno s njegovom političkom karijerom i on postići svoju književničku sudbinu; kako će ga povesti u Madrid, kako će ga smjestiti u kakve velike prijestolničke novine pomoću utjecaja don Alvara Sol, šefa umjerene demokratske stranke, čiju je politiku Quintana zastupao u Urbevieji.

Kao rezultat tog predobivanja »Kastilska Jeka« započe žestoku kampanju protiv Henria Lavande, ravnatelja Hidroelektričnog društva. Pod izlikom da vojuje za moral, Ernesto Avial je pisao bijesne članke koji su, potajno inspirirani od Quintane, nosili žig novinarove tople, blistave i ogorčene proze.

To je bio skandal koji je prodrmao poput eksplozije pospanu i ukočenu sredinu Urbevieje kao dno kakvog mirnog jezera...

Avial je bijesno napadao Francuza, optužujući ga zbog njegovih mutnih poslova, istražujući njegove postupke, ne prezajući ni pred zidovima njegovog privatnog života. Čitav je grad sudjelovao u hajci, i narod je čak izišao na ulicu radi manifestacije koju je u ime morala izazvao novinar. Međutim oprezni Quintana nije nikome otkrio, da je on bio začetnik svega toga i ograničavao se na mirno komentiranje.

U tom krajnjem času riješio je pitanje nov i još uspješniji napadaj »Kastilske Jeke«.

Henri Lavande, natjeran u škripac, žestoko progonjen, učini energičnu gestu, i mada je naslućivao odakle dolaze napadaji, udari na njihovog službenog autora...

Između Francuza i novinara bio je ugovoren dvoboj na pištolje.

Leopoldo Quintana bio je spretan, pa se nije miješao u hajku. Pouzdavajući se u Ernestovu vjernost čak je sebi dozvoljavao, da bi zavarao javno mišljenje, da u Kasinu kritizira piščeve žučljivosti.

— U samoj stvari ja se slažem. Kako i ne bih, kad sam ja stvar potaknuo? Ali... taj način!... Ne može se otići tako daleko — šaptao bi među svojim prijateljima.

Dvoboj je imao tragičan svršetak. Ernesto Avial je ubio metkom u grudi ravnatelja Društva.

U Urbevieji nastade duboko uzbuđenje... Sami svjedoci dvoboja, prestravljeni, nisu bili složni u tome,

da li je sukob bio apsolutno legalan... Govorilo se, da je Ernesto pucao prije vremena... Branioci novinarevi tvrdili su, da je Henri Lavande, nervozan kako je bio, prekasno opalio.

Stvar je došla pred sud te pisca zatvoriše...

Mjesec dana prije no što će pući osuda, Leopoldo Quintana je postigao svoju nasilnu svrhu. Novi ravnatelj Društva ga pohodi predloživši mu solidan savez i međusobnu pomoć. Quintana će biti odvjetnik poduzeća, njegov savjetnik, i moći će se koristiti njegovim političkim utjecajem u pokrajini... U zamjenu za to Leopoldo Quintana će ponajprije pružiti dokaz približenja Društvu, njegovim dioničarima koji predstavljaju građanski stalež, i koji su se smatrali kao izopćeni uslijed hajkâ Ernesta Aviala. A kao najveći dokaz, da bi se raspršila svaka sumnja u tom pogledu, da je odvjetnik bio tobože prikriveni podstrekač novinarev, poduzeće je tražilo da baš on bude taj, koji će preuzeti ulogu privatnog tužioca protiv pisca.

Noć, u kojoj se Leopoldo Quintana opredjeljivao da li da prihvati ili ne prijedlog Hidroelektričnog društva, bila je ovaj puta prepuna razmišljanja i najnemirnija u njegovom životu.

S jedne mu je strane pritiskivala dušu moralna obveza, ugovor o vjernosti i pomoći sklopljen šutke s Ernestom. S druge su mu strane bile važne sve koristi, što mu ih je gotove donosio ugovor s moćnim Društvom.

Izgledalo je kao da mu se srce priklanja onom gorljivom momku, darovitom i odvažnom, koji je radi njega prevršio mjeru. Ali okrutni je njegov egoizam vidio također u duhu svoju vlast u gradu; zastupnički mandat na dogledu, i u daljini Madrid, Madrid o kome je sanjao, kao neko blistavo obećanje triumfa.

Optužiti Ernesta Aviala značilo je razoriti jednu mladost koja je mnogo obećavala i koja se je plemenito predala njemu u ruke; značilo je izdajstvo i sramotu...

Odbiti Društvo značilo je započeti novi rat, zaustaviti možda za čitave godine postignuće svojih težnja; i pošto se nova takva prilike ne će pružiti, izvrgnuti se tome da bude osuđen na nerad, na životarenje u Urbevieji, postavši jedan od tolikih pokrajinskih malih odvjetnika.

Ah, ne... To nikada!

Zadrhtao je od groze na samu tu pomisao. Njegovo se samoljublje bunilo na samu pomisao, da bi mogao izgubiti svoje najbolje godine u borbi bez ugleda i bez veličine. Žestoko se bunilo.

Nalazio je razloge za svoju izdaju... Dakako da je obećao pomoći Ernestu; ali nije mogao nikada pomisliti, da će novinara njegova naglost dovesti u tako težak položaj.

— Osim toga — mislio je — vezati svoju sudbinu sa sudbinom čovjeka koji je ubio drugoga, znači isto što i priznati da si sukrivac zločinstva i zato se upropastiti zauvijek, s obzirom na sumnjičavu i malograđansku sredinu svog rodnog mjesta...

Htio je čak da nađe sentimentalne razloge, koji će opravdati njegovo izdajstvo...

Kako mu je uništena budućnost, kako ga prezire uredan svijet, kako mu se razbježala klijentela, kako mu je opustjela pisarna... A kad se to bude dogodilo, kakva sudbina čeka njegovu ženu i djecu?... A osobito, što će biti od njega?... A pored toga neminovno bi se izvrgnuo opasnostima i odgovornostima pokazujući se kao sukrivac i pomagač tako uzbudljiva i nepromišljena čovjeka kao što je Ernesto Avial. Uklanjajući njega uklanjao je oružje za koje nije nitko znao ne će li se u buduće okrenuti protiv njega...

Već se bijelila zora, kad je Leopoldo Quintana one znamenite noći stvorio svoju odluku.

Mjesec dana kasnije, i optužen od Leopolda s njegovom karakterističnom rječitošću, bio je Ernesto Avial osuđen na osam godina tamnice.

Malograđanska Urbevieja kao da je mirno odahnula. Društveni je poredak bio spašen, a »opasni buntovnik« bačen u tamnicu. To je bio Zakon.

Leopoldo Quintana bio je zadovoljan svojom taktikom. Zahvaljujući svome makijavelizmu vidio je pred sobom već otvoren put k slavi.

Kadikad bi mu sjećanje na drsko izdanog novinara mutilo uspomene; ali njegova volja čovjeka grabežljivca brzo bi protjerala priviđenje...

— Ph! — umovao bi sebičnjak — zašto da obraćam oči unatrag?... Prošlost ne postoji kad si je pobijedio. Zapreka koja se prebrodi i ... ništa više...

Takav je bio zakon Života... A osim toga, u kojem triumfatorskom životu nema mrlje krvave kaplje ili mrve blata kakve sramote?...

Razmišljajući tako, nasmiješivši se još jedamput, jak, pun nade, on odgurne staklena vrata Kasina.

II.

Unilazeći zapljusne ga val topline i oblak duhanskoga dima.

Po mramornim stolovima zveckale su pločice domina. Ispod velike staklene kupole, koja je natkrivala hall, dizala se gusta i vrela para čineći lak plavkast oblak...

Jedva što je unišao, i dok mu je smjeran vratar prihvaćao kišobran, koji je curkom curio, i njegov crni mekani šešir, susretne ga neki muškarac seljačkog izgleda.

— Zdravo, don Leopoldo!

— O gle! Kako je prijatelju? — odvrati on na pozdrav, a da nije prepoznao čovjeka, koji ga je oslovio.

I pođe naprijed prema širokom stubištu, kojim se na desnoj strani halla dolazilo u prvi sprat Kasina, gdje su bili knjižnica, tajništvo i dvorana za skupštine.

Seljak, otkrivši smjerno glavu, slijedio ga je gotovo uzastopce.

Leopoldo se zaustavi podno stubišta, nasloni ruku na sjajnu staklenu kuglu, kojom se svršavala ograda stubišta, pa se nasmijan obrati nepoznatom seljaku:

— Da vidimo, što je? Kako napreduje onaj posao?

Čovjek stane okretati otrcanu kapu među ukočenim i crnkastim prstima. Napokon prozbori mucavo:

— Kako napreduje... dobro napreduje, don Leopoldo. — Zastane, onda nastavi: — Došao sam vam reći, da mi je napokon uspjelo, da su Acisclo, cestar u Paralesu, njegov sin i zet, prišli k nama... Stajalo me truda, dok sam ih uvjerio... Ali... to su tri glasa više!

Tada se Quintana dosjeti, tko bi mogao biti taj seljak, pa nasmiješivši se pretjeranom ljubeznošću, koja je bila temelj njegove politike, stavi jednu ruku na rame svog sugovornika i pohvali ga, potapšavši ga usrdno:

— Lijepo, čovječe, lijepo... Znao sam ja, da si ti dobar prijatelj. Uvijek sam kazivao: nadzornik iz »Rasadnika« je čovjek u koga se možeš pouzdati...

Pa ga upita, naglasujući laskavi i intimni ton:

— A žena? A mališani, zadaju ti brige, što?

Seljačina se raspline od zadovoljstva pa odgovori:

— Kao uvijek, don Leopoldo. Nekako se promećemo, jer je zdravlje tu, hvala Bogu...

— Pa to je glavno...

— Ej, predsjedniče! — začu se zov nekog energičnog glasa.

On se obazre. Bio je »Ždero«.

— Dobar večer, Julián.

— Slušaj — reče Julián »Ždero«, koji se uvijek isticao vikanjem kad je govorio (»ono što ja govorim, čuje čak i Bog«, običavao se hvastati). — Mislio sam, da si u Fuente Piedri, na skupštini.

— Nije bilo moguće — odgovori Quintana. — Po ovoj kiši vrlo je loša cesta... Dapače vele, da se jutros razlio potok Higueruela i da se ne može proći...

— Vraga! — prekine neki drugi član pristupivši. — A zašto mi nisi javio? Bio bih te odvezao svojim autom. Pravi tank, mladiću. Njime mogu otići na Kubu!

Bio je Miguelón Baena, njegov školski drug. Baštinik neizmjernog imetka nije imao drugih strasti osim automobila i beračica — što crnje od sunca i što zamazanije tim bolje — koje je hvatao nasred polja žestinom primitivne životinje.

Približi se Quintani i stavi mu na vrat svoju herkulsku ručetinu.

— Slušaj: jesi li čitao posebno izdanje, koje je objelodanio »Nezavišnjak«? Tebi je posvećeno. Morat ćemo dati po repu tome Rubénu Madrazu. On te je izazvao...

— Jesam — prihvati s prividnom dosadom Quintana. — Razmetanje, sajamsko hvalisanje... Sada se ne radi o — novinskim dvobojima, nego o glasovima... I onaj, tko ih više dobije, ostat će pobjednikom prekosutra.

— Imaš pravo, brate! — progunđa Miguel Baena. — Danas je prošao ispred mog imanja... Kakvo je to jurenje po kotaru na nepristojnom F o r d u! Želio bih samo da ga sretnem na dan izbora na cesti, kad budem poveo svoj auto D e l a g e sa šest cilindara. Jednim ću ga udarcem svaliti u jarak!

Quintana se osmjehne na divljačke riječi toga barbara, koji je bio kadar učiniti to što kaže, jer njemu je život bio neka utakmica benzinskih motora.

Drugi prijatelji ga pomalo okružiše.

Leopoldo Quintana imao je za svakoga po koji smiješak i po koju prijaznu riječ.

— Što? Hoćemo li ih zdrobiti, don Leopoldo? — Bio je to Macario, bivši načelnik u Bujalancu.

On ga ohrabri:

— Jasno, čovječe. S ljudima kao što ste vi, svakamo si pristao.

— Uplašio si se vode, kandidate? — zapita ga drugi pristupivši grupi.

Bio je to muškarac od nekih šezdeset godina, čije je lice bilo opaljeno od sunca, a glava ošišana i kao od bronce. Odjeven po staroj kastilskoj modi imao je još uvijek kratak kaput od baršuna sa svilenim gajtanima i nosio je dlakavu pastirsku kapu.

Quintana odgovori ljubezno tome pastiru, koji je bio kao neki patrijarh velike porodice, u kojoj je bilo petnaest izbornika:

— Dakako, »Rubio«; rekoše mi da je put vrlo rđav...

— Ali onaj drugi — uvjeravao je »Rubio« s lukavom namjerom — nije sebi skratio pupak. Eno ga u selu još od podne. Ručao je kod načelnika, a večeras drži sastanak u školi. Ja sam došao ovamo, da ga ne slušam. Poznam ja sebe, pa nisam htio počiniti kakvo zlo...

— Što se tiče zala — prekinu neki drugi koji je baš nadošao vodeći skupinu od petorice seljaka — dosta nam ih nanose u Dehesasu.

— Zdravo, gospodo! — pozdravi ih Quintana. — Zar opet neko novo nasilje, don Trinidad?

— Kao što velite, kandidate! — odvrati oslovljeni — jer osim što su nam nedavno podvostručili namet prilikom oporezovanja, samo zato što smo vaši prijatelji, jučer su ovome — pa pokaže jednoga iz skupine — zaplijenili volove... Stara stvar, koje se više ni sam Bog nije sjećao... Bila je pokopana već tri godine, pa su je sada izvukli iz prašine da bi nas peckali... I to zato, što se prokleti sudac slizao s onim drugim nitkovom.

— Strpite se, prijatelji, strpite se. Samo još malo, pa će vode poteći drugim tokom.

— Neka ih ja tada samo nađem negdje u šumi! — progunđa onaj kojega su plijenili, stisnuvši šake, dok mu u smeđim očicama zablista plamen nakupljene i osvetničke mržnje...

Grupi pristupi don Bautista, gruntovničar iz Urbevieje.

Bio je to smežuran, ljepuškast starčić, sivkaste brade podrezane na vršku i otmjena držanja poput kakvog el Grecovog viteza.

— Sinko — svjetova poluglasno Quintani s očinskom nježnošću — budi vrlo oprezan; ja sam ti to već rekao; nemoj nikamo sâm odlaziti. Ja poznam toga Rubéna Madraza još od djetinjstva, pa znam da je divljak kadar sve učiniti.

— Nemajte brige, don Bautista; kad me prati pravo, ja ne trebam druge straže... A ako poginem, što se može za to? Uvijek će biti časno, ako si položio život za jedan ideal.

Na svim usnama zaori odobravanje.

— Vrlo si dobro rekao! — zaplješće Macario.

— Mladiću, ti si ljudina! — polaska mu Miguelón Baena.

Quintana je s usiljenim smiješkom primao laskanja. Ali njegova je mirnoća bila samo prividna. Ta izborna borba s Rubénom Madrazom uznemirivala ga je do krajnosti.

Tu su dvojicu takmaca dijelile velike fizičke i moralne razlike.

Rubénu Madrazu bilo je blizu pedeset godina. Bio je visoka stasa, željeznih šaka i sangviničnog apoplektičnog lica. Plemenit, impulzivan i smion temperamenat; velik lovac i ženskar, rasipao je svoj talenat i svoj imetak rasipnošću optimističkih karaktera, koji znaju da su jaki pred životom.

Sin Urbevieje, gdje je bio korijen njegovog velikog imetka, vršio je u gradu liječničko zvanje, i to je bio izvor njegove popularnosti. Surova iskrenost njegova općenja i njegov osoran i neuvijen govor otuđio mu je

bogatu klijentelu u Urbevieji, koju je kudio ponižavajući je svojim imetkom i svojim prezirnim izjavama. Naprotiv, bio je prijatelj poniženih, idol niskih narodnih slojeva, susjednih seljaka, koji su punili njegovu ordinaciju. Postupao je s njima surovom srdačnošću, uživao je da ih uznemiruje; ali poslije nije uzimao honorar za preglede, već je čak u slučaju potrebe ostavljao poneki duro za lijekove ispod bijednih uzglavlja. Bila su čuvena njegova ispitivanja seljaka, prljave i škrte čeljadi, koji su dolazili jedino u očajnim slučajevima.

— Da vidimo — zapitao je nekog seljaka koji je došao cvokoćući zubima kao kastanjetama od djelovanja groznice — otkada se nisi okupao?

— Ja, don Rubén... — mucao je nesretnik.

— Dobro, onda idi kući pa se osam sati trljaj sapunom, a onda se sutra vrati. Ja ne želim ovdje prljavaca!

Bila mu je manija da uvede higijenska pravila među to pučanstvo, koje je živjelo u dodiru sa zemljom... Neki su se više bojali liječnikovih sredstava čistoće nego svoje vlastite bolesti...

Ali kao naknadu za te osornosti, u Rubéna Madraza bilo je gospodske plemenitosti. Davao je ne brojeći, smatrao je svojom osobnom dužnošću pomagati svoje vjerne, pa je jašeći na svom andaluškom paripu po čitave dane provodio na selu, oblijetajući zaselke i torove pastira i posjećujući bolesnike, brinući se za njih kao otac.

Po svom imetku i po utjecaju što ga je naslijedio od svoga oca i što ga je uživao kod madridskih političkih prvaka, Rubén Madrazo bio je neprijeporni zastupnik za Urbevieju.

S Leopoldom Quintanom spajala ga samo veza zaštitnika spram štićenika. Odvjetnikov otac je zahvaljivao Madrazovom utjecaju, da mu je ovaj oslobodio sina novačenja, te tako nije morao prekinuti tečaj svoga studija.

Quintana je mrzio Madraza, jer mu je ovaj uvijek pokazivao neku prezirnu nadmoćnost. Pred Rubénom — tako korpulentnim, tako surovim, tako svjesnim svoje snage — osjećao se plah i potišten. Zastupnik je bio plemenit, naprasit, hrabar i vjeran; Quintana proračunan, hladan, ambiciozan i oprezan; oni su bili dva temperamenta, koji se međusobno odbijaju...

Snaga je prezirala lukavstvo: otvorena i ispravna hrabrost lukavu i krivudavu himbenost.

Osim toga Madrazo je bio jedini, koji je uvidio još izdaleka, ili još bolje, koji je pogodio tko je Leopoldo Quintana.

Bilo je isti dan kad je slavio svadbu s bilježnikovom kćerkom i na gozbi koja je bila dana u njenu proslavu, kad mu je Madrazo, stavivši ručetinu na odvjetnikovo rame, rekao u ime jedine čestitke onom svojom brutalnom iskrenošću:

— Dobro si starcu zasolio!... Ti ćeš daleko dotjerati, mladiću... U tebe je dobar jezik, spretan si, odvažan i drzak. Daleko ćeš dotjerati... Daleko ćeš dotjerati...

Quintana nije nikada Madrazu oprostio taj okrutni sarkazam.

Sada, boreći se protiv njega, koji je bio vladin štićenik, Quintana se manje bojao gubitka mandata, nego li susreta s Rubénom. Radi toga — a ne što bi se bojao kiše ili rđavog puta — on je odustao od toga da ode u Fuente Piedra, gdje je znao da će Madrazo provesti čitavi dan.

— Lijepo! To što se događa u Espeju ne znaš kako da okrstiš — reče jedan od seljaka.

— Što... Što se dogodilo? — upita Quintana, koji je i ako malo presenećen, pazio na sve nastojeći da ne ostavi bez odgovora ni najmanju obavijest.

— Da su mi rekli, kako se prekosutra ne će dobiti ni jedna glasovnica, ako ne stigne novac... Ima glasova

što ih je Madrazo kupio čak po dvadeset durosa...

— Ali ti ljudi — umiješa se Quintana hineći plemenitu zabrinutost — zar nisu svjesni toga što rade? Kako da ih nisi ti, Eustaquio, uvjerio? Što vole: sada malo više novaca pa da žive uvijek kao robovi, da ih ponižavaju, da budu bez pravde, bez puteva, bez cesta, bez škola?...

— Da, da — prekine ga lukavo Eustaquio — idite vi pa to pričajte toj čeljadi! To su vrlo tvrde tikve! Tamo, don Leopoldo, ako ne poteče »zlatna rijeka«, ne će ni jedan pastir glasovati, ili će glasovati za crnog ciganina...

Odvrativši razgovor, Quintana zapita:

— Zar još uvijek nije došao don Sebastián?

— Jest — odgovori jedan od njih, koji su ga okruživali. Mora da je otišao k biljarima. Želite li, da ga obavijestim?...

— Ne muči se, čovječe... Jer nije potrebno. Evo već dolazi!...

— Jest — potvrdi Miguelón. — Evo tu je Blagi Potres.

— Miguelon, ta može te čuti!

— Pa što? To nije uvreda. Zar ga ne zove cijeli svijet tako? — produži šaljivdžija...

Prolazeći hallom kroz skupine, koje su okružavale stolove, vidjelo se kako se približava Sebastián Gocho.

Bijaše to ljudeskara širokih ramena, s golemom trbušinom i debelom vratinom; između čupavih obrva blistale su mu zlobno plave očice sumnjičavog i lukavog seljaka... Nabuhli i zažareni obrazi bili su mu obrasli rijetkom i pepeljastom bradom, koju je brijao samo svakih sedam dana... Sebastián je bio najmoćniji industrijalac u Urbevieji...

Kupovao je na veliko žito čitavog kraja za svoj mlin, u kojemu se zadržavao dugo i odakle je uvijek dolazio u Kasino s odijelom bijelim od prašine mekinjâ,

premda je Miguelón uvjeravao da nemarni Sebastián, barem oko vrata kaputa nije bio bijel samo od brašna, nego od prljavoga prhuta...

Unatoč svoje prljave pojave i svog surovog govora isprekidanog prostačkim uzvicima, Sebastián Gocho je imao velik prirodan talenat i bio je obdaren rijetkom okretnošću.

Radi proširenosti svojih poslova i radi solidnosti svoga bogatstva uživao je moć u gradu i u okolici, te je uvijek bio neprijeporni prvak u kotaru... Lukav i spretan umio se služiti voljama i interesima. Pomažući jedne, zainteresirajući druge, pozajmljujući novac trećima na račun žetve, uspio je raspolagati znatnim brojem prijateljâ i saveznika. Bez njega nisi mogao zamisliti izbora.

U samome Madridu, u doba kad su se postavljali kandidati, tražilo se njegovo mišljenje prije nego li su se određivali kandidati.

Rubén Madrazo bio mu je prijatelj sve do prije dvije godine, kad se posvadiše radi neke ekspropriacije zemlje, gdje zastupnik nije htio uložiti svoj upliv u korist mjesnoga prvaka.

— Oho! Ti mi ne ćeš pomoći?... Onda ćeš vidjeti, tko sam ja!... — bio se zakleo.

Odonda je Sebastián Gocho objavio Madrazu rat na život i smrt te je nakon mnogo razmišljanja dao sredstva za to, da se Leopoldo Quintana pojavi kao kandidat protiv Madraza.

Sebastiána Gocha su zvali »Blagi Potres«, jer su ga radi posljedica pada s konja morali operirati, pa mu je ostalo jedno bedro kraće, tako da se u hodu micao valovitim i groteskním kretnjama.

Stigavši do skupine »Blagi Potres« pozdravi Quintanu.

— Dobar večer, kandidate. Jesi li pripravan raditi?

A pošto je Leopoldo potvrdio, Sebastián mu gotovo zapovjedi:

— Onda naprijed! Jer ima mnogo posla pred nama. Igru smo započeli, pa sada valja pobijediti!

Quintana se oprosti s onima koji su bili oko njega. Za svakoga je imao po koju ljubeznu riječ, poneki stisak ruke, za sve po jedan smiješak dobroga drugarstva...

— Trista mu muka, dosta je ćaskanja! — prekine naprasito Sebastián, zadržavši znakom neke koji su se spremali da pođu s njima gore. — Ovaj i ja imamo pune ruke posla! Vratit ćemo se dolje prije jednog sata!

Pa uzevši za ruku Quintanu povuče ga k sebi kao neki automat bez vlastite volje.

Prvi sprat Kasina sastojao se od tri velike odaje, koje su imale vrata na hodnik, a njegova je balustrada nadvisivala čitavi prostor halla.

S lijeve strane stubišta bila je knjižnica, koju si naslućivao tihu i samotnu, s njenim velikim prašnim policama i malenim pultovima, na koje je padala slabašna svjetlost dvokrakih svjetiljaka sa zaslonima od zelenkastog satena.

Quintana i Gocho uniđoše u dvoranu za sjednice smještenu na desnoj strani.

Bila je to velika četverokutna soba, koja je imala dva velika balkona koji su gledali na trg. Bila je namještena samovoljnom i baroknom raskoši; naslonjači i divani bili su u stilu »empire«, presvučeni crvenim damastom olinjalim uslijed upotrebe; na mramornome kaminu matrona od pozlaćene bronce predstavljajući Poljodjelstvo nosila je snop klasja i žetelački srp, na kojemu je visjela ploča od sata. Sa sredine stropa visio je svijećnjak od šest krakova sa svijećama i s privjescima od staklenih prizma... Ispod svjetiljke velik ovalan stol, na kojemu se blistalo šest listovnica s isto toliko olovaka za pojedine članove uprave.

Quintana sjedne u jedan naslonjač za taj stol, a Gocho ostane stojeći kraj njega.

— Što si uradio danas? — upita ga nestrpljivo Leopoldo. — Jesi li vidio Los Carerose?

— Pa naravno, zabio sam im klin! I ako ti nisi ni prstom maknuo, dok sam ja bio tamo.

— A što si napravio?...

— To, što sam ti rekao... Agapito i Lorenzo, onaj iz planine, pristupili su k nama... Lorenzo želi postati načelnik. Agapita je valjalo p o d m a z a t i... Od pete do glave...

— Je li mnogo stajalo? — zapita Leopoldo.

— Što te briga! — odvrati osorno Gocho. — To te se ne tiče; to je moja stvar...

— A don Nicolás, onaj iz »Rasadnika«? — zapita odvjetnik. — On ima preko četrdeset glasova na imanju, a prekjučer je bio tamo Madrazo.

— I to je moja stvar.

— Ali to je n j e g o v prijatelj...

— Pa neka bude! Veći će prijatelj biti jedna hipoteka, koju sam mu stavio na »Rasadnik« i koja je već dospjela. Produžio sam mu rok, pa će nas ostaviti na miru... On je kao i tajnik iz Fuente Piedre: kupio sam njegove dvije mjenice, koje je prihvatio s dospjećem 30. ovog mjeseca, pa ako nas bude uznemirivao, zaplijenit ću mu samu dušu. U protivnom slučaju obnovit ću mu rok... Ja imam svoju politiku... Zar ne?...

I kao da je rekao nešto vrlo duhovito, Sebastián prasne u bučan smijeh...

Smijeh mu je još većma tjerao krv u crveno lice i tresao mu, kao da se groteskno bibaju valovi, golemu trbušinu poput gromade od želatine...

Uniđe sluga donesavši na poslužavniku dvije zasebne cjediljke s kavom, pa ih postavi pred njih na stol.

Gocho se obrati slugi:

— Slušaj, reci dolje vrataru, neka dođe gore »Šuvak«, onaj iz Párama, kada stigne. Ti ga dovedi ovamo. Ali da mi nisi nikog drugog doveo!

— Dobro, don Sebastián...

Kad su nanovo ostali sami, zapita Quintana svog prijatelja:

— A u Laguni de Negrillas? Trebali smo već otići onamo!

— A zašto, molim te? Danas je u mome mlinu bio načelnik sa sucem... Tamo će potpisati zapisnik kako bude nama odgovaralo...

— Govori se, da oni iz Espeja ne glasuju ispod dvadeset durosa...

— Dobro, neka požderu svoje glasovnice... Oni će za Madraza. Mora neke imati i on jadnik.

— A ne će li utjecati na izbore?

— Što imaju utjecati! A zašto sam ja ovdje?... Za svaki glas, koji on kupi na jednom mjestu, ja ću mu oduzeti na drugome s kamatima... Ne računajući ove odavle, mi imamo Espinillu, Bujalance, Riogil, Los Cabreros i Lagunu, pa možemo mirno spavati...

— Onda si ti, Sebastiáne, uvjeren da ćemo pobijediti?

Izgledalo je da će Gocho planuti, kao da ga je uvrijedila sumnja; lupi šakom po bugačici pred sobom i poviče u ljutini:

— A što onda, ako ne pobijedimo!... Bilo bi to prvi put, da je Sebastián Gocho promašio! Što se ti trebaš plesti u te prljave poslove?... Nisam li ja ovdje?... E, pa onda! Sjećaš li se što sam ono rekao Rubénu prije dvije godine pred svima u općini?... Dobro, evo hoću da pokažem tom gospodinu, da se nije rodio tko bi mene sputao... Pusti, ja ću toga prijatelja izbaciti iz Urbevieje! Da vidiš, da li ću ga izbaciti! Jer više mi ne treba! Ja mu vraćam zajam! Vidjet ćemo tko je jači, on ili ja.

Zastane malo, prošavši crnomanjastom i debelom rukom kroz razbarušenu kosu, stresavši još više peruta na ogrlicu kaputa, pa nastavi:

— A onda, da nisam siguran, zašto bih letio kao budala od rane zore? Radi tvog izbora evo već tri dana nisam vidio Micaelu!

Tko ga je poznavao, mogao je poznati po tom odricanju, koju važnost polaže Sebastián Gocho u svoju izbornu borbu. Micaela mu je bila ljubavnica već deset godina.

Micaela, dvadesetgodišnja djevojka, snažna poput bika, rumena i nabrekla poput jabuke, stupila je k njemu u službu. Gospodar se u nju zaljubio, i ono što je on smatrao domaćom i slučajnom pustolovinom, pretvorilo se u ozbiljnu i gotovo legalnu vezu... Djevojka, prevejana i obla, umjela je ovladati pohotnim samcem, s kojim je za deset godina imala tri kćeri, koje joj je morao priznati.

U Urbevieji su svi očekivali, da će se priležništvo završiti brakom, jer je Micaela zagospodarila Gochovom voljom, pa je sada postavši debelom matronom, tvrdoglava i čangrizava, bila jedina osoba koja je vladala Sebastiánom, tako da je surovi i škrti prvak postao jedino prema njoj mekan i darežljiv.

Gocho izvuče iz džepa golemu kožnu torbicu za cigare i ponudi Quintani cigaru.

Obojica zapušiše. Leopoldo, okrećući malu cigaru među prstima, prekine šutnju šapnuvši smrknuto:

— Ja ipak nisam miran radi onoga što se radi u Páramu... Tamo se stvar ne može urediti.

Gocho duboko povuče cigarluk; odbije gust plavetan dim pa reče prezirno se nasmijehnuvši:

— El Páramo! Marim ja za Páramo!

— Kako ne! — prekine ga Quintana usplahireno. — To je šest stotina glasova! I tamo čitava organizacija

pripada Madrazu... Načelnik mu je tast, a tajnik bratučed. A i liječnik... I svi su seljaci njegovi.

Gocho odvrati polagano, kao da izriče neku mudru izreku:

— Eh, onda čuj ovo... Pored svega toga što veliš i što je sasvim istina. Ruben ne će imati u Páramu više od dvadeset glasova, svoje rođake, liječnika, namještenike i — prebroj samo!

Leopoldo ne mogavši se suspregnuti, raskolači oči koje zadobiše nekakav smrknut izražaj, pa kao da je čuo nešto nečuveno i nadnaravno, usklikne:

— Idi, Gocho. Ti si lud! Dvadeset glasova za Madraza u Páramu, koji je uvijek bio njegov!

Ali Gocho se ne rasrdi, kao što je bio običaj kad bi mu tko protuslovio. On odmjeri Leopolda od glave do pete s izrazom prezirne nadmoćnosti; odmahnu glavom kao da je htio suspregnuti nekakvu sarkastičnu kretnju, pa uzdahne:

— Eh! Rekao bih, da ti ne poznaš Sebastiána Gocha! Kad ja nešto kažem, možeš biti siguran, da je to sveto pismo... Glasovi u Párama su tvoji i ja nisam još poludio.

— Ali kako to može biti? — zapita odvjetnik još uvijek namršten.

— Jer je tako. Uvjerit ćeš se.

»Blagi Potres« izvuče iz džepa svojih hlača ključ pa se zaputi prema malim vratima, kroz koja se u dnu dvorane ulazilo u tajništvo Kasina.

Otvori ih.

Leopoldo ga je šuteći promatrao.

Vrata se otvoriše i odvjetnik je vidio, da su upaljene svjetiljke i da za stolom tajništva sjedi nekakav muškarac, koji kad se je pojavio Gocho, prestrašeno ustane zgrabivši nekakve spise s istom brzinom kao da su kakvo oružje.

Quintana prepozna tog mršavog muškarca, gotovo bijele kose kao albino i kratkovidnih očiju iza debelih stakala. Bio je to El Señorito (Gospodičić), stranac koji je došavši u Urbevieju — prije četiri godine — bio zaposlen kao knjigovođa u mlinu, kome je bio vlasnikom »Blagi Potres«.

On i El Señorito izmijeniše nekoliko riječi, a Sebastián za čas opet iziđe vitlajući nekakvim spisima. Priđe Quintani te pokazujući svoju nadmoćnost i kao da uživa u tome što se je odvjetnik toliko zaprepastio, pruži mu te arke.

— Uzmi, pročitaj ovo.

— Quintana preleti pogledom arke jedamput, pa još jedamput, kao da ne vjeruje rođenim očima.

— Pa to — promuca napokon — to su izborni spisi iz Párama... Tamošnji popis izbornika... Potpis predsjednikov i prisjednika... Tu su kao kontrolori liječnik i šurjak Madrazov.

Nastade šutnja, a onda on zapita smrknuto, pogledavši oštro u oči prvaka:

— Sebastián, ti si Mefisto! Što to znači?

— Pa vidiš; to je rezultat glasovanja u Páramu u tvoju korist.

— Ali ovi su spisi krivotvoreni!

— Pa naravno, čovječe!... Ali prekosutra, kad budu stigli iz onoga mjesta, prevarit će najvećeg lisca koji ih bude ispitivao... Reci mi, ti koji ih poznaš, kakvi su potpisi?

— Točni — prošapće odvjetnik — da mi nisi rekao, mislio bih da su pravi.

»Blagi Potres« uživao je u smetenosti Quintane, koji ga zadivljeno zapita:

— A tko je taj umjetnik, koji je to napravio?

Gocho mu se približi pa mu prišapne tišim glasom:

— Vidio si, tko je tamo unutra?

— Jesam: Señorito, tvoj knjigovođa.

— On je dakle... On je majstor za takve stvari, taj komarac.

— A kako si znao, da on to umije?

— Vidjet ćeš — i Gochov glas još većma promukne. — To je stara pripovijest, ali ja ću ti je ispričati, jer među nama ne trebaju postojati tajne... Upoznao sam Señorita na svom jednom putu u Madrid; tamo je radio i kao da je imao sredstava. Godinu dana nakon što smo se upoznali — ima tome četiri godine — javi mi se mladić u mlinu. Čovjek mi se povjerio. Bio je došao pobjegavši iz Madrida pred redarstvom. Zapleo se u nekakvu aferu s krivotvorenim mjenicama, pa su mu bili u tragu. On me zamoli zaštitu. Ovdje, u Urbevieji, ako mu pomognem, mogao je ostati nezapažen. Čovjek je htio samo mirno živjeti.

— A ti?

— Ja?! A što da učinim? Vjernost za vjernost; ja ga namjestim kod sebe, a on mi obeća da će me u svemu poslušati što god zaželim. »Ja sam vaš, don Sebastián« — reče mi. A ja mu odvratih: »Evo dakle, ovdje imaš mira i kruha. Ali ako mene prevariš, nitko te ne će spasiti. Ovo nije Madrid, i čim mi napraviš prvu svinjariju, glavu ću ti raskoliti«... I on ostade kod mene. Sada si vidio, što je napravio. S tim je spisima Páramo tvoj...

Leopoldo se časak zamisli, a onda usklikne kao da glasno misli:

— Ali znaši li ti, čemu se izvrgavamo?

— Mislim da znam! Čini se da držiš, da se samo ti razumiješ u zakone. Njih ja bolje razumijem nego li pravnici. Glavnò je, da imaš zapisnik. Ako bude kasnije protesta u Madridu, don Alvaro Sol će te izvući ili će učiniti što bude potrebno. A ja sam miran, ako Madrazo propadne.

Quintana se na časak zadubi u svoje misli, a onda zapita, jer ga je spopala neka sumnja:

— Dobro. Ali da uzmogneš predložiti ovaj zapisnik, valja da nestane onaj pravi. A tko je to kadar učiniti? Ha?...

Gocho se osmjehne i već htjede odgovoriti, kad i opet stupi u dvoranu sluga:

— Don Sebastián — reče. — Čeka »Šuvak« (ljevak) iz Párama.

— Neka uđe — odgovori Gocho, pa obrativši se Quintani doda smiješeći se:

— Baš kao u kazalištu. Evo ti čovjeka, kojega ćemo upotrijebiti za tu tešku stvar.

Staklena se vrata, koja vode na galeriju, otvoriše; »Šuvak« se pojavi zastavši na pragu kao zabliješten sjajem onih dvadeset svijeća u lusteru.

»Šuvak« je bio nezgrapan seljak od nekih četrdesetak godina, žut kao limun, odebeo, kratkih nogu, sitne i ošišane glave, uska čela izrovana dubokim brazdama, crnih i blistavih očiju i debelih nabreklih usta.

— Pomoz Bog! — pozdravi seljak ne mičući se.

— Uđi, Nicolás! — zamoli ga Sebastián.

Seljak zatvori za sobom vrata i pođe bojažljivo naprijed, kao da ga je boljelo hodanje po sagu dvorane, gegajući se u hodu onim karakterističnim korakom seljaka naviklih da gaze po mekanoj zemlji brazdâ.

Stupivši pred gospodu nanovo pozdravi:

— Dobar večer želim!

— Zdravo, prijatelju! Kako je u Páramu? — zapita Gocho.

— Vi već znate, don Sebastián. Ako ih pustimo da rade što hoće, zlo po nas. Onda smo propali.

— Jest, ali ovaj put će se prevariti u računu; zato te imamo tamo, zar nije istina? — stade mu se zlobno ulagivati »Blagi Potres«.

Seljaku se od smijeha ponosne čednosti raširi otvrdnulo, opaljeno i poput maslinovog koma nagrešpano lice,

pa promrsi svojim polaganim i mlohavim načinom govora:

— Jasno... Tamo smo... a vi zapovijedate... Kao uvijek!...

— Jesi li već dobio imenovanje za skrutatora?

— Upravo sam ga danas primio... Čim sam ga dobio, učinio sam što ste mi rekli... Osedlao sam mazgu i evo me ovdje.

Gocho mu se približi nasmijan, pa ga upita stavivši mu ruku na rame:

— Ti znaš zašto sam te pozvao?

— Da li pravo znam, ne señor... ali vi ćete mi reći. Nicolás »Šuvak« je uvijek onaj isti: vi ste mi oslobodili jednoga sina i od onda je moja kuća i moja osoba vaša... Ljudi imaju samo jedan obraz i taj im mora uvijek ostati svjetao... Kad ste bili s don Rubénom, rekoste mi: »Nicolás, valja da se ovo učini«, a Nicolás je učinio... A danas — doda pogledavši Quintanu — valja nešto uraditi za ovoga gospodina! Neka se dakle uradi i — na posao!...

»Šuvak« je govorio polagano, ali s dubokom odlučnošću. Osjećala se u njemu tvrdoglavost, usrdna i tvrda odlučnost potpunih i jakih temperamenata.

Nastane stanka, za koje su se obojica šuteći promatrala.

— Ti poznaš ovoga gospodina? — zapita Gocho pokazavši na Quintanu.

— Držim da je to naš kandidat — odgovori »Šuvak«.

— Tako je — potvrdi »Blagi Potres«. — Ovaj te gospodin dakle treba za izbor u Páramu...

— Bilo za što mu drago — potvrdi seljak — ako to dolazi s vaše strane, don Sebastián...

Gocho odluči svrnuti razgovor na nešto drugo, pa zapita seljaka:

— Sjećaš li se, što si učinio četrnaeste godine, kad je bio don Rubénov izbor?

Nicolás se ponovno nasmjehne na tu uspomenu.

— I te kako! Jer bez onoga ne bi don Rubén uhvatio korjena u kotaru! Stvar je bila dobro uređena!

— Dobro — prekinu Gocho. — Dakle, onako kao onda, za Páramo vrijedi ovaj zapisnik. — Pa mu pokaže spis što ga je imao u ruci. — Ti ćeš isto onako kao onda urediti, da onaj drugi spis nestane... Čim se završi uredovanje, ti put pod noge pa na prolazu kroz Bujalance predaj omot poštanskim kolima, koja su već obaviještena, pa će te počekati. Jesi li čuo?...

— Razumijem... Drugo je moja briga. Vrijedit će onaj zapisnik, koji mi vi predate.

— Ovaj. Evo ti ga!

I Gocho mu preda spis.

Nicolás stavi šešir na stol, raskopča prsluk, a kad se ovaj otvorio, ukaza se platnena košulja gotovo crna od prljavštine. On spremi u njedra spis. Još se je zakopčavao kad Gocho primijeti:

— Znaš li, da je skrutator Ramon Mirodijar« s tobom?

— Znam.

— Čuje se za njega da je šaren.

— Ne brinite se — odgovori zlovoljno »Šuvak«. — Mi se tamo svi poznajemo. I kada dođe čas, svatko radi što može...

Gocho priguši glas pa ga zapita povjerljivo:

— Ali ako bi tko slučajno... Imaš li sa sobom oružje?

»Šuvak« slegne ramenima:

— Kao uvijek! »Kuburicu« za svaki slučaj.

Pa turivši ljevicu u džep haljetka, pokaže velik starinski samokres s dvije cijevi, koje se iznenada zablistaše na svijetlu lustera.

Leopoldo Quintana osjeti neku laku jezu kao da su mu kakvi žustri ledeni prsti naglo preletjeli preko leđa. Jedan se časak zadivljeno zagleda u Gocha.

— Zaista — pomisli — moj savez s »Blagim Potresom« ima neprocjenjivu vrijednost.

Gocho je bio neumorni pokretač svih praktičnih stvari, tvrda i poduzetna volja, spretni i lukavi Crispin, koji je bio potreban njemu, odvažnom i inteligentnom govorniku. Oslonivši se na njega on će zacijelo doživjeti silan uspjeh... On osjeti kako ga je obuzelo zadovoljstvo i optimizam.

»Šuvak«, uzevši šešir, zapita:

— Tražite li još štogod?...

— Ništa, »Šuvače«.

— Kada ćete se svratiti u Páramo?

— Ujutro na dan izbora — odvrati Leopoldo.

— Dakle, prekosutra?

— Tako je. Stići ćemo onamo u podne.

— Onda, zbogom, ako ništa drugo ne zapovijedate...

Gocho mu pristupi i pruži mu ruku.

— Ništa više, prijatelju. Do viđenja u nedjelju!

I snažno mu stisne ljevicu.

Na Gochov znak priđe i Quintana seljaku, da bi mu rekao koju riječ.

Nicolás mu pruži žuljavu ruku. Kandidat je jedan trenutak kolebao. Osjećao je neku instinktivnu odvratnost od dodira s tom opaljenom i otvrdlom seljačkom puti. Ali on naglo, mjesto da pruži ruku, stavi je na Nicolásovo rame i ljubezno ga potapšavši privine ga uza se i klikne:

— Dobro, prijatelju. Vidjet ćemo se tamo. Imajte na umu, da se samo u vas pouzdajem...

»Šuvak« digne ošišanu i krupnu glavu; ispod gustih mu se obrva zakrijesiše crne zjenice divljim sjajem, pa odgovori umjereno:

— Nemajte brige... Dogodilo se što mu drago, ni Bog vam ne će oteti paramski zapisnik... To vam veli Nicolás »Šuvak«...

I oslobodivši se zagrljaja pođe gegajući svojim debeljuškastim tijelom, jer je bio navikao hodati po mekoj zemlji brazdâ.

Jedva što su se za njim zatvorila vrata, zapita Gocho Leopolda:

— Što veliš za našega čovjeka?

A Quintana, izgubivši svoju prirođenu duševnu ravnotežu, kao da ga je prisutnost tih dvaju odlučnih volja zarazila svojim optimizmom, odgovori uvjereno:

— Sada bogme vjerujem, da sam narodni zastupnik Urbevieje!

— Takova te volim vidjeti — odgovori Gocho. — Hajdmo sada dolje. Valja oduševiti naše ljude.

III.

Miguelón je morao usporiti brzinu svog automobila — marke Delage — čiji su se točkovi sklizali po silnim rupama ceste. Rupe su bile tako duboke, da su ona sedmorica, koji su se nalazili u autu, odskakivala na svojim sjedalima poput lopta.

— Hej, ti, Miguelón! Nemoj biti lud! — viknu Sebastián Gocho već ozbiljno uzbuđen žestokim drmusanjem. — Mi bismo htjeli stići živi u Páramo!

— Lijepe li mi ceste! Prokleta bila! — gunđao je Miguelón, koji je morao svaki čas pritiskati nogom pedal zavora, od straha da ne razbije kola na tom paklenskom putu, koji je izgledao kao neka staza naročito ispresijecana preprekama za postizavanje rekorda u poteškoćama.

Umirujući neprekidne prosvjede vlasnika automobila »Ždero« reče:

— Još samo malo, čovječe!

— Šest kilometara — potvrdi Eustaquio Cabera, kome je od uzbudljivog puta počelo bivati mučno.

— Kako, kad smo još u predjelu našeg protivnika. Ovaj je borik granica imanja Cerro Blanco, čiji je vlasnik Rubén Madrazo, objasni don Bautista, koji je držao na koljenima drven sandučić, pun cigara po dvadeset centimosa.

— Morao bi se stidjeti, što ovako uzdržava put do svog imanja — progunđa Miguelón.

A Blagi Potres, crven kao čovjek kojega tek što nije udarila kap, mrzovoljno progunđa:

— Ne ljutite se, jer mi ćemo s njime već obračunati, zar ne, Leopoldo?...

Kandidat se zadovolji time što je odgovorio osmjehom.

Više nego itko strpljivo je podnosio neugodnosti i neprilike tog izbornog putovanja oblijetajući kotar.

Krenuli su u šest ujutro iz Urbevieje da bi obišli mjesta, u kojima je izbor mogao biti od odlučne važnosti.

U Miguelónovom su automobilu sjedili on i Blagi Potres kao glavne ličnosti borbe.

Pratili su ih Ždero, u svom svojstvu drskog čeljadeta spremna da svaki čas izvrši kakav smion podhvat; Eustaquio Cabera, koji je nosio vrećicu s nekoliko tisuća peseta u komadima po jedan duro, da bi ih porazdijelio tamo gdje su volje bile najupornije; stari gruntovničar koji je zaželio sudjelovati u izletu i koji je nosio bilježnicu, u koju je s velikom ozbiljnošću bilježio molbe i želje izbornika, kao da se radi o njihovoj posljednoj volji. I don Trinidad, koji je imao na brizi cigare dijeleći ih darežljivo izbornicima.

Pošli su na put prije svitanja.

U snažnim kolima D e l a g e, što ih je Miguelón veledušno stavio na raspolaganje kandidatu, više radi svog ponosa da bi pokazao pred svojim zemljacima najbolji auto pokrajine, nego li zbog iskrene odanosti Quintani — bili su obišli Fuente Piedru, Los Cabreros i

Riogil, gdje su se morali poslužiti jarmom volova, da bi pregazili rijeku, budući da je most bio srušen.

Zatim dođoše u Espinillu i u Bujalance.

Quintana je neprestano bio šutljiv i zamišljen, jedno zato, što se njegova sebičnost bunila zbog neudobnosti, a drugo zato, što je kao nekakav intelektualni aristokrata prezirao surovu srdačnost, koju su seljaci smjesta uspostavljali.

Te neugodnosti izbornog putovanja imale su protutežu u tome, što se je nadao da će poslije izbora doći sloboda i da će svega toga nestati. Sav je zanesen pomišljao kako stvarnost unakazuje najljepše sanje. Biti zastupnik znači biti zakonodavac; čovjek koji sudjeluje u vladi i odlučuje u životu jedne države; on može glasovati za mir ili za rat, za nehajstvo ili za bogatstvo; značilo je dobiti neku gotovo posvećenu moć, neku vlast i nekakav glas, što ga je čitava liberalna i slavna tradicija učinila nepovredivim.

Kako se razlikuje taj idealni pojam predstavnika domovine od neprilika, neugodnosti, sićušnih interesa, prljavih spletaka i podlih kombinacija kakova je zapravo bila izborna kortešacija!

Izborno pravo gubilo je svu svoju veličinu u dodiru sa seoskim stanovništvom, u sukobu s uzvitlanim željama seljaka, kad se podražila njegova lakomost.

Nije bilo u pitanju vjerovanje ni političko mišljenje. Izborna je borba bila otrovana duša, koja je razularila sve požude i razbuktala sva neprijateljstva.

To je bila niska pozadina politike, naličje blistave dekoracije, okosnica grimizne lutke, koju su kasnije pokazivali u klupama Kongresa i u govorima punim retorike.

Ali stvarnost je bila ovo; ova sumorna polja koja su, obrađivana istim plugovima što su ih još Rimljani upotrebljavali, jedva proizvodila ono što je potrebno za život; ova prljava i jadna sela, što su se poput puža

prislanjala uz stari panj, iznad kojih se diže crkveni zvonik, a koja drže u strahu trorogi šeširi građanske straže... Sela bez škola i bez vode, u koja nije došla ni elektrika, u koja nisu dolazile ni novine ni novac.

Sela, koja su poput volova uhvaćenih u jaram živjela hodajući polagano, oborene glave i predavši se svojoj sudbini.

Predodžba se nije mijenjala kad bi se izmijenio scenarij...

U Fuente Piedri, kao u Riogilu ili u Los Cabrerosu bila je ista podmukla borba sićušnih interesa, iste prostačke ljubaznosti, iste žuljave ruke, koje su se pružale s lažnom srdačnošću i koje su ostajale ispružene vrebajući na poklon ili iščekujući obećanje.

U svima su mjestima sitni vođe političke skupine priređivali sasvim isti doček kandidatu... Kad bi stigao automobil prasnula bi po koja raketa, a skupina seljaka u svečanom odijelu okružila bi kola kličući bez oduševljenja, nastojeći da se uzalud zavara lažnim ushićenjem.

Nekoliko djevojaka u svečanom ruhu izlazilo je da ga dočeka nekim jadnim nebom, napravljenim od svilenog šala, što su ga držale motke oblijepljene šarenim papirom. Ispod tog smiješnog neba vodili su kandidata — to je kidalo Quintanine živce — dok je rulja odrpane dječurlije klicala naučene povike. Na taj su ga bijedni način vodili po domovima mjesnih političkih prvaka — obogaćenih seljaka, koji su se igrali politike kao da se kuglaju ili kartaju.

Častili su ga neizbježivo istim masnim tortama i ljutom rakijom ili sladunjavom rakijom načinjenom od ugljične kiseline i domaćih vina. Održavano je neko malo primanje, a za to su vrijeme ispred Leopolda prolazili najglavniji pristaše iz onoga sela.

Nitko se nije približavao kandidatu gledajući u njemu čovjeka koji predstavlja neko političko vjerovanje ili nekakav socijološki ideal; samo su naslućivali budućeg zastupnika, koji će imati utjecaja u raznim područjima pokrajinske vlade.

Putevi su bili izrovani jarugama, škole ili nisu postojale ili su bile kao svinjci s podom od zemlje poput đubrišta, polja su bila ispucana radi toga što ih nisu natapali, očekujući sve od milosti neba; potoci su tekli jalovo izlijevajući svoju tekuću snagu u more... Pa ipak nije nitko od onih izbornika tražio u zamjenu za svoj glas da se naspu ceste, kako bi se olakšao pristup u mjesta, ni kulture za mozgove, ni učitelje za škole, ni kanal za natapanje pustih zemljišta.

Jedan je molio Quintanu neka ga oslobodi plaćanja pravednog poreza; drugi je mislio da će se posredovanjem prijatelja zastupnika bez javne dražbe dokopati nekog zemljišta; onaj je tražio da se zbog toga što glasuje oslobodi neki njegov rođak službe u vojsci; drugi se uzdao da će u nekoj staroj parnici nagnuti vagu Pravde u svoju korist.

Leopoldo je kadšto osjećao silan umor i silnu odvratnost prema svemu tome...

Moguće je bilo da je on — sa Sebastiánom Gochom, tim ugursuzom kao zamjenikom, i sa svojom rječitošću i sa svojom podmuklošću kao oružjem — bio komedijaš. Ali zar je nešto više zavrijedio ovaj svijet?... Ni u jednom selu nije nitko zadrhtao u srcu, nije bilo ni jednog idealnog daška... Svi su težili za tim da izigraju zakon, da osvete svoje lične zadjevice i svoje susjedske svađe, da se dočepaju vlasti koju će zlorabiti na tuđu štetu. Politika im je bila nekakav posao kupoprodaje, izmjena utjecaja kako bi zavladali bijednom masom koja je radila za sve i slijepo glasovala i živjela prikovana za grudu, vadeći iz nje novac za porez, za mjesnog prvaka i za državu koja ih je ostavljala bez kruha, bez vode i bez prosvjete...

Radi te je hirovite i neprosvijećene gomile, pitome i brojne poput stada, radi nje je Quintana u svakom selu

držao govore, koji su ih trebali oduševiti, koji su bili kićeni prastarim frazama što su još uvijek bile kadre oduševiti jadne robove, spremne da dadu svoj glas za mandat gospodara za kojega su radili, ili za prazne riječi neostvarivog obećanja, za novac ili za čašu lošega vina...

U svakom je selu kandidat usred klicanja disciplinirane svjetine posjećivao biralište gdje se obavljao izbor. Budući da je bio predviđen rezultat, i jer su se uvijek unaprijed brojili glasovi, glasovanje je teklo mirno. Protivnici su se ograničavali na to, da izdaleka i neprijateljski promatraju kandidata, kojega je narod pozdravljao s onim istim zanosom, s kojim je sinoć pobjedonosno klicao njegovom takmacu.

Leopoldo je to znao pa je s dubokim prezirom, s kojim se miješalo gađenje, osjećao odvratnost spram svega.

Što se je auto više približavao Páramu, cesta je bila sve punija blaga, koje je išlo lagano se krećući u selo. Krave bi se nepovjerljivo ispriječile ispred automobila, bježeći jedino na promukle pozive trube, kojom je Miguelón bijesno trubio.

Kola su sjekla stada ovaca koja bi se rastavljala raspršivši se u neredu po padinama i upadajući u polja u ludom bijegu, dok su pastiri pucketali svojim praćkama i dobacivali nerazgovjetne prijetnje kolima što su ih plašila.

— Budi pametan, jer danas je sajmeni dan u Páramu — opomenu Sebastián. — Svijet je dobio novaca i svetkuje... Lijepo bismo se proveli na današnjim izborima, da pogaziš kojeg seljaka, Miguelón!

Doskora ugledaše El Páramo.

Mjesto je bilo u nekoj kotlini kao da je propalo među padinama dvaju blagih brežuljaka, što su prekidali monotonu nizinu ravnice.

Sa svojim kućama od opeke i crnkastim krovovima od škriljevca ostavljalo je mjesto dojam bijede i žalosti.

Izgledalo je kao hrpa blata napravljena do iste žute zemlje željne brazdâ. Prekidajući četverokute uličica i trnjem pokrivenih ogradnih zidova dizala se crkva, zgrada od golemih i sivkastih kamenih ploča, koju je krunila kula bez završetka, a na njenom je zvoniku pokazivalo rodino gnijezdo splet svoga granja.

S desne strane ceste, na nekome humku, bila je brojna skupina seljaka kojih su se crne i smeđe haljine isticale u plavetnom blještavilu jutra.

Quintana se pripravi na novu muku. Napravi prijazno nasmijano lice pa se podiže sa sjedala.

— Evo naših! — upozori Gocho.

— Nema ih mnogo — primijeti ironično Ždero.

— Ali zato će se već namnožiti! Zar ne, Leopoldo? — prorokovao je ironično Blagi Potres.

Kandidat se nasmjehne pomislivši na Šuvaka i na krivotvorene spise...

Bili su već stigli, te je Miguelón morao usporiti vožnju.

Nekoliko raketa poletjevši iz skupine ocrta svoje elegantne parabole u zraku, a zaoriše i povici:

— Živio naš zastupnik!

A gomila crnomanjastih, bosonogih dječaka, razbarušene kose i prljavih lica, opkoli kola.

Priskočiše i ljudi koji su čekali.

Jedan od njih, u žalobnom odijelu i suhonjav, sa naočalima uokvirenim kornjačevinom i s nervoznim kretnjama, progura se udarajući laktovima oko sebe do automobila.

— Zdravo, Apoteko! — pozdravi ga Gocho.

Leopoldo mu pruži ruku, koju ovaj energično stisne. Bio je to don Luis, zvan Apoteka, zato što je posjedovao jedinu ljekarnu u El Páramu.

»Apoteka« je bio savršen tip fanatičnog ladanjskog političara; shvaćao je izborne kavge s vjerom neke križarske vojne, pa je bio jedini, koji se stvarno zanimao

za nešto više nego li za ono što mu je časovito išlo u račun. Mrzio je Madraza tako daleko, da je kratio izdavati lijekove njegovim pristašama, a u borbi je pristao uz Quintanu s nekim neobičnim i romantičnim žarom. Stari je Kastilijanac volio svoj zavičaj i bio još sačuvao prostodušnu vjeru, da bi kakva politička promjena mogla donijeti spas njegovom zavičaju.

Jedva stigavši zapita radoznalo:

— Kako napreduje izbor?

— Na svima mjestima dobro. A ovdje?

Ljekarnik učini malodušnu kretnju:

— Ovdje zlo. Već se zna: ovo je birałište onoga tamo.

— Ali zar ih nije mnogo glasovalo? — upita gruntovničar, koji je vodio računa o glasovanju.

— Ipak malo... Kako je sajamski dan, seljaci čekaju do zadnjeg časa. A u Urbevieji ?

— Tamo ćemo mu izvući ogromnu većinu.

— Ako Bog da! — progunđa Apoteka bijesnim glasom, podigavši stisnute šake kao da je htio zgrabiti neku buduću osvetu. — Ovdje su — reče obrativši se Quintani — već jedan sat vaš tast i drugi prijatelji. Dolaze iz Lagune, gdje je vaš tast sastavio tri ili četiri bilježnička spisa o kupnji glasova. U ovom će mjestu vjerojatno imati posla.

Leopoldo potvrdi lako glavom.

Znao je, da je njegov tast također rano pošao iz Urbevieje, obilazeći kotar u protivnom pravcu od njega, sa zadaćom da sastavi bilježnički spis — ujedno podmećući kako su neki Quintanini pristaše prodavali protivničke glasove — s namjerom da u slučaju poraza uzmognu staviti prigovore protivnikovu izboru.

Izиđoše iz auta te uniđoše u mjesto Kraljevskom ulicom, koja je bila produženje glavne ceste, s još dubljim kolosjecima i s blistavim hrpama neporavnanoga šljunka.

Žene sa šarenim rupcima na glavi i u širokim suknjama s mnogo nabora, ispod kojih su se jedva vidjele noge obuvene u obuću od konoplje, pridruživale su se povorci prostodušnom radoznalošću. Na prolazu bi s kojega prozora gdjekoja odvažna djevojka zapjevala kakvu pjesmicu aludirajući na kandidata, te bi poklici pristaša iznova zaorili.

Sebastián je kadšto bacio pregršt sitniša, za koji se je dječurlija otimala, valjajući se kao psetanca po blatu što je ispunjavalo kolotečine ceste.

Napokon stigoše na trg, velik četverokutan prostor u sredini mjesta. Održavao se sajam, pa je vrlo prostrani nepopločeni prostor bio pun blaga. Obori, napravljeni od kolaca, sadržavali su krda ovaca, koje su se prestrašeno zbijale u gomilu.

Nekoliko je pokućaraca podiglo ispred crkve svoje šatore s jeftinom robom.

Skupine dokonih seljaka sunčale su se u predvorju crkve ili su se razgovarale među blagom raspravljajući o svojem trgovanju. Širio se zadah na đubre i na životinjske izmetine.

Ljekarna je bila smještena na trgu ispred crkve, jedna od rijetkih zgrada u mjestu, koja je imala dva sprata.

Balkon, koji je zauzimao sredinu pročelja, bio je iskićen grančicama, zastavicama i lančićima od šarenog papira, a na željezo je bilo pričvršćeno platno, na kojemu se mogao čitati natpis ispisan krupnim crnim slovima:

ŽIVIO DON LEOPOLDO QUINTANA

Stigavši pred ljekarnu povici ojačaše, a pošto su se radoznali sajmari okupili, sastavi se mnoštvo naroda.

— Hoćemo li prije na biralište? — predloži Gocho.

— Ne: ponajprije moramo nešto založiti, uniđite... Malo pa ništa, da nešto zagrizemo kako bi lakše dočekali ručak — reče ljekarnik.

Quintana, strepeći od vječnih kolača s maslacem i sladunjava vina, bio je Gochova mišljenja.

— Bilo bi bolje da se prije ode na biralište. Da vidimo kako je tamo.

Prijeđoše preko trga vodeći za sobom povorku, koja je od časa do časa rasla, i stigoše do birališta, koje je bilo uređeno u mjesnoj školi.

Quintana i njegovi prijatelji uniđoše, ostavivši vani gomilu radoznalog svijeta.

Škola je bila četverouglasta dvorana niska stropa, a pod je imala od nabijene zemlje; svjetlost je u nju ulazila na jedan prozor, koji se otvarao prema trgu. Na neokrečenim zidovima svijetlile su se razne požutjele slike s abecedom i jedan velik zemljovid, čiji je šareni papir pokazivao crnkaste tragove pruta. U sredini je bio izborni stol, a na njemu kutija za glasove. Spazivši da je ušao Quintana ustadoše predsjednik, skrutatori i prisjednici, a on ih pozdravi jednog po jednog, praveći se da je ugodno iznenađen. Oni mu uzvratiše učtivo, ali neprijateljski, slabo prikrivajući to neprijateljstvo, koje Ždero nije mogao raspršiti razdijelivši svakome po jednu cigaru.

Na jedan pokret Sebastiána Gocha, Šuvak, koji je sjedio na jednome kraju stola, nasmjehne se značajno i namignu s pouzdanjem... Dva su skrutatora jela za stolom, na kojemu su se vidjeli popisi izbornika još malo ne bijeli. Među prstima držali su masne kotlete, koje su sa slašću lakomo jeli.

Jedan se od njih ispriča:

— Kako ovaj čas nema nikoga, upotrebili smo zgodu da pojedemo jedan zalogajčić.

— Ima li što novo? — zapita Quintana.

— Nema; ovdje se već zna: dok ne bude dva sata i dok svijet ne poruča, nitko ne glasuje.

Na vratima se okupilo mnoštvo; klicanja Quintaninih pristaša bivalo je sve zaglušnije, raspaljeno cigarama što ih je dijelio Ždero i pregrštima novca što ga je Sebastián Gocho bacao u vis s proračunanim ponavljanjem.

Kad je Quintana izašao, zamalo ga najoduševljeniji ne zdrobiše.

— Neka govori! — čuli su se povici.

— Živio kandidat!

— Živio zastupnik! — derala se dječurlija.

— A kažu, da je njegov jezik od zlata! — reče neka seljakinja.

U viku se miješalo hrzanje konja i blejanje ovaca, kojih je bio pun trg.

Leopoldo se osjećao zaglušen tolikom vikom, osjećao je odvratnost radi ogavne atmosfere, za koju nije stalno znao da li potječe od životinja na sajmu ili od ovog jadnog svijeta, koji ga je okruživao.

— Morat ćete govoriti, don Leopoldo — saopći mu Apoteka. — Da vidimo, da li ćete oduševiti seljake i da li će se moći išta iz njih izvući.

— Jest, govori sada, prije ručka. Bolje je, kad su se već okupili — savjetova mu Gocho.

Quintana, svladavši samog sebe, pristane nasmjehnuvši se.

Uniđoše u ljekarnu, koja nije izgledala kao takova, jer je to pokazivala samo drvena tezga, na kojoj se vidjela kutija s preciznom vagom.

— Dobro, nešto ću im sada reći.

Stubištem od drvenih stepenica popnu se na prvi sprat i prođu kroz blagovaonicu, već priređenu za gozbu, kojom je Apoteka počastio kandidata.

Quintana opazi s užasom velike zdjele riže na mlijeku, piramide kolačića zvanih »magdalenas«, i pereca, pladnjeve sa španjolskim biberom u octu, a u jednom uglu čitavu hrpu velikih vrčeva vina.

Kad je izašao na balkon, prekine se klicanje.

— Živio zastupnik konzervativac! — poviče neki glas, nadjačavši sve.

— Ma što to viču? — zapita u čudu Quintana.

— Ne obazirite se na to — odgovori mu Apoteka — ovdje seljaci uvijek nazivaju »konzervativcem« onoga koji se bori s Rubénom Madrazom.

Quintana se prezirno osmjehne, pa se praćen Apotekom, Sebastiánom, gruntovničarem, Miguelónom i Žderom pojavi na balkonu i spremi progovoriti.

Podigne ruku i nastane tišina.

— Dragi izbornici Párama!

Miguelón upotrebi stanku, da mu preporuči:

— Reci im nešto o onoj strahovitoj cesti!

— Dragi izbornici Párama — ponovi Quintana. — Evo me još jednom među vama, u ovom mjestu Páramo, koje je zaslužilo mnogo bolju sudbinu, koje je tako marljivo, koje je tako strpljivo, i koje je toliko zaboravio onaj, koji bi morao najviše bdjeti nad njim.

— Dolje! — dovikne jedan promukli glas s protivnoga kraja trga.

— Ja sam došao — nastavi Quintana — među ovaj plemeniti kastilijanski narod, narod moje krvi, narod koji mi je srcu prirasao...

Leopoldova se rječitost stane razvijati u bogatim slikama, dok mu je riječ zvonila, a držanje bilo impozantno.

Uzveličavši krasote mjesta, izloživši što sve treba kotar i što bi sve mogao za nj učiniti radin zastupnik, usklikne u zanosu koji je u njega bio obligatna sjajna točka u svim tim izbornim govorima:

— Evo me imate, ja sam čovjek koji vas evo moli za vaše glasove bez drzovitosti, ali bez lažne čednosti. Ja sam Kastilijanac, vaša je zemlja moja zemlja, moja je krv vaša krv i vaše težnje i vaše boli. Ja nisam došljak. Ja nisam političar od zanata. Ja sam čovjek ozbiljan, koji želi posvetiti svoj napor i svoj rad plemenitoj i svetoj zemlji koja ga je rodila...

Kao uvijek, poklici ugušiše zadnje riječi tog odsjeka.

A u torovima, omamljene, usplahirene galamom, uskomešaše se ovce, a poplašeni konji zahrzaše svom žestinom, kao da su htjeli staviti neku lukavu primjedbu . . .

IV.

— Znate li, koliko je već sati? — povika Gregorio, »onaj iz Sota«, svojim gromkim glasom, koji je nadvikivao sve ostale.

Preplanula lica onih stotinjak seljaka, što su čekali do zadnjega časa ne bi li postigli što veću cijenu za svoje glasove, okrenuše se instinktivno prema nebu, da vide gdje se sunce nalazi.

— Malo će manjkati do četiri — uskliknu Calixto, »Gumersindin sin«.

— Tri i pol — opet reče Gregorio — domala će zaključiti izbor, a mi ćemo ostati a da nismo glasovali ni za jednoga od njih dvojice...

— Napolje! Nek ih nosi vrag! — upade Potrales, krupna, razroka i ružna lica.

— Ne, to ne — poče opet Gregorio. — Glasovanje je dužnost, pa makar se vršilo bijelom glasovnicom.

— Jest, ali dužnost za dužnost — odvrati Potrales — a njihova je dužnost da nam daju novaca. A sve dosad ih ne vidimo ni od kuda.

— Vi ste krivi, jer vi biste tražili čitav milijun za glasovanje. Don Rubén ih je već plaćao po pet durosa, a — i to je nešto! — promrmlja Calixto.

— A zašto nije povjerenstvo zaključilo posao? — zapita Juan, cestar.

Tada pomisli Gregorio, da je došao čas da razjasni poslove, što su ih obavljali on i njegovi drugovi.

— Istina je, nama je Zapato, prvak stranke don Rubéna ponudio po pet durosa po glavi; ali Šuvak nam je savjetovao, da ne sklopimo posao, jer će nam za stalno njegov starješina, novi kandidat, bolje platiti. A poslije ste evo čuli što je rekao taj Quintana: da on ne kupuje glasove.

— Hulja! — zasikće jedan glas.

— Dao Bog da razbije glavu o kakvu hrpu šljunka! — prokune drugi.

— Da ovamo dolazi s govorima!

— Dobro, a što sada kaže Zapatones?

Gregorio, koji je bio Madrazov agent, opazi da je trenutak povoljan za to da ih nagna da nešto poduzmu, ako u njih probudi želju za osvetom iz samoljublja.

Bio je to surov i lukav pedesetgodišnjak, vrlo iskusan u spretnim spletkama, čovjek koji je dobro poznavao seljačku zainteresiranu zlobu i osvetljivu tvrdoglavost.

Zato im progovori hineći veliko ogorčenje:

— Zapatones dakle veli, da ste nasamareni i da ste izgubili durose, jer da sam ja već uredio kako biste kući ponijeti tih stotinu reala; ali pošto niste htjeli ni znati za mene i budući da ste mi okrenuli leđa, sada don Rubén više ne treba naših glasova. On će već ovaj čas biti zastupnik s velikom većinom... Sve u svoje vrijeme, a vi ste propustili priliku!

I namjerno, naslućujući misao »seljaka«, podmuklo dobaci:

— Svemu je tome kriv onaj prokleti Šuvak, koji nas je prevario kao deriščad!

— Tako je!... Tako je! — poviče više glasova.

— A da smo ljudi, vidio bi taj Šuvak, da se ne može s nama ovako igrati, pa bi to drugi put upamtio.

Svi su pažljivo gledali u Gregorija, koji nastavi oprezno i kao da zapovijeda:

— Činjenica je, da će sada biti četiri sata. Najbolje bi bilo da više ne čekamo... Sve je već izgubljeno!

Pođimo na biralište i glasujmo svi zajedno za don Rubéna, koji se je na kraju krajeva prema nama najbolje ponio.

Nastade muk i kolebanje među skupinama.

U seljaka se borila izjalovljena lakomost sa željom, da zadovolji svoju ogorčenost. Napokon pristane jedan glas:

— Onda naprijed! Živio don Rubén...

— Jeste li sporazumni? — zapita Gregorio.

— Što da se učini!...

— Sporazumni — odluči mrzovoljno neki starac seljak.

— Pođimo onamo!

I to mnoštvo sinova zemlje, koji su se smatrali iznevjerenima i prevarenima zato što nisu uspjeli prodati svoje glasove, zaputi se na biralište na čelu s Gregorijem, s »onim iz Sota«.

U gomili su morali prijeći trg, razgazivši tragove džubra, koje je ostalo od blaga što je prije podne bilo na sajmu, a što je širilo kužan smrad.

Gregorio ih zaustavi na sredini trga i zapita:

— Nosite li glasovnice?

Pošto svi odgovoriše niječno, stane među njih dijeliti komadiće bijela papira, na kojima je bilo natiskano ime Rubén Madrazo.

— Pripazite dobro na njih! Nosite ih lijepo i presavijte, da se ne vidi ime... Glasovanje je tajno — upozori »onaj iz Sota«, primoravši sve da presaviju glasovnice...

Tako stigoše do birališta. Na vratima su stajala dva stražara Građanske straže, koji su imali dužnost održavati red, ako bi možda došlo do kakve prepirke.

Svi navališe u mračnu dvoranu predvođeni Gregorijom.

Predsjednik, skrutatori i prisjednici sjedili su na

svojim mjestima, kao ono jutros, izvaljeni u svojim naslonjačima i pokazujući rezigniranu dosadu.

Videći gdje ulazi gomila seljaka, koja se dosta neobuzdano gurala, Šuvak osjeti lako uzbuđenje. Ali shvativši da se ne smije dozvoliti, da ta gomila uzmogne glasovati, ustane i zapita predsjednika stola glasom kao da zapovijeda:

— Prije nego li itko od ovih glasuje, pitam: koliko je već sati?

Predsjednik, izvukavši lanac prostih srebrnih karika, koji mu je prelazio preko trbuha i gubio se u jednome džepu prsluka skrivenom ispod velikog plavog pojasa, izvadi velik sat od nikla te pogleda u nj:

— Za pet časaka bit će četiri.

Tada se Šuvak, upiljivši pogled u Gregoria, »onog iz Sota«, ljutito okomi:

— Sada ih vodiš kao janjce, ha?... Ali ne ćeš obaviti posla...

— Što misliš time reći, Nicolas?... — upita Gregorio, hineći ravnodušnost.

— Da više nema vremena da svi glasuju, prijatelju. Da si izgubio ovo popodne!... Don Rubénu se ovi glasovi ne broje.

Gregoriu sune u glavu neka makijavelistička misao: priđe Šuvaku pa mu tihim glasom, gotovo na uho, prišapnu:

— Ali to je u tvoju korist, Nicolas! Nemoj biti budala... Pusti ih neka glasuju!... Tebi to ide u račun!

— Meni?...

— Da, čovječe. Ogorčeni smo na don Rubéna, jer nam je obećao sto reala po glasu, a nije toga održao... Da ga naučimo pameti, prijeći ćemo na Quintaninu stranu.

To promijeni Šuvakovo mišljenje; on raširi crnoblijede usne na osmjeh u znak da pristaje:

— Dobro, Gregorio, ako je tako, s moje strane mogu

ostati i do sutra glasovati... I uzet će se to u obzir, Gregorio.

»Onaj iz Sota« se nekako obješenjački naškubi i obrativši se onima što su ga slijedili, pozove ih:

— Dakle, momci... Reklo se, da ćete glasovati!...

Žagor odobravanja dočeka njegove riječi, a svjetina pokuša nestrpljivo krenuti naprijed.

— U redu! — povikne predsjednik. I da bi izbjegao metežu, zapovjedi: jedan po jedan, i svaki čim odglasuje, neka izađe napolje.

Spremiše se da poslušaju, postavivši se sami u red. Gregorio je bio prvi koji je predao glas, nakon što je rekao svoje ime (Gregorio Cabanillas y Zafra, »onaj iz Sota«).

Kad su ga svi, što su sjedili za stolom, našli u popisu, predsjednik izjavi kao da zapovijeda:

— Glasuj!

Šuvak najedamput pogleda na glasovnicu, koju je nosio u ruci jedan od njih. Bio ju je zabunom previnuo naopako i Nicolas je mogao jasno razabrati, da je bilo natiskano Madrazovo ime.

Čim je opazio prevaru, on u bijesu naglo skoči pa poviče:

— Stani, predsjedniče! Četiri su sata i izbor se zaključuje!

Predsjednik i Gregorio ga pogledaše u čudu.

— Ali, Nicolas, nismo li se sporazumjeli o tome, da.... — zapita »onaj iz Sota«.

— Sporazumjeli se ili ne! Ti si premlad da meni soliš pamet, Gregorio! — raspali se Šuvak.

I tresnuvši strahovito pesnicom o stol, prekine razgovor.

— Četiri su sata i ovdje više ne glasuje nitko živ!

Ramón Mirodijar — neki visoki i krupni svadljivac, tvrda lica i surova ponašanja, koji je također bio

skrutator — diže se u namjeri da prosvjeduje. Između ta dva mjesna pravdaša bio je neizbježiv sukob.

— A što je?... Zašto da ne glasuju dalje, kad su prije četiri sata bili u izbornoj prostoriji? Zar se ovdje mora sve trpjeti onako kako ide tebi u račun?

Šuvak, ne umanjujući svoju srdžbu, potvrdi:

— Slušaj, Ramón; odbilo je četiri i biralište se zatvara! Jesi li razumio?...

A onda se obrati skupini glasača i zaprijeti im:

— Hajde!... Svi napolje! Ovdje nemate posla!

— Mi glasujemo — povikne jedan.

— Ja ne idem bez potvrde! — reče neki drugi.

— Napolje Šuvak! — povika treći.

Nicolas, blijed, potraži svojim blistavim i izazovnim zjenicama onoga, koji je dobacio zadnji povik. Bio je to Zapatones.

— To ćeš mi reći kasnije, iza vrta, da ti izgazim lice.

Zapatones, prestrašen prijetnjom, nije znao što bi odgovorio, pa se ograničio na to, da je stao hiniti rastrešenost.

Ali gomila se ustručavala izaći i prosvjed je postajao sve jači. Tada se Šuvak obrati onoj dvojici stražara Građanske straže, koji su ravnodušno promatrali gužvu, i zatraži:

— Hej, stražari! Izbacite ove ljude s birališta, jer je izbor već završen.

Stražari su trenutak kolebali, ali predsjednik, bojeći se da se ne bi spor još više proširio, također pristane:

— Jest, bit će najbolje. Ispraznite lokal... Prelazi se na brojenje glasova.

Stražari nastupiše odlučno i uputiše se prema gomili, uperivši kundake.

— Hajdemo!... Svi na ulicu!

Seljaci se povukoše pred oboružanim stražarima, ali nisu prestajali prosvjedovati sve dok nisu napustili biralište. I sami stražari iziđoše, a onda Šuvak povuče veliki zasun na vratima.

— Sada, poče nekako zagonetno — na posao!

A predsjednik, davši neki svečani zvuk svojim riječima, poviče:

— Pođimo na brojenje glasova!

Bio je to odlučan trenutak izbora, kad je nekoliko muškaraca, vršeći državnu vlast, procjeđivalo kroz svoje ruke volju mjesta, koje je čas prije izabralo svoga zastupnika.

Kad su istresli žaru, nalazili su se u onim komadićima papira pobilježeni glasovi sugrađana.

Brojenje se primicalo kraju, pokazavši veliku većinu u korist Madrazovu.

Šuvak je promatrao s ironičnim posmjehom svoje drugove kako rade.

— Dakle, slažemo li se svi? — zapita predsjednik, kad su dovršili posao.

Kad su svi jednodušno potvrdili, on zadovoljno proglasi:

— Dobro, onda potpišimo! — I potpiše prvi jedan za drugim izborne spise, listine i omote.

Šuvak se tobože odijelio od svojih drugova toliko, da je napokon ostao na jednom krajnjem dijelu stola, okrenut leđima prema izlaznim vratima. Poput tigra u zasjedi mjerio je pogledom razmak, koji ga je od njih dijelio.

Trebao je potpisati Ramón Mirodijar, koji uze spise i ponudi ih znakom Šuvaku.

— Hajde, Nicolas, potpiši ti prvi.

Šuvak odbije s prezirom, koji je pokazivao ravnodušnost:

— Ne... Ja ću zadnji... Zar nema drugih?...

Ramón se prigne nad stol i načrčka teškom mukom svoje ime, stavivši ispod njega neku zapletenu cifrariju.

— Daj sada ti! — pozva Šuvaka, ne dajući mu dokumente. — Potpiši ovdje.

— Daj — zamoli Nicolás.

— Ne, čovječe — usprotivi se drugi. — Pristupi bliže!...

Šuvak je jasno uvidio, da Ramón nema povjerenja u njega, pa se odmah pričini uvrijeđen i izgrdi ga ljutito:

— Ti se dakle ne pouzdaješ u mene?...

— Ne, čovječe, ne za to... — umirivao ga je Mirodijar.

Ali Nicolás, vidjevši da se pruža lijepa zgoda za njegovu osnovu, uhvati se za nju:

— Da, Ramón, da... Ti nemaš povjerenja, a toga ne dozvoljavam ni tebi ni tvome ocu. Meni ne će nikakav pasji sin zakrčiti put. Jesi li razumio?... A kad se meni ne vjeruje, evo što ću ja: pogledaj!...

I pretvorivši naglo riječ u djelo, ispruži poput pandže ruku te se dočepa jednim dohvatom svih dokumenata, što ih je Mirodijar slabo držao.

Smjesta, se, skočivši poput mačke, uspravi na sredini sobe.

— Šuvače! — povikne predsjednik. — Prođi se svađe! Što radiš?

Šuvak se mjesto svakog drugog odgovora maši lijevom rukom u kaput, trgne samokres i uperivši ga u drugove oko stola zaviče srdito:

— Radim što me je volja... Zar niste cijelo dopodne radili što ste vi htjeli? Ovdje nema toga tko će Šuvaku stati na put. Sada znate!...

— Daj amo spise! — poviče Ramón, skočivši na noge.

— Pogledaj, što ću uraditi sa svinjskim spisima. Da ne moraš više biti nepovjerljiv...

Bijesnom žestinom podere arke na četiri komada, napravi od njih loptu i zatakne je šakom za pojas.

— Gade! — zarukne Ramón Mirodijar, te učini nehotice kretnju kao da se želi baciti na njega.

Predsjednik i ostali prisjednici također polete na njega.

— Ni makac! — zapovjedi Šuvak, vedar i kao da se najednom umirio od svoje hinjene uzbuđenosti. — Da se nije ni jedan maknuo, ili ću svakog ubiti!...

I nišaneći samokresom u glave opiše oko njih polukrug.

Nicolás Šuvak bio je preobražen. Izgledalo je nemoguće, da je to onaj isti teturavi i plašljivi čovjek, koji je ropski slušao Gocha iz Urbevieje. Sada je zaplamsala ispod ljuske surove seljačke prestrašenosti — isto onako kao kad ispod žućkaste planinske zemlje prasne vulkanska lava — unutrašnja vatra njegove duše i liznula neodoljivim plamenom kroz zjenice, u snazi pokretâ, u čvrstoći glasa... Bio je to čovjek Prirode probuđen na borbu, sa svojom neobuzdanošću divlje životinje, sa svojom pokretljivošću ulovljene zvijeri, sa svojom razdraženom i neobuzdanom divljinom.

Ispred prijetećega glasa Šuvakova i njegovog odlučnog držanja svi ustuknuše zanijemivši, kao okamanjeni od čuda.

Već potpun gospodar situacije, on mirno progovori:

— Što ste mislili?... Da ćete se poigrati sa mnom kao da sam kakav deran? Sada je na meni red! Spisi su poderani, a kao oni što vrijedi poslužit će ovi. Razumijete li dobro?... Ovi!

I izvadi iz nutarnjeg džepa svoga prsluka arke. Pokaže ih, pa i opet ih gledajući, reče sa zlokobnom namjerom:

— Čujte me dobro, jer to je u interesu sviju vas... Ja sada idem odnijeti ove papire... A vi držite jezik za

zubima... Ovdje su — pa se udari u prsa — tko može, neka dođe po njih...

Pođe dva koraka prema vratima, pa vrativši se ponovno kao da je nešto zaboravio, izazove još jednom preneraženje gledajući i držeći se mrko; doda s nekim divljim, odlučnim plamenom u zjenicama:

— Ja sad idem napolje... Ali tko bude izašao odavle dok ne prođe pet minuta, ubit ću ga hitcem u srce. Tako mi majke, toga ću skresati!

Otvori vrata, zatakne samokres za pojas i izađe, zalupivši surovo vratima.

Tek što se našao vani, obuhvati pogledom trg.

Skupine seljaka su prelazile idući i polako raspravljajući... Ona dva stražara Građanske straže u kutu birališta stajali su i dalje ne mičući se.

Uvjeren da ništa od onog što se dogodilo nije prešlo na trg, i da ne bi pobudio sumnje, zaputi se naravnim korakom prema ljekarni. Među naborima pojasa njegova je ruka stiskala držak samokresa. On prođe kroz skupine.

— Zdravo, Šuvače... Zar je već svršeno? — zapita ga »onaj iz Roncala«.

Hineći da je zlovoljan, on na to samo slegne ramenima.

Neki ga seljaci pogledaše srditim bijesom.

Don Luis »Apoteka« dočeka ga na vratima svog dućana. Spazivši ga kako dolazi, zapita u strahu mirnim ali drhtavim glasom:

— Što je?... Gotovo?...

— Gdje je konj? — zipita Nicolás, ne odgovorivši na »Apotekino« pitanje.

— Ovdje, za uglom; ali da li nosiš spise? — navali nestrpljivo.

— Pa jasno, samo bi još trebalo da ih nemam! — pohvali se Šuvak.

— Onda bježi!... Podbrusi pete, pa ti već znaš! U Bujalanceu te čekaju poštanska kola. Dat ćeš im one

s potpisanim omotom, a druge u Urbevieji. Požuri koliko samo možeš.

— Nemajte brige, da će me dostići, don Luis! — uvjeri ga Šuvak prisebno, pa svrati pogled na trg.

Vrata birališta bila su još uvijek zatvorena, a stražari su i dalje stajali nepomično na svome mjestu.

On se zadovoljno nasmiješi radi svoje spretnosti, pa obišavši kuću ljekarne, zađe u neku uličicu, koju su stvarala dvorišta s ogradama od trnja, dok je na njenome kraju bilo otvoreno polje.

Za neki je prozor bio privezan konj. Šuvak dođe do njega, odveže uzde i uprijevši desnu nogu u kravarski stremen uzjaše nelijepo, ali spretno. Tek što je našao ravnotežu na konju, podbode ga obim petama u slabine...

A životinja žignuta bolom, poleti krasnim skokom.

— Sada nas — doviknu Nicolás konju — ne će ni željeznica stići!

Izađe u polje nekim uskim puteljkom, što je vodio između vrtova, na kojih su se lijehama zelenili prvi pupoljci. S jedne i s druge strane na ranom su proljeću procvali bademi, a u njihovim granama, poput pahuljica čiste bjeline, bjelasao se je tek propupali cvat ploda. Neki neizrecivi mir pritiskivao je ravnicu. Sunce je zalazeći zlatilo daleke i plavetne vrhunce planine, žareći ružičastim i zlatnim odbljescima ugare i blago se spremalo na počinak u pokrivač od smaragda.

Da bi našao najkraći put, bjegunac je morao obići mjesto kroz neku jamu, u kojoj ga je dobro sakrivalo gusto lisnato drveće. Pet časaka kasnije preskoči neki jarak i nađe se na cesti.

Obazre se unatrag: nikoga na putu, na čijoj se je pozadini vidjelo mnoštvo prvih kuća u selu.

— Sada u Bujalance! — zapovjedi sam sebi.

Podbode ponovno konja i prisili ga da podvostruči kas.

— Ah! — usklikne odjednom beskrajno ogorčeno i instinktivno obuzda konja, koji se na jaki trzaj gotovo diže u propanj.

— Do vraga!... Ona hulja mi je presjekla put, udarivši preko vrtova.

Na stotinu koraka od njega, preskočivši ogradu nekog polja, pojavi se krupni i izazovni lik Ramóna Mirodijara.

— Napokon, hajdemo onamo — odluči Šuvak popustivši uzde i bacivši se naprijed.

Nije otišao dvadeset metara, kad začuje njegov izazovan glas:

— Da vidimo sada, kuda ćeš, lopove!

I Mirodijar se ispriječi drsko nasred ceste.

Šuvak, ne zaustavljajući konja, povikne:

— Ukloni se, Ramón!... Jer će te stajati života!

— Ovamo spise!...

— Dođi po njih, ako si momak...

Bili su već udaljeni pet koraka. Ramón pođe prema Šuvaku ispruživši desnicu, da uhvati konja za uzde. U bljesku sunca koje je zalazilo, spazi Nicolás kako blista nož u drugoj ruci Mirodijarevoj, koji mu ponovno dobaci:

— Stani, vucibatino... Ili ću ti sasjeći kljuse!...

— Pasji sine! — zavikne Šuvak videći kako je Ramón zamahnuo nožem prema trbuhu konja; ali on ga naglo potegnuvši uzde digne u propanj, izbjegavši tako tom smrtnom udarcu. Oba prednja kopita prođoše iznad Mirodijareve glave. Ovaj se spremi na nov napadaj, ali ovaj put je Šuvak potegnuo svoj samokres, pa uperivši ga sasvim izbliza ispali u njega u jedan mah oba hitca.

Hitac omasti crvenilom lice Ramónovo, kojemu se ote grlen jauk poput nekog žalosnog hrkanja. Posrne za časak, zatetura kao pijan i strovali se muklo, uzdigavši laku prašinu na putu.

— Eto ti!... Lupežu!... Htio si na silu poginuti! Sad si zadovoljan! — promrsi Nicolás još uvijek raspaljen od bjesnila.

I to reče s istom mirnoćom, kao da je izrekao kakav govor.

Obazre se unatrag i opazi da se cestom iz sela približava svijet... Pomisli čak da raspoznaje odraz nalaštenih trorogih klobuka Građanske straže. Tada podbode mahnito konja... Životinja poleti nervozno zatoptavši.

— Hajde, hajde! — osokoli je. A u sebi pomisli: — Sada se radi o mojoj koži, ako me uhvate...

Izgledalo je kao tlo bježi ispod konjskih kopita... Trk se pretvarao u vrtoglavicu, u neki divan i gotovo fantastičan galop, od kojega je frcala u vis zemlja, kao da je pratila prašinu.

Doskora je bjegunac postao za svoje progonitelje samo crnom točkom, koja se gubila na horizontu...

*

— Mislim da već možemo gutnuti šampanjca, da proslavimo pobjedu. Ovu nam većinu ne će više oteti ni sveti Rubén — dobaci Ždero.

Quintana odmahnu rukom kao da želi reći, da je sve to još prerano. Zatim progunđa:

— Još je prerano. Ne valja trčati pred rudo.

Bili su u Kasinu u dvorani za sjednice. Miguelón, don Trinidad i Ždero lijeno se izvališe svaki u svoj mekani kožni naslonjač. Don Trinidad srkao je pomalo jaku »moku« iz srebrnog posuđa, koje je bilo ponos i dika Kasina grada Urbevieja.

Na sredini, ispred stola što su ga donijeli iz tajništva, procjenjivali su Leopoldo Quintana, Sebastián Gocho, don Aquilino i El Señorito gotovo sigurnu pobjedu, uspoređujući rezultat glasovanja prema dobivenim zapisnicima. Krivotvoritelj, ne skidajući svojih kratkovidnih očiju s araka, čitao je polagano brojeve.

— Espejo četiri stotine... Laguna de Negrillas tri stotine dvadeset i osam... Manjkaju samo Riogil i El Páramo.

— Neka te ne čudi, što Riogil još nije stigao — tumačio je Gocho obrativši se Quintani. — Put je dug i loš... Ali ono je sigurno. Upiši unaprijed pet stotina glasova.

— Jest, uračunavši i to — odvrati Quinata pesimistički — ja bih dobio većinu tek od četiri stotine glasova... Zato, ako bude Páramo glasovao za Rubéna, mi smo izgubili.

Gocho se nije mogao suspreći, da ne pokaže zlovolju.

— Kako si dosadan! — progunđa nestrpljivo. — Kako možeš reći tako nešto, čovječe? Páramo je gotova stvar. Šuvak je suho zlato. On će donijeti zapisnike pa da morao isjeckati predsjednika i prisjednike. To bi bilo prvi put, da nije ispunio što je obećao.

— Jest... Ali ja nisam nikako miran sve dotle dok ne stigne.

— Stići će već — na to će flegmatično Sebastián.

Quintana se udalji od stola, čupkajući svoje stereotipno lice pokretom, koji je odavao duboku zabrinutost. Približivši se onamo gdje su bili drugi, Miguelón ga oslovi:

— Što je, zastupniče?... Želiš li čašu?...

— Ne, hvala. Znate, da ne pijem.

— Kad je takav dan kao danas, moramo prekinuti običaj. Pij u slavu svoje pobjede, Leopoldo! — navali na njega don Trinidad.

— Ipak je prerano za to, dragi. Dok ne stigne onaj vraški zapisnik iz Párama, ja ne mogu disati.

I Leopoldo, pokazujući svoju nestrpljivost nervoznim držanjem te gladeći kovrčastu i gustu bradu, ušeta se nemirno po prostranoj dvorani.

K njemu su dopirali, prigušeni daljinom, svi žagori Kasina.

Veliki hall bio je pun puncat svijeta, koji se je gurao po divanima i sastavljao skupine po hodnicima. Dolazili su najistaknutiji pristaše iz pojedinih sela kotara, pa su se glasno komentirali izborni događaji. Izdašno je teklo vino, a promukli glasovi i povici najstrastvenijih i najoduševljenijih ispunjavali su zrak, pun dima cigara.

Malo poslije osam sati naveče već su bili poznati gotovo svi rezultati izbora u Urbevieji i u glavnim mjestima kotara; sigurna pobjeda Leopolda Quintana raspaljivala je duhove i podsticala optimizam privrženika.

S ulice, kojom su kao za praznika hodali amo tamo seljaci, pijani od vina i oduševljenja, dopiralo je prigušeno klicanje, a pogdjekada veseli prasak koje rakete.

Ali Leopoldo i Blagi Potres, koji su vodili račun o izboru nisu se još htjeli predati općem oduševljenju. El Páramo je mogao izazvati uži izbor ili neznatnu većinu u prilog Rubéna Madraza, za čiju se korist borilo sve oružje i sav pritisak vladin.

Quintana ne mareći za komešanje, koje je ispunjavalo Kasino, sabran u relativnoj mirnoći dvorane, predao se svojim mislima.

On je u tim trenutcima proživljavao odlučnu igru za čitav svoj život... Na pragu slave spopadala ga je neodlučnost, pesimizam koji obuzima borbene temperamente, kad im nakon dugog i krivudavog puta dođe čas da moraju ubrati plod svojih utrošenih snaga.

Ako mu sada ne dopadne šaka izborni zapisnik, kada će naći drugu zgodnu priliku?... Da bi došao do nje, morao je obaviti dug i nečujan posao, ujedinjujući volje, podstičući sitna samoljublja, oživljavajući nesloge, i povrh toga brinući se za to da u onom barbarskom Blagom Potresu potpiruje plamen mržnje prema Madrazu, koja je bila povod čitave njegove borbe. Quintana pomisli kako život opredjeljuje na taj način događaje, da prema

njihovome razvoju osobe zadobivaju odjedamput neku neslućenu važnost.

Tako se dogodilo sada... On, koji je bio očigledno lik oko kojega su se vrtjeli događaji, ogledalo i glavni vijak u obrtanju događaja, vidio je da je sada zapravo snižen na neku podređenu kategoriju.

A Šuvak, onaj bojažljivi i smrknuti seljak, komad zemljina mesa, kukavna i ropski pokorna duša, tvrdoglava i iskusna volja, sitno neznatno lice u velikoj komediji njegovih borba, pretvorio se slučajnim utjecajem Sudbine u ključ drame i čimbenika odlučnog za rasplet.

O njemu, njegovoj hrabrosti, o jakosti ili slabosti njegova duha, o brzini njegovih nogu i o odlučnosti srca te mračne ličnosti zavisila je njegova sadašnja sudbina, a možda i cijela njegova budućnost...

Šetao je nervozno dvoranom, pušeći grozničavom požudom cigaretu za cigaretom.

I Gocha je također, unatoč njegove prividne mirnoće, mučio nekakav potajni nemir, koji mu se nije pokazivao u licu, ali nije mogao a da se ne odaje nemirnim trzanjem misli.

— Idi, Leopoldo! Ne valja klonuti... Kad ti ja kažem, da je to sigurno! — ustvrdi Sebastián Leopoldu, više zato da sam sebe ohrabri, nego li da umiri kandidata.

I Leopoldo je također hinio da se razvedrio, pa se osmjehne s blagim pouzdanjem.

U tom se trenutku otvoriše vrata dvorane, a jedan sluga uniđe naglo, javljajući:

— Don Sebastián, dolje je Šuvak iz Párama!

— Neka dođe gore! Neka smjesta dođe gore! — rekoše u isti čas jednako neobuzdano Sebastián i Leopoldo Quintana.

I pogledavši s naročitim izrazom društvo Ždere, Miguelóna, don Aquilina i don Trinidada, Gocho poviče:

— Hoćete li nas ostaviti časak na samo s ovim? Da vidimo što nosi ovaj momak...

Svi drage volje poslušaše. Pretpostavljali su, da Šuvak dolazi polagati račun o nekakvom »njihovom« poslu, što ga je valjda izvršio u Páramu.

Izađoše.

Još nisu bili zamukli štropoti njihovih koraka u hodniku, kad se lagano otvore vrata, te se kao prije tri dana pojavi na pragu čvrsti i debeljuškasti lik Nicolása Šuvaka.

— Pomoz Bog! — pozdravi Sebastián svojim pobožnim pozdravom. — Uniđi, Nicolás! — pozove ga, napravivši simpatično i prijazno lice, kao da se radi o kakvom prisnom prijatelju.

I Leopoldo također nesvijesno zakorakne prema čovjeku kojega su očekivali.

Šuvak pristupi polako naprijed svojom seljačkom plahošću, pa zatvori za sobom vrata.

Bio je napola skinuo svoj široki šešir, koji je očiglednom smetenošću zadržavao na lijevoj sljepoočici.

Pred tom dvojicom, koji su nad njim vršili nekakvu prevlast, opet je postao plahi i neodlučni seljak, rob grude, čiju su dušu tištili vjekovi robovanja.

— Što je, Nicolás? Kako smo ispali? — zapita nestrpljivo Gocho.

Seljak odvrati polagano i zagonetno:

— Dobro... i ... zlo, don Sebastián.

Oba političara zadrhtaše; osobito se Quintanino lice promijenilo.

— Što hoćeš time reći, čovječe? — zapita uznemireno Blagi Potres.

Ne izlazeći iz svoje mučaljivosti ubojica promrmlja:

— Dobro je, u koliko se tiče vas, a zlo po mene.

— Jesu li zapisnici nestali? — zapita ponovno divlji egoizam Gocha.

Šuvak ga pogleda začuđeno kao da ga je presenetilo, što je u nečijoj duši mogla nastati sumnja o tome, kao da je on propustio izvršiti ono što je obećao.

I on odgovori jednostavno, s nekom prezirnom i ledenom prirodnošću:

— Pa naravno!... Samo bi to trebalo!... Evo ovdje su valjani — pa izvadi svitak papira iz džepa haljetka te ga istrese na stol. Pošti sam predao druge, a vi evo uzmite duplikate.

I spojivši djelo s riječju izvadi iza pojasa krivotvorene arke i uruči ih Quintani, koji ih stane požudno pregledavati.

Sebastián, oprezniji od njega, priđe Šuvaku pa ga zapita spustivši glas i naslućujući nešto:

— Je li bilo mnogo natezanja?

Zločinac učini neku kretnju, koja je pokazivala pečal:

— Dosta...

Nije kazivao više, bojeći se da bi mogao reći nešto što nije htio.

— Govori... čovječe... govori — osokoli ga Quintana.

Lice se seljakovo, žuto kao limun, smrkne. Obrve mu se sastadoše namrštivši se tako da su načinile nekakvu tvrdu, silno divlju brazdu, i on izvali:

— Dakle evo... Na biralištu je ispalo sve po želji...

— Jesu li se složili? — zapita bezazleno Leopoldo.

— Sa mnom se nisu složili. Ali što im je preostalo da učine?... Ili da pucaju ili da me puste otići; privolješe ovom drugom... Ali ja sam se bio previše pouzdao, i Ramón Mirodijar, pošavši poprijeko preko vrtova, htio mi je presjeći put...

Nastane stanka. Ona dva gospodina gutala su neodređeni i surov govor seljakov. Držeći zgrčenim rukama šešir on se nervozno uzvrpoljio.

— Pa što je bilo?... — zapita Sebastián.

— Ništa. Okomio se na mene: htio mi je nožem proburaziti konja.

Nicolás se još i sada osmjehnu od bijesa i mržnje, zatim progovori čvrstoćom divljeg mužjaka:

— Ostao je tamo ispružen nasred ceste!

Gocho i Quintana se zgledaše skamenjeni: na njihove se savjesti strovali, zasjenivši ih jedan časak, zločin, koji je evo izvršio njihovom krivnjom ovaj seoski divljak, prema kojemu instinktivno i odjedamput osjetiše organsku odvratnost, što je ulijeva »čovjek ubojica«.

— Ma pripovijedaj! — zavapi Blagi Potres — zar niste mogli to urediti na bolji način?...

— Nije bilo drugog izlaza, don Sebastián, silom je htio da ga ubijem — navede kao jedini razlog Nicolás.

Jedan sluga upadne smeten u sobu prekinuvši razgovor:

— Don Leopoldo! — vikne blijed i dršćući. — Ovdje je Građanska straža, koja je došla po Šuvaka.

Čuvši to Nicolás skoči neobuzdano i posegne rukom u džep, kao da traži oružje.

— A jeste li rekli, da je ovdje s nama? — zapita Quintana.

— Što sam mogao?!... Kad mu je konj, na kojemu je došao, ostao pred vratima.

— Žurno! — povika Šuvak divljom energijom i nasilnošću. — Kuda da pobjegnem?... Gdje da se sakrijem?... Prokleto bilo!...

I slijepo, gonjen ludim nagonom, jurne na vrata, sagnuvši glavu, stisnuvši pesnice, držeći se kao zvijer koja bježi gonjena psima.

Ali Quintana, odlučivši se brzo, što je bila karakteristika njegova egoizma, shvati veliku odgovornost, kojoj se izvrgavao ako dopusti da umakne Šuvak, koji bi osim toga na slobodi bio opasna zvjerka za njegovu

budućnost. On se energično baci na njega i ščepavši ga za jednu ruku reče mu hineći duševni mir:

— Ali, čovječe! Kamo ćeš?

— Idem! Da pobjegnem kamo god bilo. Zar ne vidite, da će me stražari uhvatiti?...

Leopoldo mu ovije ruku oko vrata i preporuči mu prisebno:

— Budi miran, čovječe... Zašto se ne ćeš predati? Budi miran.... Zar nisam ja ovdje uza te?

Seljak se časak pokoleba. Onda se odluči, slegne prezirno ramenima, pa zagledavši se oštro zastupniku u oči, usredotočivši u svojim zjenicama svu divlju odlučnost svoje duše, odreže:

— Dobro, ja ću dakle ostati ovdje. Neka me uhite! Ali... poslije toga ja se uzdam u vas.

To nije bila molba, bio je to poziv, koji prestraši Quintanu.

Dođoše dva stražara Građanske straže. Za njima se natiskivao bezbrojan svijet gonjen radoznalošću.

— Dobar večer! — pozdraviše stražari učtivo predsjednika i Blagog Potresa. — Oprostite, ali došli smo uhititi ovu ptičicu — pokazavši na ubojicu — koji je na izlasku iz Párama ubio čovjeka.

— Doista — reče Leopoldo, došao me je zamoliti za zaštitu i upravo nam je to pripovijedao... Kako se čini, bio je u pravednoj obrani.

— Pa naravno! — potvrdi Šuvak usred opće šutnje. — Ubio sam ga, da on mene ne ubije.

— Dobro, to ćeš već reći kad te zapitaju — prekine ga jedan od stražara.

I približivši mu se s oprezom, gledajući oštro, zapovjedi:

— Hajdemo!... Imaš li kakovo oružje ili oruđe?

— Ah, Bože... A zašto? — odvrati smrknuto Nicolás.

A samokres?

— Odbacio sam ga putem.

Pretraživši i prekopavši mu sve džepove, pa čak i prostrane sare čizama, stave mu lisičine na ruke.

— Dobro. Hajdemo naprijed!... reče drugi stražar.

I obrativši se Leopoldu i Sebastiánu, promijenivši ton glasa, pozdraviše obadvojica:

— Laku noć, gospodo, i oprostite što smo smetali...

S lisičinama na rukama, između dvojice stražara, Šuvak pođe prema vratima. Stigavši do njih zaustavi se, okrene lice, pa gledajući strašno oštro Quintanu, dobaci:

— Kako rekosmo... Ja se uzdam u vas...

I izađe prošavši ravnodušno i umorno kroz sredinu svjetine.

Slijedio je trenutak duboke šutnje, za koje kao da su duše jedna drugu pitale, da li je to sve Pravda i da li je dobro; ali Gocho prekinu svojim krupnim glasom:

— Dobro je, gospodo. Ovdje se nije ništa dogodilo. Naši su u većini. Zabilježi, Señorito: El Páramo petsto trinaest glasova za nas; dvadeset i šest za Madraza...

I obrativši se Quintani, koji je ostao kao u nekom zanosu, zagrli ga oko vrata, te usklikne radosno i ironično:

— Predobio si svojim govorom svijet u Páramu. Sada si već zastupnik Urbevieje.

— Živio naš narodni zastupnik! — uskliknu Ždero, promukao od vina i klicanja.

— Živioooo! — zaurlaše otegnutim klicanjem po hodnicima.

Quintana kao da je počeo shvaćati, on podigne ponosno i zapovjednički glavu, u zjenicama mu zablista bljesak ambicije; u njegovim maurskim obrazima zatitra slavodobitan osmjeh i on prošapće tronutim glasom:

— Hvala, Sebastián!... Hvala, dragi prijatelji...

Pred njegovim tamnim zjenicama zasine budućnost poput nekog cvijeta što sav odiše i sav blješti od optimizma.

V.

Dvije minute nakon što je stigao vlak, zauzeše Juliana i njeno troje djece svoj odio prvoga razreda.

Don Aquilino, bilježnik, ponovno je zagrlio svoju kćerku i svoju unučad kao u ime konačnog rastanka, i kao dobar provincijalac, koji putovanjima pripisuje neku nadnaravnu važnost, nije prestajao paziti na sve njih niti je mirovao prije, dok nije svaki komad prtljage zauzeo primjereno mjesto u mreži ili ispod sjedala.

Leopoldo Quintana bio je još na peronu, gnječen, stezan zagrljajima, rukovanjima i tapšanjima po ramenu.

Ni za prvog izbora Rubéna Madraza, koji se predstavljao kao spasitelj pokrajine, ni za posjeta ministra prosvjete u Riogilu prigodom otvorenja ustave za natapanje, ni kada je kralj nedavno okrunjen prošao kroz Burgos i zadržao se u Urbevieji nekoliko trenutaka — ne pamti se veće mnoštvo ni toplije oduševljenje na željezničkoj postaji kao ovog dana, kad je novi narodni zastupnik Leopoldo Quintana odlazio sa svojom porodicom u Madrid.

Od tri sata poslije podne — vlak je stigao u četiri i deset — počeše dolaziti oni, koji su došli da ga odprate. Dolazilo je mnoštvo radničkih društava sa svojim zastavama da isprate demokratskog narodnog zastupnika. Zatim viđene osobe u gradu, cjelokupni Kasino, znanci i rođaci sve do zadnjeg i najsumnjivijeg stupnja.

Leopoldo Quintana sa svojom ženom i troje dječice stiže u velikom automobilu Miguelóna Baene. Morao se teškom mukom probijati kroz silan svijet, što se borio za to da se približi i da ga zagrli. Neki su mu prilazili i ponavljali tihim glasom kakovu preporuku, o kojoj on već nije imao nikakvog pojma.

Neki seljak stavi mu ruku na rame i reče:

— Don Leopoldo! Sjetite se onog, što sam vam rekao za svoga dječaka!...

Drugi, s izgledom seoskog načelnika ili imućnog seoskog gazde, molio ga je usrdno:

— Čuj, Leopoldo, nemoj zaboraviti na hambare!...

A treći je opet navaljivao:

— Don Leopoldo! Nemoj zaboraviti moju parnicu... Ja sam pri kraju svojih sila, a oni u općinskom vijeću većma stišću nego li se može podnijeti...

Zaštićen od Sebastiána Gocha i Ždere, kojih su laktovi zabijali klin, da bi se progurali kroz narod, mogao je Leopoldo stići na drugi kraj perona.

Tamo su bili poredani stranački prvaci: Aquilino, don Trinidad, Eustaquio Cabeza i A p o t e k a, koji je došao iz Párama, da ga isprati.

Svima pruži ruku i od tog trenutka najintimniji sastaviše neke vrsti počasnu stražu, koja ga je čuvala od neugodne gužve.

Kraj Quintane se šepirio Sebastián Gocho poput kakovog generala, koji poslije bitke pali top, čiji su nepromašivi metci odlučili pobjedu.

Nadglasavši buku zazvrči zvuk nekog nervozno pokretanog zvonca, a nekoliko trenutaka kasnije stane se veličanstveno približavati impozantna crna grdosija brzog vlaka, koji se zaustavi pred peronom.

A p o t e k a, uslužan do zadnjeg trenutka, vinuo se prema vratima jednog raskošnog vagona.

S ulaza pogleda u unutrašnjost.

— Ovaj je prazan — poviče. — Ovamo, don Sebastián!...

Praćeni starim bilježnikom Juliana i njezina djeca uspeše se u odjel. Bilo je suza, jecanja, poneki povik ili prigušeni klicaji...

Djeca su izgledala kao zablenuta, zbunjena vikom i čudnom novošću puta.

Juliana je imala dug kaput protiv prašine i kapicu s turbanom, koji joj je obavijao glavu i čija joj je siva koprena lepršala na ramenu. Bila je tako još blijeđa, iz-

gledala je još manja, još neznatnija nego li ikada, pred ovom apoteozom, koja se razvijala u počast muža, koji je bio drugar njenog života.

Quintana se popeo na stepenice i dijelio zadnje pozdrave i stiske ruke.

Pred njim su prolazili redovi prijatelja, prvaka, izbornika, ostavljajući za sobom bodrenja, drhtave izreke, koje su izražavale oduševljenje ili ga na nešto podsjećale:

— Zbogom, Leopoldo. Nemoj zaboraviti! Piši!

Neki su ga ljubezno korili:

— Pazi! Nemoj da sa slavom nestanu uspomene!...

On je svima odgovarao žurno, jedva čekajući da se oslobodi muke... Sav je blistao, ali je bio blijed od umora i od živčane napetosti... Oči su mu gledale ne videći ono mnoštvo svijeta bez oblika, koje je vikalo, urlalo i pljeskalo, svatko po svojoj volji.

Već je zazviždala ogromna lokomotiva, a činovnici su trčali duž perona zatvarajući vagonska vrata, kad ga Sebastián skine sa stepenica vagona i privine u zagrljaj... Pritisne ga atletskim mišicama o svoju trbušinu.

— Sada do viđenja!... Ostaj zdravo! Ja sam ovdje, kad god me ustrebaš! Dao Bog, da bude naskoro!...

— Ne brini se, Sebastián — promrmlja gotovo zagušen i nekako razdražen zato što je vidio, kako Gocho zlorabi njihovo prijateljstvo čineći se kao neki otac koji ga štiti, kao da je on đače kojemu preporučuju neka bude pametno.

— Hajde! Naprijed! — reče mu ljudeskara.

On se popne u vagon i nagne se kroz prozorčić.

Poput grmljavine zaori klicanje:

— Živio naš narodni zastupnik!!!

— Živio Leopoldo Quintana!

Lokomotiva ponovno nervozno zazviždi i vlak polagano krene...

Zrak prolomiše klicaji i pljesak... Na jednom kraju perona svirala je glazba Kasina kraljevsku koračnicu... U zraku prasnu nekoliko raketa...

Apoteka je trčao usporedo s vlakom, vičući frenetično:

— Živio Quintana!... Živio spasitelj Urbevieje!...

— Živiooooo!!! — vikalo je mnoštvo produžujući odjek.

Svi putnici brzog vlaka, privučeni prizorom, nagnuše se na prozore...

Promolivši gotovo polovicu tijela iz prozora Leopoldo je nasmijan pozdravljao rukom svoje izbornike.

Malo po malo, vlak požuri kretanje... Udaljivao se s postaje, vikači počeše postajati sve manji i manji... Konačno vlak pođe veličanstveno jednim zavojem, zatim preko križanja, i pred Quintaninim očima ostade još samo šutljivo ladanje, silno plodni i zeleni vrtovi, a u daljini silhueta Urbevieje, njeni sivi i jednolični krovovi, okrugla i kao brončana kupola katedrale, o koju se sunce idući prema zapadu lomilo poput zlatnog koplja.

On ode s prozora i sruši se u naslonjač držeći se kao čovjek, koji je silno izmoren...

Vlak je jurio, letio po poljima prostrane Kastilije, uspavljujući svojim ritmom častohlepne misli Quintanine.

Ispred vlaka koji se približavao bježale su žalostive njive, sure brazde, mirna, ozbiljna i vječno plodna ravnica...

— — — — — — — — — — —

Već se i smrkavalo.

Nebo je bilo plavo i ljubičasto, isprugano crvenkastim mrljama, kad Julián, najstarije dijete, naslonjen na prozor, zakriješti dozivajući braću:

— Pogledajte, pogledajte, kako je ovo velik grad!

I Quintana se također nagne pa im reče:

— Pa to je Madrid, djeco!

Bio je Madrid. Quintana je pobožno promatrao kako ga obavijaju najsuprotnije rasvjete, sastavljene od sjena i odbljesaka večernjeg sutona.

Na obzorju se pružala crta simetričnih i tamnih grdosija, što su se gubile u velikoj daljini...

Od tamnog neba odudarale su gigantske kupole, vitki tornjevi, impozantne gromade velikih zgrada.

To je bio Madrid! — pomisli promatrajući obzorje načičkano silhuetama — kozmopolitski velegrad s nebrojenim ticalima, stadion za njegovu borbu, ogavni rak koji je proždirao Španjolsku; pozornica za drske lakrdijaše; cirkus za gladiatore života; bojno polje, govornica i izlog, srce i mozak domovine...

Onamo je išao, na vrata proždrljivog i sebičnog grada, koji mu je sada u mirnome sutonu izgledao pitom i sanjiv.

Ali tamo su vrebale zvijeri, koje proždiru ako propadneš, a tamo su bile i trublje koje ore, slaveći popobjednika.

Tamo, u toj veličanstvenoj i sivkastoj velikoj gromadi, koja je zatvarala obzorje, bio je njegov život, tu su bile njegove ambicije, tu se nalazila pobjeda i poraz.

Tamo je pobjeda pripadala najjačima, najodvažnijima, najboljima.

Život je u tome gradu dobivao iskonski okus borbe. A tamo je išao on... Ulazio je kao bilo tko, kao neki razbojnik, krijući se u sjenama noći, da bi napravio juriš na grad, koji ga je primao ravnodušno.

To je evo bilo to čudovište. On će ga ukrotiti! Bio je mlad, jak, odvažan. Zašto da ne doživi slavu...

DRUGI DIO

VI.

Leopoldo Quintana odloži cigaretu na srebrni pepeonik, što se nalazio na stolu, te polako odvrne svoje naliv-pero, što ga je uzeo s tintarnice od rezbarenog srebra, na kojoj je alegorija Slave, koju je prikazivala klasična božica, sadržavala posvetu urezanu u metal, koja je kazivala: »Urbeviejski kasino svom predsjedniku«.

Svaki put, kad god bi uzeo pero s nje, Leopoldo bi se ironično osmjehnuo promatrajući dar, koji je očigledno bio bez ikakve koristi.

Tamo, na staklenoj ploči njegova stola, ta tintarnica s dvije velike posude za tintu koje se nisu nikada punile, s držalom koje je prikazivalo veliko nojevo pero i sa stepenastim podnožjem, bila je samo nekakav suvišan i ukrasni detalj, budući da je on upotrebljavao moderno naliv-pero za potpisivanje svojih privatnih pisama, a za ostale političke i odvjetničke poslove raspolagao je pisaćim strojevima u tajništvu, a na njima su kuckali njegovi namještenici.

Iz ormarića izvadi arak papira, na kojemu se odozgo nalazio natpis: »Narodni zastupnik kotara Caspante«.

On stavi arak na podlogu od vrlo fino izrađene kordovske kože i zamislivši se časak stane pisati:

»Obožavana Gloria!

Bez tebe sam kao bez duše. Daleko od tvog zagrljaja život mi izgleda prazan i bez smisla... Manjkaju mi tvoji cjelovi, tvoje riječi, slatka utjeha tvoga glasa i tvoje prisutnosti, što je za mene poticaj...

Pišem ti, jer ne mogu živjeti bez tebe... Ovdje se nalazim na stotinama muka.

Poslije prekjučerašnjih rasprava u Kongresu, koje su me zadržale u Madridu, danas me ovdje drži druga vrlo važna novost... Od sinoć se vlada nalazi u krizi... Don Alvaro Sol bio je pozvan u dvor i dobio nalog, da pokuša sastaviti vladu. Razumiješ li zašto se ne mogu i ne smijem maknuti... I ako nema znakova koji bi mi dozvolili da to vjerujem, nije pretjerano pretpostaviti, da bi me moj predsjednik mogao trebati... Ja mu se dakle nalazim na raspolaganju...

Pa ipak, obožavana Gloria, čak ni u ovom kritičnom času života moja se misao ne dijeli od tebe... Možda sam malo razočaran... Nemam vjere, sumnjam o svemu... Bojim se nezahvalnosti, kojom se tako često plaća u politici... Kolebam kad pomislim, da li će me se sjetiti don Alvaro u ovom kritičnom času...

A to je sve zato, jer mi ti manjkaš, ti, moja vjera, moja utjeha, moj zapis, koji mi daje snagu i optimizam.

Zašto te nemam, premda je u ovolikom poslu svaka minuta dragocjena? Ja sam ti već rekao, da ne mogu odavde... Dođi ti ovamo... Budi mi drugaricom i radošću u ovim časovima neizvjesnosti.

Ovo ćeš pismo primiti još danas popodne... Pišem ti tek što sam ustao. Sutra u jutro možeš biti ovdje.

Dođi, draga Gloria... Da te vidim, da osjetim među svojim rukama tvoju plavu kosu, zlato srca moga.

S tobom se osjeća jačim tvoj...«

Baš je htio potpisati, kad netko tiho pokuca na vratima radne sobe, a neki ženski glas zapita:

— Može li se unići, gospodine?

— Naprijed!

Bila je to Marta, sobarica, koja ga je prekinula.

Ona uniđe s pregačom sa čipkama i s malom bijelom kapicom.

— Gospodine... Evo pisma i novine...

— Dajte mi ih. — On pruži ruku prema svežnjiću, koji mu je pružala sobarica.

Marta izađe, a on nervozno pregleda pisma, nema li koje od Glorije... Ništa.

Nepoznata pisma ili omoti sa službenim natpisima. On ih stavi na pisaći stol i sav nestrpljiv uze u ruku list »A B C«.

Preleti žurno strane tražeći politički dio, u kojemu se krupnim naslovima javljalo o krizi, koja je izbila sinoć u Kongresu.

On pročita, bolje reći proguta očima stupce, koji su još oštro vonjali na svježe crnilo tiska...

Zadnje su vijesti javljale o tome, kako je don Alvaro Sol izašao iz dvora nekako već blizu ponoći.

Glava »Radikalno-demokratske stranke«, izišavši iz dvorske kancelarije, potvrdio je da ima mandat za sastav vlade, uzevši rok do sutra navečer, u kojemu će se roku pobrinuti da kraju podnese listinu novih ministara... Slijedili su među obavještajnim bilješkama običajni komentari i nagađanja o mogućem sastavu novog ministarstva... Reporteri su spominjali nekoliko imena kao vjerojatne članove kabineta.

To su bili redci, što ih je Quintana pročitao s najvećom požudom... Njegovo se ime nije nalazilo ni u jednoj od tih problematičnih kombinacija...

Lice mu namršti neka sjena ljutine, on odloži »ABC« i uzme druge novine. I njih pregleda žurnom nervoznošću... »El Imparcial«, »El Debate«, »El Liberal«... Izvještaji su bili otprilike isti, a i skupljene glasine i pretpostavke o novome ministarstvu istovjetne...

Ni u jednom se listu nije spominjao on kao vjerojatni kandidat za koju lisnicu...

Quintana odloži na stol novine i ostane smrknut, nekako duboko zamišljen, radi čega mu je čelo bilo nabrano a obrve energično namrštene.

On popravi krajeve vunene kućne haljine, kojom je

bio zaogrnut, pa se ispruži u naslonjaču... Desnom rukom, malom, kratkom i debelom poput šape, gladio je crnu i kuštravu bradu, pucketajući prstima, dok je trljao dlake, među kojima je već imao po koju srebrnu nit.

U tom položaju zadubljenosti i dubokog razmišljanja on se dugo prepustio svojim mislima...

Taj zaborav, u koji kao da su ga bacili i koji mu je najednom postao jasan, duboko mu je rastužio dušu.

Da li je opravdan taj očigledni prezir njegovoga šefa? Zar se on ne bi imao pravo potužiti na to, što se njegovo ime ne nalazi među možebitnim ministarskim kandidatima? Zar je u njega bilo manje uvjeta ili manje autoriteta u stranci, nego li na primjer u one budale Sáncheza Piere, čija je jedina zasluga bila u tome što je unuk nekog čuvenog generala, a njegovo se ime ipak spominjalo u svim novinama kao ime budućeg ministra?

On ozbiljno i hladno napravi bilancu svojeg političkog položaja, sjećajući se svih zgoda svoje karijere.

Već je bilo pet godina otkako je došao u Madrid s izbornim mandatom za Urbevieju.

Umio se od prvog časa otrgnuti iz bezimene gomile novih narodnih zastupnika... Prvi njegov govor u Kongresu bio je pravo otkriće. Kad je prestao govoriti, don Alberto Nuñez, glava konzervativne stranke, takmac don Alvara u iskorišćivanju vlasti, zapitao je:

— Tko je taj, što je govorio?

Tada mu je netko odgovorio s namjerom da se našali:

— To je neki satelit, kojega je Sol otkrio u Kastiliji.

Stari prvak stranke, koji je volio doskočice, odgovori:

— Onda neka Sol pripazi. Ti sateliti iz pokrajine kasnije oduzimaju svjetlost madridskim zvijezdama.

Njegova je politička karijera bila otada čitav neprekidan niz pobjedonosnih napredovanja.

Za prvih izbora u Kongresu bijaše izabran tajnikom. Nalazio se u najvažnijim odborima, a njegova odvojena mišljenja u financijalnim pitanjima, branjena s njegove klupe, pribaviše mu glas velikog govornika, kadrog da svojom blistavom i toplom riječju zanimljivo prikaže najsuhoparnije i najteže stvari...

On ubrzo postade jedan od onih zastupnika, koje nazivaju »strijelcima«, koji postaju miljenici stranačkih šefova i koji sebi pribavljaju solidnu popularnost... Rasprava o proračunu slijedeće godine istakla se bijesnom opstrukcijom, koju je don Alvaro Sol navijestio Nuñezovoj vladi...

Onih je dana Quintana učinio velike usluge svome šefu. Da bi otešćao prihvaćanje svake glave proračuna održavao je govore, koji su trajali čitave sjednice, započinjao rasprave, pitanja i upadice, koje su uzrokovale odgode sjednica... Tada je dokazao takovu volju, takovu otpornost i tako opširno znanje, da je svakoga zadivio.

Nagrada za te usluge bila je — kad je napokon postignuto da je vlada odstupila — da ga je don Alvaro Sol, pozvan da sastavi novu vladu, imenovao glavnim ravnateljem javnih radova. Ph! Početnička služba.

Ta je djelatnost potrajala kratko vrijeme, ali je bilo dosta da mu pronese glas i da je došao u kategoriju ljudi, između kojih se biraju ministri... U zadnjim je izborima dobio dva mandata i to u Urbevieji, a drugi u Caspante-u, u kotaru na Sjeveru, koji mu je don Alvaro odstupio. On zadrža ovaj drugi, a kao plaću za mnogobrojne usluge odstupio je mandat u Urbevieji Sebastiánu Gochu, u kojega su se odjednom probudile neslućene političke ambicije.

Njegovi odnosi prema don Alvaru Sol — razmišljao je dalje Quintana — nisu mogli biti srdačniji i s više poštovanja. Toliko, da su pobuđivali ljubomor i zavist ostalih sumišljenika.

Don Alvaro, koji je bio na glasu kao čovjek koji se vrlo spretno prilagođuje, čovjek suzdržljiv i hladan, uvijek učtivo nasmijan, koji je umio razgovarati ne obećavajući i ne kompromitirajući se, gradio se kao da spram Quintane osjeća neku čudnu slabost osjećaja, vrlo rijetku u toga čovjeka nepristupačna osjećajima, koji je izgledao da ima samo mozak, a da kucaji srca nikada nisu utjecali na njegova djela.

Don Alvaro Sol je Quintanu osobito volio. Mladi narodni zastupnik — za kojega je šef znao da je smion, rječit i vrlo spreman — postade miljenik prvakov, koji se nije ustručavao pokazivati kako ga cijeni.

Na tradicionalnim večernjim sastancima u don Alvarovom domu Quintana je uživao prednosti svog položaja.

On nije bio jedan od tolikih zastupnika, koji su se ulagivali šefu, smijali se svim dosjetkama i izgledali da žive ne skidajući očiju s njegovih usana, umiljavajući mu se sitnim pažnjama i čak se otimali za sićušnu čast da budu prvi koji će mu pružiti žigicu, kad je šef htio zapaliti jednu od bezbrojnih havana, što ih je neprestano držao u ustima.

Quintana se umio dostojno smjestiti na svom položaju. A don Alvaro, kao da to pogađa, nije s njim postupao s onom ponešto prezirnom sklonošću zaštitnika, s kojom je postupao s ostalima, nego s nekim obzirom i s poštovanjem, kao s nekim sebi ravnim, možda naslućujući u Quintani budućeg takmaca.

Usporedo sa svojom političkom karijerom napredovao je i u pogledu svoga zvanja... Prvo su bile stvari, koje mu je odstupio don Alvaro Sol i one koje su mu dolazile po njegovoj preporuci...

Kasnije, kad se iskazao kao govornik u Kongresu, dođoše u njegovu pisarnu dobrovoljni i važni klijenti, parnice raznih društava, moćni industrijalci, trgovci koji

su tražili zaštitu političara, čiji je ugled rasao i čiji je utjecaj bio pozitivan.

Započeše tada unilaziti brojni prihodi, znatni honorari, koji su mu dozvoljavali da proširi obzorje svoga života. Od onog skromnog stana u ulici Serrano mogao se preseliti u ovaj raskošni glavni sprat u ulici Calle de Velásquez, gdje je sada živio, povećati broj služinčadi i urediti svoj dom udobnošću i raskoši, kakve je zahtijevao njegov sadašnji položaj.

Da bi to postigao nije birao sredstva. Quintana je imao vrlo široke etičke kriterije... Volio je život kao kakav epikurejac i po njegovom sebičnjačkom vjerovanju svi su putovi bili dobri, ako su vodili do željenog cilja. Shvaćao je, da je u modernoj borbi novac odlučan čimbenik, pa nije pokazivao skrupula da ga stekne.

Uspjeh je sve to opravdavao... Najkrivudavije su staze vodile do postignuća bogatstva, ugleda ili utjecaja... Na stepenice, kojima se morao uspeti, njegova je noga stupila bez kolebanja... Tako je zastupao i u parnicama, gdje se je radilo samo o tome da se izigra zakon, i primao je položaje u važnim društvima, kojih je interese kasnije morao zastupati na štetu države. Svoj je prvi znatan posao ostvario, kad je ishodio kao član komisije za proračun odobrenje obilnog predujma Hidroelektričnom društvu, kojim je sada upravljao Gocho.

On je hladno prosuđivao te čine pred svojom savješću. Što je radio — napokon? Ta slijedio je sve ostale političare. Zar je on bio kriv tome, što su te navike bile tako uvriježene i što je društvena sredina bila tako pokvarena, da su se mogle nekažnjeno izvoditi te stvari? Ne. On će zapasti u pogriješku Quijotea, lude i sanjara, bude li nastojao postaviti naglavce državu, koja je već takovom stvorena.

Na telefonu, smještenom na kraju stola, zazvoni zvonce.

Quintana se lecne.

Nada i optimizam sasvim oživješe u njegovoj duši, a nekakav zadovoljan nehotičan osmjeh zatitra u njegovom licu... Zacijelo je don Alvaro Sol, koji ga zove, da bi mu ponudio jednu lisnicu... Njegove se nade i njegove zamisli odjednom raspršiše...

Srebrno zvonce je grozničavo zvrčalo... Quintana dohvati slušalicu.

— Tko je? zapita nervozno.

Neki ga ženski glas zapita:

— Je li to stan don Leopolda Quintane?

— Jest... Govorite... Što je?...

— Imajte dobrotu — nastavi ženski glas koji je govorio — pa recite gospođi neka dođe na telefon. Ovdje je udova Oriol...

Quintana, strašno razočaran, umalo što nije odbacio slušalicu. Suspregne se i odgovori ljubezno s velikim naporom:

— Izvolite časak pričekati...

— Ah! Vi ste, Leopoldo? Oprostite što vas smetam...

— Ništa, señora... Na vašu službu... Odmah će doći moja žena. Ljubim ruke.

Pritisne zvonce. Reče Marti, koja se odmah pojavila:

— Reci gospođi, neka dođe na telefon... Zove je gospođa udova Oriol.

On se ponovno pruži u svom naslonjaču.

Još uvijek mu je pretrpljeno razočaranje mutilo pogled i mrštilo čelo... Ukori se sam zbog lakomislenosti, što se tako brzo obradovao i tako ludo pouzdao, da je pomislio kako telefonski poziv dolazi od don Alvara Sol.

Pa ipak ne bi bilo nikakvo čudo... Već je bilo jedanaest do podne, pa ako je šef kanio ispuniti ono što je rekao novinarima, da će odnijeti ono popodne u dvor listinu buduće vlade, morao je zacijelo već smisliti imena novih ministara...

Otvoriše se vrata sobe i pojavi se Juliana.

— Zove te udova de Oriol — reče joj ne pogledavši je.

Supruga priđe telefonu, idući tiho u svojim svilenim papučama. Imala je na sebi prostran kimono od ružičastog svilenog krepa, kroz čiji se prorez vidio koščati oblik slabih i mlohavih grudi. Kroz široke japanske rukave virile su joj ruke, mršave i fine kao u djevojčice, a svršavale su se hladnim i dugim šakama, prozirnim i kao beskrvnim.

Dok je ona razgovarala Quintana podigne glavu i stane je promatrati okrutnom ravnodušnošću, hladno je analizirajući.

Juliana je jedva imala trideset i tri godine, a već su je ostavile mladenačke draži... Lice joj je uvenulo i svoju je smeđu boju crnomanjaste seljakinje zamijenilo nekim kao limun žutim i zelenkastim blijedilom.

Juliana je završila svoj razgovor s prijateljicom, koja ju je, koliko je Quintana mogao razabrati, pozivala na šetnju... Ali ona je odbijala:

— Ne, draga, ne usuđujem se izaći. Baš mi se danas čini da mi je gore: imam groznicu od nekoliko stupnjeva.

Juliana ostavi telefon, a Quintana je zapita:

— Zašto ne izađeš? To bi ti dobro činilo...

— Ne, ne — odvrati ona slabim glasom. — Imam groznicu. Čitavo sam jutro provela kašljući. Ti ne misliš na to!

On pređe preko prigovora i ograniči se na to, da joj blago preporuči:

— Onda prilegni... To je najbolje što možeš učiniti...

— Ne, zaboga!... Ugušit ću se u postelji.

— Dobro, onda radi što hoćeš — završi on hladno. Juliana opet izađe.

Quintana je još jedamput pogleda i vidio je kako je sitna i neznatna, manje ženska nego li ikada u njenoj žalosnoj pojavi...

— Ne može biti — pomisli sam u sebi. — Ova ne može biti drugarica mog života. Kad bi se sve to moglo popraviti!

Mjesto te plahe, male provincijalke, nenaobražene i bez otmjenosti, bio bi mu dom pun, njegovu bi kuću i njegov duh razveseljavala... I on mišlju, srcem, sa svim snagama svoje duše, izgovori u sebi jedno ime: GLORIA MONTENEGRO!

Kao uvijek kad bi se je sjetio, Quintana osjeti kako mu je neka slatka nježnost, neka radost, neki osjećaj pouzdanja i voljkosti, koje nije prije osjećao, obuzeo grudi, a srce mu ubrza ritam, dok mu živci, razbuđeni kao nekim električnim dodirom, zatitraše vanrednom osjetljivošću...

Bila je to ljubav, silna i divna strast, koja se je probudila malo kasno u njegovom životu, koji je do sada vodila samo čežnja za napredovanjem — brzim napredovanjem!

Ljubio je Gloriju Montenegro sa svom snagom svoje duše... Izgledalo je kao da je nosi u sebi, u svome mozgu i u svome srcu, u srčanom ritmu svoje krvi, koja bi pred njom usplamtjela od željâ; u svojoj koži koju je prožimao njen miris; u svojim očima koje su se oduševljavale kad su je gledale; u svojim rukama koje su postajale lake i blage, da bi je milovale...

Ah, da, to bi bila idealna žena, drugarica njegovog radinog i borbenog života...

Po svom temperamentu kulturnom, finom i gospodskom, s nekom čudesnom intuicijom za sve, Gloria je bila duhovno povezana s njim... Bila je ambiciozna, oštroumna, diplomat, umjela je zaroniti do dna dušâ i događajâ... Ona je bila poticaj, jak podstrek duha, diskretna prijateljica, koja je umjela sve saslušati, drugarica koja je mogla na svakome mjestu osvanuti; lijepa žena kojom se ponosiš što je u tvome zagrljaju, dama koja je imala pravi osjećaj za svoj osobni izgled, smisao za gospodsku eleganciju i skladnost u odijevanju i ukusa u držanju...

Njegov se život stubokom promijenio; bio je kao općinjen i obasjan svjetlošću, otkada je zavolio Gloriu Montenegro...

Prevarena od Udesa ona je pristupila njemu u kritičnom času, kad je — zadovoljivši djelomično svoje materijalne brige i svoje ambicije — poželio poput vojnika, koji je u pobjedničkim okršajima prkosio smrti, primirje u borbi, neki stalan mir, da bi se naužio obilja prvog zadobivenog plijena.

Pošto mu je bila usmjerena politička karijera, riješene njegove materijalne poteškoće, njegova duša — ona materijalna snaga, za koju je držao da je jedini poticaj ambicije — bila je osjetila da je siromašna, da joj nešto manjka, ni sâm nije znao što, nekakav ideal, neka nježnost, nešto čisto, plemenito i nesebično.

U tome je stanju upoznao Gloriju Montenegro.

Jedno popodne posjetio je atelijer Fabiána Portala, svog prijatelja još iz đačkih vremena, koji je bio u Madridu u modi kao slikar, pred kojim su pozirale aristokratske dame, umjetnice i kurtizane najvećeg položaja.

Topao i svjetao travanjski dan. Sunce je, unilazeći kroz stakleni krov, ispunjavalo atelijer nekom žućkastom svjetlošću sa zlatnim odrazima poput jantara. Atmosfera udobnosti, miomirisa ruža koje su venule u vitkim vrčevima i u velikim keramičkim vazama, draškala je ćutila.

Slikar ga uvede u atelijer i ako je upravo radio s jednim modelom.

— Vidjet ćeš već... Imam ovdje jednu zgodnu djevojčicu. Jednu od najljepših madridskih ljepotica.

Quintana uniđe, a kad je pogledao na podij smješten u pozadini atelijera, umalo da nije kriknuo od udivljenja.

Gloria Montenegro sjedila je uzdigavši struk, obasjana po grudima i prekrštenim rukama sunčanim trakom, što ga je slikar znalački upravio kroz zastore stropa.

Vrat joj je bio razgolićen do ramena, također i gole ruke; gipke i istaknute bujne grudi stegnute prslučićem od crnoga baršuna, koji je odudarao od bjeloće puti poput mlijeka, sedefa i ružice. Suknja, također crna, omatala joj je umjetničkom ljupkošću noge, ističući jaki zavoj kukova; stegna koja su se naslućivala obla poput stupova, listovi su imali dražesnu euritmiju linijâ kakve amfore...

Na pozadini crvenoga damasta glava joj je bila kao neko sunce preplavljeno zlatnim plamenovima; njeno čisto ovalno lice počivalo je na dugom, finom i vitkom vratu, aristokratski bijelom i gospodskom kao u bajoslovnih labudova. Kosa, raspletena u sjajne plave uvojke, plamtjela je, prelijevala se poput plamena, a imala je zlaćanu boju šampanjca.

Ispod finih obrva, koje su zasjenjivale široko i glatko čelo kao od krasnog ružičastog alabastra, zelene oči — zelene poput bajoslovnih smaragda, poput alga nekog čudesnog podmorskog ležaja, zelene poput tiha oceana ispod beskrajnog mira nebesâ, zelene poput lišća narandža usred svadbenog sjaja pramaljeća — sjale su nepomično, ozbiljno, s nekim pogledom beskrajne vedrine, dubokog misterija, neiskazanog mira.

A u opreci s tom ozbiljnom svetošću pogleda, ispod finog i prkosnog nosa, usta su joj bila kao zgusnuta krv, nekakav veliki rubin, obojen ljudskim grimizom, razdražljiv mamac poput mesa kakvog zrelog voća... Usta svježa, sočna, plamteći za brutalnim poljupcem; da bi se zgnječila u požudnoj žeđi za skrajnjim posjedom...

Quintana ostane zbunjen, omamljen pred neslućenom ljepotom. Pred ženom, veličanstveno lijepom, sa snagom prve mladosti iz koje je probijala žarka krv u

obrazima i glatkoća, onaj sjaj i skrajnji sklad, što se ogledavao u božanskoj goloj puti.

Jedva što je smogao prigodom predstavljanja, koje je obavio Portal, promrmljati nekoliko banalnih fraza udivljenja.

— Ja ću, ako dozvoliš — reče slikar — nastaviti rad, da iskoristim svijetlo.

— Da, da — prihvati narodni zastupnik. — Ja ću mirovati ovdje i ne ću vas smetati.

I sjedne, spusti se u nekakav prostran divan ispred prekrasnog modela, koji je imao držanje i savršeno miran izraz svetice, a čarobno tijelo poganske božice...

Sve one dane, dok je Fabián Portal dovršavao Glorijinu sliku, Quintana je skraćivao vrijeme određeno za rad u parlamentu i dolazio svako popodne u atelijer. Sjeo bi na isti turski divan kao prvoga dana i tamo bi ostao ushićen poput kakvog fanatičara pred posvećenom slikom svog obožavanja, gutajući nadnaravnu ljepotu modela, gledajući s bolom kako slikarevo nadahnuće ubrzava svršetak djela.

Uznemirivala ga je zagonetka, koja kao da se blistala na dnu Glorijinih zjenica. Imala je u njima izraz pobožnosti, nekog dvosmislenog zanosa, nemirnog misterija... Unutarnji život divnoga kipa od krvi i mesa nije se pokazivao u njenim očima niti se odrazivao u njenim riječima.

Kad bi joj slikar ili on postavili kakvo pitanje o njenoj prošlosti, Gloria bi ih i dalje nepomično gledala, a onda bi napola otvorila tamne vjeđe izbjegavajući odgovor, kao da je htjela suspregnuti svoju bojazan, da ne prizna nešto tajinstveno bolno, kao da je u njenom životu bilo nešto daleko i prazno, što joj je nemoguće otkriti.

Tako je ostajala poput neke svete sfinge, koja prkosi vjekovima svojom nedokučivom tajnom. Ozbiljna u svo-

joj uzvišenoj ljepoti, puna nemira u svojoj čarobnoj spokojnosti.

U atelijeru je nastalo neko srdačno prijateljstvo, i njih troje, kad bi poslije poziranja nastao odmor, čavrljalo je o tričavim i nevažnim stvarima.

Quintanu nisu zadovoljavali ti površni razgovori ni ta prijateljska intimnost, do koje je došao s Glorijom. Čeznuo je za tim, da se nađe s njom na samu, da mu ona bude blizu, da joj u uho prošapće sve nemire, lude mahnitosti, plamene i uzdrhtale riječi, koje su mu izvirale iz srca i dolazile na usne; da sebe ugleda u neokaljanoj vedrini onih zagonetnih zjenica; da osjeti kraj sebe grimiznu napast njenih uzbudljivih usta...

Ljubio ju je već slijepo, mahnito, s nekom zebnjom da je posjeduje, koja je gdjekada postajala gotovo ubitačnom pomamom... Ludovao je u svojim besanim noćima za njenim bjelokosnim tijelom, za tim divnim sedefom, zamišljajući ga kako je toplo i kako dršće; sanjario je kako utiskuje cjelove na tu prozirnu kožu, ispod koje se smiješio život u crvenkastim žilicama; kako otima tim usnicama njihovu tajnu i konačnu riječ i odlučan i slavan cjelov, koji će morati biti kao neko životno užareno željezo među njenim usnama.

Konačno, jedno poslije podne, izađoše zajedno i sami iz atelijera.

Prateći ih, Fabián Portal, koji je naslućivao sklonost mladoga političara, namigne mu okom sa stubišta.

— Pazi što radiš! — našali se.

Gloria je hinila nekakvu zaprepaštenost. Quintana se nije mogao suspregnuti, a da mu ne izmakne namjerna izreka:

— Što se mene tiče, ja sam kao u raju... A ona, možda, samo u čistilištu.

I oni pođoše polagano niz stepenice. Gloria se još od prve stepenice nehajno osloni na Quintaninu ruku...

Političar oćutivši prvi put topli dodir Glorijina tijela zadrhta tako, da ona nije mogla a da to ne opazi.

On se umalo nije onesvijestio od njena mirisa; od vala najfinijeg mirisa, koji mu omami ćutila.

Tako stigoše do vrata i izađoše na ulicu.

Jedan se časak zaustaviše na pločniku.

Kao da se nečemu dosjetila, ona najednom oslobodi svoju ruku nenadanom nervoznošću.

— Što radite? Čemu ovaj strah?

— Nisam se sjetila... Ako nas vide ovako, ispod ruke, mogao bi tko pomisliti ono što nije.

— A što?

— Da smo muž i žena... Pogledajte s kakvom nas radoznalošću promatraju prolaznici... To svijet prepoznaje vas, narodnog zastupnika u modi.

Stajali su na rubu pločnika u jednoj ulici u središtu grada; prolaznici bi okretali glave i radoznalo ih promatrali. Nije se moglo opaziti, da li je predmet te pažnje bio političar, čiji su lik popularizirali parlamentarni uspjesi i fotografije po novinama, ili vrlo elegantna dama, koja ga je pratila.

— Jest, istina je — prihvati on — mi skrećemo pažnju na sebe.

Jedan je časak bio neodlučan, a onda se odluči odvažno, što je bilo karakteristično za njega, i predloži joj:

— Slušajte, Gloria. Već je prekasno da štogod započnem raditi, a pretpostavljam da je još prerano, da biste vi imali kakvih obveza... Kako bi bilo da se prošetamo?

Prolazila je neka kočija, vozeći polagano, s podignutim taksametrom. Leopoldo, ne sačekavši Glorijin odgovor, zaustavi migom kočijaša i odmah otvori vratašca na kolima:

— Izvolite ući — zamoli je gotovo moleći.

— Dobro — prihvati ona bez okolišanja, vragoljasto se nasmiješivši. — Kad je to vaša zapovijed...

— Odvezite nas dolje prema Castellani! — zapovjedi Leopoldo kočijašu.

I uniđe u kola, koja polako pođoše po asfaltiranom pločniku. Već se malone smrkavalo... S neba kao da su se spuštale sivkaste koprene na ulicu, a po izlozima i dućanima počeše se paliti električne žarulje.

Nekoliko su časaka šutjeli; Quintana prekine šutnju:

— Uvijek mislim na to, što bi pričale ove stare javne kočije da mogu... Svaki bi dan mogle ispripovijedati po jednu novu ljubavnu pripovijest... Povijest o kakvom muškarcu i o kakvoj ženi što su ovamo pribjegli na jedan sat sa svojom srećom, zar ne?

— Ali što se nas tiče, malo bi mogle pričati — odvrati ona.

— Zašto?...

Ljepotica se nasmiješi pa odgovori:

— Jer smo nas dvoje samo dobri prijatelji, koji zajedno šetaju...

I koketno se pritajivši sačeka odgovor.

Quintana upadne prostodušno u zamku vrlo spretne žene i zapita je žestoko:

— Zar vi, Gloria, uistinu mislite, da mi ne možemo biti više nego li prijatelji?

— A što bismo onda trebali postati?

Leopoldo se već nije mogao suspregnuti. I sa svojim toplim načinom govora, koji je svakoga predobivao, svojom lakom riječju — koja je podjednako bila blještava govornička vještina u klupi parlamenta kao i na sudu, u kojoj je prevladavala ona diskretna, intimna molba, blaga i pogodna za ljubavnu ispovijest — stane joj govoriti strastveno sa svim žarom svoje duše, prikazujući joj sve muke, sve mahnitosti i strepnje svoga srca, koje je robovalo sad uspjesima njegova zvanja, sad praznini njegova doma, ali je uvijek žeđalo istinskom i nesavladivom strašću za idealnom ljubavi, koja bi bila melem za njegov duh, muza njegovih nadahnuća, podstrek u njegovim borbama, slatka utjeha u njegovim neuspjesima, a uvijek radost i slast njegova života u svoj svojoj punoći.

Ona bi mogla biti ta idealna žena, o kojoj je sanjao, putokaz njegova života, pratilica na njegovome putu, odmor njegovih očiju, hrana iluzijama za njegov duh...

Gloria ga je pažljivo promatrala, a da nije ni okom trenula, s onim izrazom svete vedrine, koja se blistala u njenim zjenama, što su izgledale kao uperene u neku skrivenu tajnu ili u neku daleku neizvjesnost...

Kad je njegovo uvjeravanje bilo na vrhuncu, kad su njegove vatrene riječi uporno navaljivale opsjedajući je, smućujući je nekim omamljivim lirizmom i zaklinjanjem, ona ga prekine uskliknuvši:

— Ah, zaboga! Umuknite! Umuknite, Leopoldo!

Bilo je to prvi put, što ga je nazvala njegovim imenom i on osjeti u uzdrhtalom srdašcu, što su ga sačinjavale njezine usnice, neki drhtaj sreće.

On nije odustajao od svoje namjere i opet joj stao kazivati, odvažno, dozvoljavajući sebi veću povjerljivost:

— Ne, Gloria... Ja ću umuknuti za to, da bi ti govorila... Prikazao sam ti svoj život, svoje srce, svoje nade i svoje boli... Sada govori ti. Hoću da saznam od tebe o tebi. Slutim u svojoj duši neki misterij, neku tajnu i neizbrisivu bol, koju bi htio dijeliti s tobom. Reci mi, kakva je to u tebe tuga ili nemogućnost, što tvojim očima daje ovaj izraz beskrajne sjete, izraz zagonetke, koju se uzalud trudim riješiti?... Govori, Gloria, govori, tako ti života...

I ona progovori, polako, blago, s onim mirnim glasom, promuklim od nježnosti, glasom koji imadu žene, kad povjeravaju svoje tajne...

Dok je kočija nečujno vozila kao da luta po Castellani, ispod tamnih koprena sutona, koje padaju na parkove, prijeteći u njima noćnim mrakom, ona je pri-

povijedala svoju povijest. Povijest običnu, bolnu i ljudsku kao što je i sam život.

Bila je jedinica kćerka nekog već pokojnog časnika. Odgajana je, dok joj je otac bio živ, kao gospođica; dobri zavodi, ručni radovi, profesorice, oprave po modi... Ostavši sirota bez oca, život ju je pobijedio svojim zahtjevima... Majka joj je imala ljubavnika u godinama i despota, koji nije htio potpomagati udovicu, upućenu na kukavnu mirovinu.

Jedva što je prekrasna Gloria imala osamnaest godina, kad li je sramotno prodaše... Ljubavnik njene majke dovede u kuću nekog prijatelji: Jorge-a Duque, nekog aristokratu, sjajnog i odanog putenom životu, koji je mnogo polagao na djevice... Ona je postala njegovom. Punih pet godina ljubavnik ju je okruživao kneževskim sjajem... Kočije, nakit, putovanja po inozemstvu... Raskošan život kurtizane po modi, životinje raskoša i slasti... Na kraju joj aristokrat prizna, da je propao. Rasipanje i lihvari uništiše mu kapital.

A onda se morala ona sama uhvatiti u koštac sa životom i voditi brigu o majčinom kućanstvu.

— Zamislite najgore i najstrašnije... Prvi koga upitate, reći će vam tko sam... Ne mogu, nemam prava da čeznem za onim što mi vi nudite: za onom idealnom ženom, pratilicom i vođom i poticajem života jednoga muškarca kao što ste vi. Ljubiti mene znači ljubiti — jednu istom kakovu...

— Ne, Gloria — usklikne on silno usplahiren. — Ja želim da budeš moja, ovakova kakva jesi, moja mahnitost, moja iluzija, moja Gloria. Što smeta sve ostalo? U mene ima snage da uspostavim tvoj život svojom ljubavlju.

— Doista? — upita ona zadrhtavši od nade.

— Kunem ti se na to! — potvrdi on, izgarajući od strasti.

I usta im se spojiše u mahnitom poljupcu, dugom i skladnom, poput neke prisege i poput nekog ugovora...

Kočija je polagano prolazila Castellanom... U protivnom smjeru, kao da bježe od noći, vraćale se u središte grada u vrtoglavoj povorci kočije i automobili. Sirene su promuklo trubile, a polumrak su rezali svijetli pramovi jakih svjetiljaka.

Od one noći Gloria Montenegro postade njegovom ljubovcom...

Da bi je neko vrijeme udaljio iz Madrida i da bi pripazila na svoje zdravlje — pomalo ju je mučila anemija s malim migrenama — Quintana joj je unajmio vilu u Escorialu.

Tamo je prošlo pet mjeseci najsretnijih u njegovom životu... Osjećao je nemir poput đačeta o prazniku svaki put, kad bi oduzevši od svojih poslova malo vremena skoknuo u Escorial, da provede noć u divnom naručaju svoje ljubavnice...

— — — — — — — — — — —

Sada ju je zvao k sebi, prikovan događajima za Madrid. Tražila ju je njegova put; ona je bila groznica njegova duha, koji se nije mogao zadovoljiti ničim osim njome...

Zatvarao je pismo Gloriji, kad li u hodniku, nakon što je odjeknulo zvonce na vratima, začuje neki sonorni glas, koji je vikao:

— Gdje je taj čovjek?

I Martu, koja je odgovarala:

— Gospodin je u svojoj radnoj sobi.

Došljak je bio Sebastián Gocho.

On provali u sobu gurnuvši žestoko vrata.

Otkad je bio izabran za narodnog zastupnika Urbevieje i preselio u Madrid sa Señoritom kao tajnikom, divlji i surovi Blagi Potres primjetljivo se preobrazio. Tvorničar brašna pomalo je gubio svoj izgled zanemarenog i prljavog provincijalca. Madridski su krojači

stvorili čudo i dali neki korektni izgled onoj trbušastoj i herkulskoj tjelesini... Podrezao je brkove po engleski te ošišao razbarušenu kosu, koja mu više nije ostavljala na ogrlici onu bijelu kišu prhuta.

Otkad je došao u Madrid Sebastián Gocho je uveo obligatan posjet, dolazeći svako prije podne između jedanaest i dvanaest sati u kuću Leopolda, svog »političkog prvaka«, kako ga je on nazivao po hodnicima Kogresa. Na tim sastancima prevejanog lukavca i velikog intelektualca saopćivali su se utisci o političkom kretanju, spremale se zasjede i podmetale noge, a naročito se smišljala suradnja u masnim poslovima, koje su pod zaštitom političkog utjecaja obojica zasnivali. Jasno je, da Leopoldo Quintana, kako ne bi ni najmanje potamnio svoje dobro ime, nije nikad figurirao u tim poslovima; jedamput je bio Ždero, drugi put Miguelón Baena, a u velikim se spekulacijama pojavljivao Sebastián Gocho, za kojega se Leopoldo već pobrinuo, da mu u Madriđu stvori atmosferu multimilijunaša i najiskusnijeg financijera. Žalosna komedija, u kojoj je uvijek bila španjolska država žrtva i platac.

— Zdravo, Sebastián! — pozdravi ga Quintana. — Odakle dolaziš?...

Blagi Potres zatvori vrata i spusti se u jedan od velikih kožnatih naslonjača. Pokazivao je da je malko zadihan...

— Od kuće don Alvara — odvrati u isti čas, dok je velikim bijelim rupcem otirao znoj.

— Pa što? Ništa? — zapita Leopoldo neodoljivom nestrpljivošću.

— Za tebe ništa, ali ti nosim čitav koš novosti.

Sasvim obični rječnik Blagoga Potresa ubijao je živce Leopolda Quintane, koji je neprestano ispravljao njegove barbarizme. Sada, unatoč svoje nestrpljivosti, namršti obrve u znak negodovanja, pa reče:

— Tako ti Presvete Djevice, Sebastián!... Valjda nisi još uvijek mlinarski car u Urbevieji; ta sad si predstavnik domovine, zakonodavac i moj intimni prijatelj. Odbaci te proste riječi!

— Dobro, čovječe! U redu!... — prekinu ga Sebastián. — Govorio sam ovdje ovako intimno, ne sjetivši se da si ti jedini, koji ne voliš moj način izražavanja... Jer ne ćeš mi poreći, da je Kongres uvijek prepun, kad ja govorim.

— Šuti, Sebastián! Ne budi dijete... Ti ljudi, koji se smiju tvojim budalaštinama, ti tebe potkapaju, a ja koji ih odbijam, koji ih ne dopuštam, ja sam onaj koji te podižem. O tome nemoj sumnjati.

Gocho potvrdi naklonom glave. Zatim povikne:

— Dobro, ali sada na stvar; izgleda mi, da don Alvaro za sada ne misli na tebe.

— A što ti je rekao? — zapita Quintana uvrijeđeno.

— Kako da se izrazim, ništa; ali u njegovom se domu tvoje ime ne spominje kod sastava novog ministarstva... Naprotiv, smatra se kao stalno, da će narodnu prosvjetu preuzeti Ruiz Algete, a mornaricu Zornoza.

— Kakove li gluposti! — zagrmi ogorčeno. — Zornoza ministar!...

— Ali počekaj i strpi se! Svršena je stvar, da u vladu ulazi Paredes.

— Paredes u vladu? — zapita Leopoldo s vidljivim zaprepaštenjem. — Ne može biti. To je neka šala!...

— Bit će to šala samoga don Alvara, koji nam ju je upravo sada saopćio. Bili smo u njegovoj sobi: Revenga, Gutiérrez Guimón, La Iglesia, Paredes i ja, a on se najedamput okrene prema nama, pa zabacivši natrag glavu i zafrknuvši brk reče na svoj običajan svečani način: — »Čestitajte Paredesu, on je od ovoga časa ministar u vladi...«

— Kakve li grozote!... Taj don Alvaro živi u oblacima!... On je već propala veličina!...

— Sve je propalo, što god hoćeš, ali danas je on gospodar, jer mu je kralj obećao dekret...

— A nije ti ništa rekao za mene?... — zapita Leopoldo s gorčinom, koja mu je oduzimala dah.

— On, ni jedne riječi; ja sam mu na odlasku spomenuo tvoje ime, rekavši: — »Dobro, starješino, a imate li što poručiti Leopoldu?«... — A on mi odgovori šupljim glasom, od riječi do riječi: — »Nemam, Gocho; za sada ništa... Pozdravi ga i neka ne zaboravi doći večeras«... Što ti se čini?

Quintana ne odgovori. Oba muškarca zamuknuše... Leopoldo se osjećao zapostavljen i ponižen. Bio je siguran za sebe, da je najspremniji, da on ima više zasluga da preuzme jednu ministarsku lisnicu, nego li svi spomenuti kao budući ministri... Ah, ali on se nije pomirio s tolikom nepravdom! I on, kao da se odlučio na neku krajnju odluku, usklikne obraćajući se svome prijatelju:

— Vidiš li, Sebastián, potrebno je da se kriza ne riješi, dok ja ne budem ministar pravosuđa... A moja lisnica zavisi o tebi.

Bivši tvorničar brašna pogleda ga začuđenim očima. Pobojao se za njegov razum. Pogađajući njegove misli, Quintana nastavi:

— Nemoj misliti, da sam poludio... Ti već znaš, da sam navikao u svim svojim stvarima postupati smišljeno. Potrebno je radi povoljnog rješenja naše parnice sa francuskim društvom »Hidroelektrika«, i da bi tvornica prešla konačno u naše ruke, da ja postanem smjesta ministrom pravosuđa... Ne radi taštine... Ti to znaš i ti me poznaš... Osim toga ja sam mlad, pa ako ne postanem sada ministar, postat ću to kad dođe druga kriza... Ne radi se o tome, da postanem ministar; radi se o tome, da riješimo povoljno onaj spor. To je petnaest milijuna, Sebastián, od kojih ćeš ti dobiti dva!

Gochove se očice bocnute požudom zablistaše poput dvaju zrnaca ahata, smještenih u dnu njegovih nabubrenih i izbrazdanih očnih šupljina.

Taj je posao postao unatrag tri godine pravom pokorom njih obojice... U prvim proračunima, u kojih je raspravama posredovao, Quintana je postigao da je odobren znatan predujam Hidroelektričnom društvu u Urbevieji.

Gocho, koji je vodio poslove ravnatelja i glavnog opunomoćenika Društva s punomoćju, podigao je odobreni predujam; umjesto da ga upotrijebi za podizanje industrije i proširenje njenoga kapaciteta, on ga je uložio u potajno kupovanje dionica, što su ih Francuzi posjedovali u poduzeću... Na taj su se način, s vlastitim kapitalom društva, Gocho i Quintana domogli samoga društva. Ali kad su Francuzi na koncu opazili što se namjerava, prosvjedovali su i podnijeli protiv ravnatelja tužbu, koja bi u slučaju uspjeha značila izgon Gocha iz poduzeća, a ako izgube parnicu, dala bi otimačini zakonit oblik... Nalazili su se u odlučnom trenutku parnice, pa je jedino kakav velik utjecaj, pritegnuvši vagu pravde u njihovu korist, mogao sankcionirati i odobriti svršeni mračni posao.

Nije li dakle Quintana imao pravo rekavši, da o njemu ovisi njegova lisnica?

Pruživši mu svoju ručetinu zapita:

— Dobro, čovječe, ali reci mi, kako može zavisiti o meni, da ti postaneš ministar pravosuđa?... Govori... Što treba da uradim?...

Tada Quintana ustane, kao uvijek kad se morao pozabaviti nečim neobičnim, i nakon kratkog mozganja, poput generala koji određuje osnovu napadaja, reče mirno, upokoravajući Gochove oči svojim zapovjedničkim riječima:

— Sebastián, molim te da dobro promisliš o svemu, što ću ti sada reći.

Da bi pokažao još veću gramzljivost, Blagi Potres baci na kamin polovicu cigare, koju je ugašenu držao među usnicama. Zatim mu reče:

— No!

— Ti ćeš se uvjeriti, da je don Alvaro Sol, osim što je ruglo naše politike: komedijaš, idijot, bijednik i kukavica...

Gocho raskolači oči s izrazom prostodušnog čuđenja i reče:

— Što kažeš?...

— Nemoj me prekidati! — zapovjedi Quintana s autoritetom. — Ja sam siguran da ona kukavica, don Alvaro, ako sazna da sam u ovom času ozlovoljen i da sam spreman priključiti se pristašama njegovog političkog takmaca don Alberta Nuñeza, ne će birati sredstva, samo da me zadovolji. On zna, da sam ja u opoziciji zao neprijatelj i bojeći se toga, ne će me pustiti da odem.

— Slažem se! — promrmlja iznenađeni Blagi Potres.

— Onda dobro; nitko bolje od tebe ne umije prikazati don Alvaru moju zlovolju — nastavi Quintana pažljivo i srdačno.

— Ja?!...

— Jest, ti; on tebe iskreno cijeni; mogli bismo to nazvati slabošću; simpatizira s tvojim apsurdnim navikama i s tvojom surovom iskrenošću; od tebe podnosi pitanja i primjedbe, kojih ne trpi ni od koga...

— Točno — potvrdi Sebastián, koji je iskusan u lopovskoj vještini u duhu već pošao na posao, koji mu je namijenjen.

— Onda, čuj. Potrebno je da smjesta uzmeš auto i da tome čovjeku, prije nego se upusti u ikakovu kombinaciju bez mene, rekneš: — »Leopoldo je rastužen, razočaran, jer zna pozitivno, da u ovim trenutcima ne mislite na njega; veli, da se ispunjava proročanstvo o

zapostavljanju, koje mu je toliko puta prorekao don Alvaro Nuñez, da bi ga predobio za se. I da mu, konačno, pred stvarnošću ne će drugo preostati, nego da prigne šiju.«

— Dobro! — uskliknu Gocho. — Što se mene tiče, ja sam pripravan... Reći ću to i još drugo štošta, što budem sam smislio.

— Onda, odlazi, Sebastián!... Ne valja gubiti vrijeme...

Blagi Potres se jednim skokom oslobodi mekog zagrljaja naslonjačeva i ustane na noge.

— Idem k njemu...

Oba se druga zagrliše i potapšaše snažno nekoliko puta po ramenu, kao da se rastaju za to, da bi odlučili nekakvu bitku... Gocho pođe pa se zaustavi, kad je već bio stavio ruku na vrata.

— Ah, zbilja... A Juliana?...

— Sveudilj isto... Boležljiva je — pa pokaza znakom kako se tobože žalosti.

— A?...

— Još je tamo... Sada joj pišem — pa mu pokaže pismo, koje je upravo napisao Gloriji. — Zaželio sam se već, da je vidim...

Gocho na časak stane; naposljetku se odluči da rekne:

— Znaš li da je ovdje Jorge Duque i da su mi rekli, da je došao da bi s tobom obračunao?

Quinata zanijemi na tu vijest. Ona ga ošinu poput munje u grudima i on problijedi.

— A što hoće taj čovjek? — prošapće.

— Ne znam;; ali onu ćeš ženu morati ostaviti... To je škakljiva stvar, pa ako se Duque uzjoguni, bit će neugodna. To je opak momak. Bio joj je ljubavnik te izgleda da ima nekih prava; naročito ako se uzme, da ste se vi naužili i napirovali!... Sada valja naći drugu! Ne čini li se i tebi?...

— Šuti, Sebastián! — zapovjedi Quinata blijed od uzbuđenja i ljubomore. Ali se brzo sabere i gurne ga od milja u rame:

— Idi... Odlazi!... Ja te ovdje čekam.

— Zbogom... Do viđenja.

A kad je već prolazio hodnikom, podjari negdašnjeg mlinara, doviknuvši mu u šali:

— Da vidimo tog magarca!...

On se opet vrati u svoju radnu sobu. Jedva što mu je otišao drug, s njegova lica nestade krinke svladavanja i energije, kojom ga je umio svladavati. Nekakav izraz sažete sumnje, teške brige, pojavi se do najdubljeg vodoravnog nabora njegova čela i najtvrđeg zareza njegovih gustih namrštenih obrva.

Jorge Duque bio se vratio u Madrid. Taj je čovjek bio njegova napast, njegova tajna mòra, i premda je hinio kao da je zaboravio, taj je čovjek bio hrid o koju su se razbijali svi njegovi snovi o sreći... Kako ga je mrzio! On je predstavljao žalosnu prošlost Glorijinu, njen položaj grješnice, njenu povijest kurtizane, živi dokaz da su druge ruke i druge usnice prije njega posjedovale ženu, koju je tako žarko ljubio.

Duque, ponajprije kupac Glorijin, zatim njen ljubavnik, bio je crna sjena njegove sreće... Da li će se taj izgubljeni čovjek, taj propalica pomiriti s tim, da Quintani ostane njegova razonoda i njegova pokorna ljubav? Osim toga — Quintana je znao iz točnih izvještaja — Duque je bio savršeni cinik... Pošto je bio propao, malo mu je bilo stalo do toga, kako će se progurati. Bio je opak, nerazborit, žestok, osim toga odvažan, odvažan kao očajnici, koji nemaju što izgubiti.

On se ispovjedi sam sebi onim glasom duše, kojim se usuđujemo sami sebi ispovjediti sramotne tajne... Bojao se toga čovjeka, toga pustolova, koji je mogao postati zaprekom na putu njegovih ambicija i njegove ljubavi.

Dršćući od neodređenih bojazni on opet sjedne za stol pa nervozno podere pismo, što ga je prije napisao Gloriji, pozvavši je neka dođe.

Žurno napiše drugo, jednostavno poput kakve zapovjedi, u kojemu su se odrazivali njegovi nemiri:

»Draga Glorija!

Nalazim se u odlučnom trenutku za svoju budućnost. Kriza je, pa nikako ne mogu odavde. Čim se riješi, na koji bilo način, poletjet ću k tebi.

Budi strpljiva, živote moj, pa me počekaj nekoliko dana dulje.

Ne videći te, ni ne živi tvoj

Leopoldo.«

On polako podere pismo. A međutim nije prestao misliti, čudeći se sam sebi, koliko je ta žena promijenila njegovu dušu.

Dokaz je tome, da je u kritičnom trenutku svoje ambicije i svoje budućnosti za njega bilo važnije od toga bojazan od prošlosti, koju je mogao uskrsnuti s Duqueom, ugrabivši mu njegovu Gloriju i njegovu sadašnju sreću.

VII.

Ispred ormara za haljine, u kojemu su se u simetričnom redu čuvale sve njene oprave pod zastorom od kretona s grančicama, bila se je zamislila... Neodlučnost joj je skakala od oprave sljezove boje do oprave od bijele svile; zatim od plave kobaltove boje, Paquinov model, do one božanski sive kano čelik, koja joj je prianjala uz tijelo poput neke divne kože... Konačno se odluči za potonju.

Sjetila se, da joj je Leopoldo rekao jednoga dana, promatrajući je u toj toaleti: — »Ne volim da nosiš ovu opravu kad ideš nekamo sama«. — »Zašto?« upitala ga je ona, hineći neku anđeosku bezazlenost.

— »Zato što je previše izazovna, znaš!« — Ona se nasmije i tobože se zbuni... A morala je hiniti i to, da je odustala od toga, da obuče tu prekrasnu haljinu, osim ako je on bude pratio... — »Dobro, ti ludo — reče mu ulagujući se. — Obući ću je jedino za tebe i... kada smo sami...«

I razgovor se završi s nekoliko dugih cjelova, koje je možda izazvala siva oprava.

Od toga trenutka bila je Glorijina najmilija oprava divna svilena tunika, koja joj je isticala oblike i koja joj se spuštala niz bokove. Ona je znala, da muškarci ne trpe kod svoje žene kakvu previše smionu opravu zato, što unaprijed osjećaju ljubomoru.

— Daj mi ovu! — naloži ona Trini, sobarici, koja je kraj nje šuteći čekala na odluku svoje gospodarice.

Mlada djevojka, visoka i stasita, lijepa, pristala i koketna, dade potpuno maha svojoj rječitosti, koju je obično pokazivala Gloriji kad su bile na samo.

— Znala sam, da će gospođica obući ovu — reče u isti čas kad ju je, skinuvši je s drvene vješalice, stavila sebi na jedno rame.

— Ti si mudra ženska glava! — pohvali je Gloria u šali.

— Jer ja znam, da gospođica ovu haljinu najviše voli... A imate i pravo: jer valja vidjeti kako ste krasni u njoj!... A cipele?...

— Cipele i čarape također sive... Zar da obučem uz ovu haljinu crvene?

Bio je to blag ukor, koji je pokazivao intimnost, s kojom je prekrasna ljubovca ministra pravosuđa, preuzvišenoga gospodina don Leopolda Quintane, postupala sa svojom prvom sobaricom. Nije to bilo nikakvo čudo. Kad bi je spopala slatka rajska dosada, što ju je Gloria osjećala u onoj kućici, našla bi razonode u neiscrpivoj brbljavosti Trine, koja je bila odlična sobarica. Trini joj je pričala o svojim madridskim zaručnicima, o onim

radostima ptice u zraku, što ih je osjećala nedjeljama, kad bi otišla od kuće s kojim od njih pa bi se izgubila u vrevi ulica u središtu grada i uživala plebejsku raspojasanost bučnih plesova, ili bi se sakrivala u tišini i pogodnoj tami pučkih kina ili bi užinala u kakvoj od onih simpatičnih kavanica periferije, usred obrtničkih porodica, što su s beskrajnim ganućem slušale taktove kakve električne pianole koji su im probijali uši... A onda polagane šetnje u sumraku kroz šumoviti Retiro ili po dugim stazama parka Moncloa, što se vijugaju pune šutnje, sjena, poljubaca i mirisa...

Gloria, u svom zlatnom kavezu ljubovce ministra, mladog ali već suhoparnog kao da ga je učinila starijim važnost njegovog društvenog položaja. Taj je čovjek uvijek nešto snovao, nije umio ni o čem više govoriti osim o svojim intrigama i o svojim poslovima, tako da je ona osjećala zavist spram živahne, slobodne i brbljave sobarice.

Sobarica je bila nekako njenih godina... A Gloria je pored sveg svoga raskošnog života osjećala potajnu želju da bude neka obična ženica kao ona, s njenim ljubeznim vjerenicama, s njenim lakoumnim ljubakanjima i njenom slobodom ptice selice... Spopadala ju je čežnja za nekim strastvenim životom punim tričavih radosti, pravoga smijeha, čistih poljubaca, što kliju na zaklinjanju jedne lijepe riječi ili na dodir jednoga pogleda. A željela je i mladog ljubavnika, romantičnog i razgovornog, koji umije spjevati kakav galantan madrigal, u koga je odvažna ruka i koji ti u uho pjeva onim mirnim glasom, glasom koji dršće od čežnje božansku pjesmu mladosti i ljubavi... Ali uvijek, kada bi se zanosila tim sretnim snovima, mozak bi joj svladavao srce i savjetovao:

— Nadaj se... Još ima vremena... Strpi se... I za te će kucnuti mahniti čas pustolovine i maštanja... Još ima vremena... Nema života u Životu, kojemu se

ne javlja barem jedamput ona blažena čarobnica što se zove Sreća... Za sada imaš mira, sreću, spokojnost, raskoš, blagostanje. Što još tražiš?...

I kao s nekim uzdahom neiskazanog nemira, srce joj je šaputalo: ljubav!

Nije dakle ljubila Leopolda Quintanu?... Odgovarala je hrabro sama sebi; unatoč svojih prisizanja, unatoč toga što mu se predala i pored toga što je uživala u političarevim milovanjima, ona je pitala srce i uvijek je nalazila isti porazni odgovor: »Ne«...

Kraj njega joj je život bio udoban i zahvalan, okružen pažnjama, poštovanjem i raskoši... Ali to nije bila ona sveta i zanosna strast koja veliča, odlučuje i opravdava jedan život. S Quintanom ju je držalo i vezalo samoljublje što ima sigurnu egzistenciju, spokojnost u pogledu njene budućnosti, koju je on obećavao da će urediti, taština što u svojim rukama i na milost i nemilost drži političara kojemu se toliko dive i kojega se toliko boje, te ambicija da... — zadrhtala je kad bi na to pomislila; ali to je bila stvarnost — da će kad nestane supruge, one Juliane koja ispaćena i bolesna ne će više dugo odolijevati a da ne podlegne smrti — pobjeda biti njezina... To nije bilo apsurdno zamišljati. Pametnoj bi glavi bilo nemoguće pomisliti da će slavni političar, kad postane udovac, sjediniti svoj život s onom koja je napokon bila samo grješnica, koja je imala svoju cijenu na madridskom galantnom tržištu.

To je izgledalo nemoguće svakome, samo ne njoj. Ona je dobro poznavala Quintanu; poznavala ga je kao malo koga u intimnosti, u kojoj su njegove borbene snage postajale mlitave i kad bi mu malaksavala volja. Taj je političar željeznog temperamenta, tvrdoglav, kojega dušu i misli nisi mogao dokučiti, po svojoj inteligenciji spretan i suzdržljiv, u njenome zagrljaju bio rob koji je gubio sve svoje odlike, bio je igračka u njenim rukama, pobijeđeno biće koje se pokoravalo zahtjevima

te žene, koja je znala vladati i zapovijedati... Gloria nije poimala ugled, onu aureolu talenta i nadmoćnosti koja je okruživala političara. On je njoj bio običan čovjek, koji je doduše osvojio ministarsku lisnicu, ali nije bio kadar osvojiti njenu dušu... Bio je riznica fraza i zakona, kojom je ona upravljala po svome hiru. On joj je povjeravao sve svoje sumnje, saopćivao joj je sve svoje osnove, pričao joj je o svojim nemirima... I gledajući ga takova, nemoćna, kako moljaka njenu ljubav, kako traži njene savjete, on koji je svima bio velik čovjek, pred njom je bio jedva više od kakvog djeteta bez snage i bez muževnosti.

Ona uniđe zajedno sa sobaricom u sobu za oblačenje.

— Hoće li se gospođica obući?

— Sad odmah.

Sklonula ju je na to skupocjena srebrna ura, što je na njenom toaletnom stoliću pokazivala dvanaest.

— Gospodin će odmah doći — dobaci sobarica spremajući haljine.

— Svakako će doći prije nego gospodin Gocho i ostali uzvanici... — I kao da se sjetila nečega, zapita: — Jesu li donijeli cigare iz grada?

— Jesu, señora; iste vrste koje puši gospodin.

— Jeste li rekli Mariji, da voda i voće budu svježi?

— Sama sam ih stavila na led.

— A cvijeće?

— Uh!... Čuvar ga je donio punu košaricu... Prosuto je po stolu; stavljeno je u sve vaze, ali je još uvijek preostalo ovo...

I sobarica pokaže na veliku posudu s ružama, ljubicama i sa smiljem, što je sve pupalo poput neke mirisne perjanice na stoliću.

Glorijina oblačionica bila je ugodna soba. Nalazila se baš iznad blagovaone stana, pa je imala kao i ova prostran stakleni prozor, koji je gledao u vrt i s kojega se vidjelo nekoliko kilometara ceste, na kraju koje je impo-

zantnu masu escorialskog samostana presijecalo pravilno talasanje njenih sivkastih kupola sa stoljetnom patinom.

Bila je to iz daljine kao neka čudesna panorama, koju je gdjekada popodne Gloria voljela promatrati svojim dalekozorom.

Gloria, stojeći lijeno pred zrcalom ormara, svlačila je krasnu jutarnju haljinu crvene boje, urešenu jednostavno čipkama. Zlaćana joj je kosa već bila umjetnički počešljana, njene zelene oči bile su povećane ličilom, a zlaćane obrve lako potamnjene... Zahvaljujući tom ličenju sve su crte njenoga lica dobivale veću važnost i izrazitost.

— Daj me obuj! — zamoli sobaricu.

I u isti čas dok se je spuštala na naslonjač odbaci papuče i pokaže svoje noge bijele poput mlijeka i kao optočene modrikastim žilama. Trini klekne pred nju i prihvati jednu njenu nogu. Međutim je Gloria promatrala svoje baršunaste i fine ruke s prekrasnim noktima, koji su bili nalašteni kao sitna ružičasta zrcalca. Sobarica joj je pričala bez prestanka s nekom indiskretnom govorljivošću i otvorenošću, koju je Gloria opraštala kao da se radi o nekoj loše odgojenoj prijateljici.

— S kime će danas doći gospodin na objed? — zapita.

— Pa znaš već: s don Sebastiánom Gochom i s dvojicom prijatelja.

— Pozna li ih gospođica?

— Prijatelje, ne.

— Hoće li biti takva nekakva lica kao don Sebastián.

Sobarica je to rekla takvim prostodušnim ogorčenjem, da je Gloria morala prasnuti u smijeh.

— Ali, ženska glavo, što to veliš! I što ti znaš?...

— Svi prijatelji, što ih dovodi gospodin, svi su nekakvi smiješni izblijedjeli starčići...

— Valjda nema drugih.

— Ili zato što bi se gospođici mogao koji bolje svidjeti nego on.

Gloria se tobože uozbilji.

— Šuti, budalo... Ne pričaj gluposti...

Trini je već navlačila preko koljena svoje gospodarice sivu čarapu i pričvršćivala podvezicu, koja je bijela i nabrana izgledala kao neka maljušna kravata od pjene... Gloria se trudila da je još većma nategne, ispruživši svoju oblu i žilavu nogu što je bila savršeno izdjelana i koja se rumenila kroz čarapu.

Kad je obula cipele ustade na noge. Ovako uspravan njen lik je dobio još više ljupkosti i ponositosti...

Zatim uz pomoć sobarice Trini navuče sivu opravu.

— Uh!... Čekaj... Kako si mi raščupala kosu!...

I dok joj je Trini oblačila odjeću poput neke kože, ona je rukama oslobađala glavu i plavu kosu, tako da joj je poneki pram razbarušivši se pao na sljepočnice poput zlatnih listića.

Već obučena i namirisana parfumom »L'heure bleu« pogleda napolje s nekom beskrajnom sjetom. Vidjela je kako vrtlar Eulogio na jednom kraju vile ispod nekog kestena presađuje lonac bijelih ruža. Zasukao je rukave košulje i razgolio ruke. Njegove suhonjave i crnkaste ruke, kao rastočene od bolesti, grabile su pregršti zemlje... Našavši stolicu za ljuljanje ispod sjenice onako kako ju je ostavila kad je jučer dovršila čitanje, odluči da će sačekati dolazak Leopolda i njegovih uzvanika u vrtu. Uđe u spavaću sobu i izvadi iz ladice noćnog ormarića jedan roman.

Silazeći niz stepenice, ostavljajući za sobom čitavu brazdu miomirisa, zijevnu s preranom dosadom svog života, koji nije imao predmeta radi kojega bi planuo strašću.

Izašavši sasvim na sunce zaputi se prema vrtlaru.

— Što radite, Eulogio?

Muškarac ispravi tijelo.

Bio je to seljak od nekih pedeset godina.

Obrazi su mu bili kao naprašeni, jer su ih obrasle sive dlačice osamdnevne brade.

— Kako vidite, gospođice... Brinem se za ovaj lonac, da ga ne ubije vrućina; ovdje će mu kesten pomoći da se oporavi.

— A smiljke?

— Tako su krasne! Danas sam ih ubrao dvadeset strukova... Zar vam nisu rekli?... Nešto se zlo dogodilo, gospođice: sinoć je uginuo slavulj.

— Siromah!... — požali Gloria. — Ovdje ne uspijevaju te ptice.

Vrtlar najedamput naćuli uši poput kakvog lovačkog psa, pa klikne, obrativši pažnju cesti:

— Gospodin je već ovdje.

Zaista, ministarska limuzina upravo je ulazila kroz željezna vrata na koja se ulazilo u vrt vile »Villa Gloria«, pa je kroz tunel bršljana i ruža povijuša već polako prolazila krasnom, uskom i pijeskom posutom cestom, koja je obilazila oko kuće u švicarskom stilu.

Automobil se zaustavi, a Leopoldo Quintana iskoči napolje.

Htio je ući u kuću, ali ga zadrža srebrni i slatki Glorijin glas:

— Leopoldo... Pa ti dolaziš sam?...

Pođoše jedno drugome u susret i uhvatiše se za ruke.

— Ne, živote moj; samo smo malko poodmakli ispred njih... — Zatim je zapita intimnije: — Kako si?

— Ja dobro, a ti?

— Pritisnut poslom i simptomima astme. Ovdje se može disati... U Madridu se pržimo... Noćas nisam ni oka stisnuo!...

— Onda ćeš se ovdje poslije ručka ispavati!

— Ah! — odmahne on rukom. — A kako? Zar ne znaš, da ti prijatelji dolaze na dogovor u jednoj važnoj

stvari. Sjetili smo se Sebastián i ja ovog mjesta, da tu održimo sastanak, kako nas ne bi nitko vidio s njima.

— Prema onome, što si mi poručio, ima trojica uzvanika, zar ne?...

— Jest; Sebastián, Sorrostote i Amet-Salem.

— Amet-Salem? — ponovi Gloria začuđeno.

Leopoldo joj povjerljivo objasni:

— Jest, neki uplivni Maur iz Maroka, brat Amet-Salema, poglavica nepokorenog zumijskog plemena. Ja ga ne poznam osobno... To je jedna stvar koju vodi u tajnosti Sebastián. Radi se o velikom poslu što ga predlaže taj Maur. To je milijunska stvar i vrijedno ju je pokušati ostvariti. Ti ćeš već saznati.

On odmah, kao da se trgnuo, stisnuvši svojim rukama bijelu i mirisnu Glorijinu ruku, doda nježno kao da se želi opravdati:

— Oprosti, lutkice, što u tvoj dom donosim ovakve prozaične stvari. Ali takav je život... Bez novca ništa ne vrijedi. A ja želim biti bogat, vrlo bogat, radi svoje sigurnosti i radi tvoje sreće... Vjeruj mi, da se jedino radi toga usuđujem dovesti u tvoje slavujsko seosko gnijezdo ove poslovne orlove... Da li mi praštaš, je li?

Ona se slavodobitno smijala pohvalnim riječima. Leopoldo joj je govorio neodređeno, izbjegavajući da konkretno označi sam predmet. Izgledao je zabrinut, a ona se čudila što joj već nije poznat posao, koji je Quintana imao na umu... Što će to biti, kad ga nije saopćio njoj, koju je zvao svojom Muzom koja ga nadahnjuje i koja mu je sretnim suradnikom?

Činilo se kao da je lice Leopoldovo, otkada je bio postao ministar, zadobilo neki naročit stilski izraz... Brige, neprestano napinjanje mozga, davali su njegovom bradatom licu izraz nekog elegantnog umora, neke ljupke sjete.

Bio je blijeđi, kao svi oni koji mnogo rade u prostorijama bez sunca... Činilo se kao da je ministarska lis-

nica svojom odgovornošću razapela nad njim koprenu nekog nemira, brige, umora... Uza sve to u oku mu se blistalo intimno zadovoljstvo čovjeka, koji je zadovoljan samim sobom.

Gochu je uspjelo da mu od don Alvara Sol iznudi ministarsku stolicu... Njegov zahtjev pun prijetnja bio je tako nepopustljiv, da je nakon pola sata što je mlinar izašao iz njegove kuće, zazvonilo zvonce telefona i da mu je don Alvarov glas ponudio jedno mjesto u budućem kabinetu.

Pokušao je tobože odbiti, a konačno je prihvatio lisnicu ministarstva pravosuđa, izjavljujući da je ona najbolja za njegov početak, jer je kao ovdjetnik smatrao da za nju ima spremu.

Nije prošlo ni mjesec dana od kako je položio zakletvu, kad je predmet Hidroelektrike riješen u korist Gocha, te ovaj i Miguelón Baena postadoše jedini gospodari Društva... Taj posao, sablažnjiv pored sve zakonske sankcije, umanjio mu je ponešto ugled u Urbevieji. Ali Sebastián, pazeći na svoju udobnost i da bi postao jak u kotaru, pobrinuo se za to, da se pomognu razna društva i da se podijele sinekure prijateljima, koji su ih mogli braniti... Tako je surovi Ždero postao pokrajinski zastupnik, a Miguelón Baena bijaše kraljevskom naredbom imenovan načelnikom u Urbevieji. Na taj je način posao išao, a utjecaj je bio siguran.

— Što je? Hoćemo li unutra? — zapita Gloria svojim srebrnim glasom.

U tom trenutku zatrubi na cesti automobilska trublja.

— Počekaj... Evo ih već ovdje — reče Leopoldo.

I domalo prođe ispod tunela od bršljana i ruža Gochov automobil, torpedo »Hispano« sa četiri sjedala.

Automobil »Hispano« se zaustavi, a Sebastián skoči na zemlju uskliknuvši:

— Uh! Paklena vrućina! Ne znam kako nam se putem nije spržio mozak!

Iz automobila izađoše i ostala dva putnika te stupiše otkrivene glave pred Gloriju.

Quintana ih uljudno i vrlo korektno odmah predstavi:

— Moj prijatelj Sorrostote, veliki novčar.

Bio je visok, suhonjav, oštra pogleda, imao je oči platinaste boje, prkosno lice, kukast i drzak nos, a kosu prije reda prosijedu, tako da je izgledao kao pravi tip sjeveroameričkog filmskog glumca.

On s velikom pažnjom poljubi ruku ministrove ljubavnice kićenom učtivošću...

— Amet-Salem — predstavi tada Gocho — čuveni marokanski odličnik, koji je u Evropi stekao kulturu i prijatelje.

I nasmiješi se laskajući strancu...

Maur, odjeven korektno po evropejski, također pozdravi, poljubivši Gloriji ruku i stisnuvši ministrovu desnicu.

Musliman, jak čovjek, ponešto debeljkast, krivih nogu, nije bio simpatičan. Crnomanjast, opaljena lica, blistavih očiju, okrugle brade koja se stapala sa slabim brkovima, ličio je donekle na Quintanu, kao da mu je atavistički rođak po rasi.

— Pođimo u blagovaonicu — pozove ministar.

— Hajde, idemo — odvrati Sorrostote.

I s Glorijom na čelu, koja je stupala ponosito onako krasna i izazovna tijela kao u kakve poganske božice, koje se isticalo u sivoj svilenoj tunici, zaputiše se u vilu.

*

Možemo li već govoriti o našem predmetu? — zapita Sorrostote, udovoljavajući fiksnoj ideji, koja ga je zaokupila za vrijeme objeda.

Leopoldo, Gocho i Amet-Salem se instinktivno ogledaše oko sebe.

Bili su sami u vrtu, u sjenici koja se nalazila na jednom kraju posjeda.

Poslije slasnog objeda popili su kavu u hallu vile. Unatoč drvenih kapaka, spuštenih i hermetički zatvorenih, vrućina je bila gotovo zagušljiva... Svi su bili uznojeni, teški i mlohavi od obilne hrane, čiju je težinu i mlohavost povećavala mirna i vruća atmosfera.

— Otići ćemo u vrt pušiti — predloži ministar. — Tamo u sjenici, u hladovini, strujat će pomalo zrak.

Svi prihvatiše...

Gloria se oprosti da bi otišla gore u svoje sobe, jedva čekajući da se za jedan sat riješi pritiska haljine i cipela, te da bi ostavila ona četiri muškarca na samu.

Izađoše u vrt. Patuljasti borovi, što su bili zasađeni kraj srednjeg prolaza, bacali su na zemlju svoje skraćene i okrugle sjene, kao da su nacrtane tušem.

Mirni zrak, ugrijan žarom popodnevnoga sunca, bio je težak poput nekog ognjenog vela...

U jednome kutu vrta bila je sjenica, čiju je građu od vitkih željeznih šipaka pokrivao plašt bršljana koji se po njoj penjao, sakrivajući njenu unutrašnjost od sunčanih zraka.

Među gustim lišćem svijetlile su se ruže povijuše, nalik na sitna bijela srdašca...

Neka je svježa hladovina vladala u sjenici. Na zemljanom podu blistali su se poput zlatnih listića maleni kolutići svijetla, što je probijalo kroz gustu lozu krova.

— Ovdje — rekao je Quintana pokazavši je ostalima — možemo po volji pušiti, a da nas nitko ne smeta.

— Divno! — prihvatiše jednodušno Gocho, Sorrostote i Amet-Salem.

Posjedaše udobno u naslonjače od vrbova pruća, što su bili poredani oko običnog stolčića koji je zauzimao sredinu sjenice.

Quintana se spusti u jedan naslonjač kao izmoren čovjek, kojemu je dobro došao počinak; prekrsti noge kako je imao običaj, pa se udobno stane polako ljuljati u naslonjaču, pušeći međutim lakomo svoju havanu.

Amet-Salem sjedne uspravno, povukavši natrag noge, kao da se sjetio svog maurskog običaja da se podkoljenicama nasloni na meke dušeke.

Sorrostote sjedne udobno sa svojom običajnom pravilnošću, držeći se nemarno, što je u njega bilo značajno.

Jedino Gocho ostade jedva naslonjen na kraj naslonjača, nalaktivši se na koljena i ispruživši lice, kao da nije htio da mu izmakne nijedna riječ od onog o čemu će se govoriti.

Kad je dakle novčar spomenuo pitanje, za koje su se svi u svojoj glavi zanimali, Quintana se požuri odgovoriti, stresajući nemarno pepeo svoje havane:

— S moje strane možemo o tome razgovarati kad god izvolite!

— Gospodine ministre — započne Sorrostote svojim običajnim svečanim i laskavim tonom.

Leopoldo ga prekine, gradeći se iznenađen i s učtivom ironijom osmjeha, koji mu zatitra ispod usta prema bradi.

— Nemojte ohladiti naše prijateljstvo; nema tu gospodina ministra. Jednostavno: Leopoldo ili Quintana.

— Vrlo dobro, to mi je dovoljno — prihvati Sorrostote. — Predmet, zbog kojega smo se danas ovdje sastali, ponešto je delikatan, i ja bih sa svoje strane želio, prije nego li ga prikažem ministru, da budem siguran da on već u načelu zna o čemu se radi.

Tada Gocho pomisli da je zgodno da se umiješa, pa progovori:

— Kako sam vam rekao, gospodin Quintana pozna, jer sam mu ja već rekao, predmet ovog sastanka, na kojemu ćemo raspravljati o jednom dozvoljenom poslu, koji je u vezi s našim protektoratom u Maroku.

— Tako je — potvrdi Quintana ciničnom prirodnošću. — Govorite bez i najmanjeg nemira, jer ja se dičim time što imam tri svojstva: ozbiljnost, vjernost i što sam moderan političar. Vi ne ćete u meni naći malograđanskog javnog radnika, koji se boji opsežnosti kakvoga posla. Ja iskreno vjerujem, da jedan odvažan administrator bolje služi domovini ako poduzima velike podhvate, premda prima postotke, nego li jedna od onih budala, koje misli da pomanjkanje inicijative znači poštenje...

Quintana se poslužio svojim blistavim deklamatorskim načinom govora, a njegova se tri slušaoca slavodobitno nasmiješiše videći da je prevaljen težak dio puta.

— Upravo zato, jer smo znali da je vaš duh pristupačan svakoj pobudi, došli smo vam smetati, dragi don Leopoldo — odvrati Sorrostote. — Radi se o tome, da nepokoreno pleme Zumia posjeduje pravo rudno blago, i da se Amet-Salem za izvjesnu godišnju svotu obvezuje predati iskorišćivanje ruda u ruke jednog društva, koje ćemo mi obrazovati.

— Izvrsno — prihvati ministar. — To bi bilo vrlo dobro i to bi bio divan posao, da je zumijsko pleme podloženo, ali mi nailazimo na poteškoću u tome, što je taj kraj jedan od najbuntovnijih u Rifu. Tko može zajamčiti posao i život onima, koji se ondje nasele, da bi ga ostvarili?... Kako da se nađe kapital za poduzeće, koje imade korijen na teritoriju kojim ne vladaš?...

— Radi toga — požuri se Sorrostote prekinuti — stvar ima dva dijela: svaki od njih ovisi od drugoga. Ponajprije valja potpuno imati u vlasti Zumiju.

— A to znači ništa manje nego li poduzeti i sa uspjehom ostvariti jednu ratnu operaciju, a to je danas nemoguće... Nema te vlade, koja će se usuditi u ovom trenutku poduzeti tu pustolovinu. Čitava bi zemlja navalila na takovu vladu...

Nastade kratka stanka.

— Ali — promrmlja novčar polako, kao da brižljivo razmišlja o svakoj riječi. — A ako rat bude neizbježiv? Zar se ne bi mogla dogoditi takva okolnost — i rekavši to pogleda namjerno Maura — radi koje bi rat postao tako potreban, tako neophodan da bi ga vlada, pa čak i čitava zemlja, odlučno zatražili?...

Quintana je šutio oštro gledajući Sorrostotea, čije se zjenice raširiše izrazujući udivljenje, kao da vide kako se ostvaruje osnova...

Quintana polagano, birajući svaku riječ, progovori:

— Jedino u slučaju napadaja, krvave pobune jednog plemena, kakvog pravog izazova sa strane Rifanaca, moglo bi se to dogoditi... Ne vjerujem da nas pleme Zumia misli napasti...

— Valja voditi računa o tome — primijeti novčar — da je Amet-Salem brat zumijskog kaida... On uživa njegovo potpuno povjerenje, a on zacijelo ne smatra nemogućom pobunu.

— Jest, jest — reče Maur žestoko — zumijsko će pleme ustati protiv Španjolske kadgod ja ushtijem.

— Ali, gospodo — usklikne Quintana hinjenom bezazlenošću. — To bi bio rat. A što će onda biti s rudama?...

Sorrostote uze ponovno riječ. I kao onaj, koji pripovijeda neki slučaj kojemu ne pripisuje veliku važnost, reče uvlačeći dim svoje cigare umilnim glasom:

— Zacijelo... Buknuo bi rat... Rat!... Oduvijek velika stvar za poslove!... Kad bukne rat, valja tisuće ljudi mobilizirati, opremiti, odjenuti, opskrbiti municijom i priborom. I valja nabaviti milijune vreća riže, ječma, kvintale slame, šatora, konjskih oprema i mula... Dobave u velikim količinama i naglo izvršene krasni su poslovi... Ja bih s vašom pomoći, señor Quintana, sastavio grupu novčara, koja bi preuzela na se dobave... I trajala operacija ne znam kako kratko, bili bi milijuni i

milijuni... Naravno, jedna godina rata donosi ratnim dobavljačima više nego li deset godina kopanja ruda... A zar bi rat potrajao baš samo godinu dana?...

— Ah! I ja mislim! — upade Maur, a oči mu zablistaše od gramzivosti. — Rat će trajati tako dugo, koliko mi budemo htjeli. Nije li tako?...

Pitanje ostane lebdeći u zraku... U Gocha su se zjenice raširile kao da već gleda prizor orijaških dobava, zlato kako se kotrlja u bajoslovnim količinama pred njegovim očima...

Quintana ne odgovori na pitanje, nego kao netko tko sam za se razmišlja, reče tako kao da se raspravlja o nečem ravnodušnom:

— Jest... Rat bi potrajao godinu dana ili dulje... Valjalo bi sve improvizirati... U Maroku ima doduše trideset tisuća vojnika, ali oni se ne mogu strpati svi na jedno ratište... Osim toga položaji nemaju sredstava za obranu, već zastarjeli topovi nisu ni zašto, utvrde su ruševne... A onda nema ni discipline, po razasutim odvojcima vojne su snage gotovo bez oružja, slabo opskrbljene bilo čime...

Maur je lakomo promatrao ministra, a u očima mu se iskrila neka čudna svjetlost gramzljivosti i radosti...

Quintana je neustrašivo nastavio svoj govor, s nekim tonom lažne bojazni, kao da mu nedostatci što ih je nabrajao, žaloste dušu.

— Vjerujem, vjerujem... Rat bi dugo potrajao... Sve bi se moralo na brzu ruku izvršiti: dobave živeža, gunjeva, ratne opreme, hrane za stoku, svega...

Gocho, koji kao da je imao neku halucinaciju, prekine surovo:

— To bi zbilja bio rat. Sve bi se uskomešalo! Vi imate pravo, Sorrostote. To je bolji posao nego li deset godina kopanja rudače!...

— Rat! Oduvijek dobra stvar! — potvrdi Amet-Salem. — Za nas je rat život... Kad nastane ljeto,

Mauru je dobro došla borba. Mnogo se zarađuje, a ako se pogodimo, ja ću biti vjeran ugovoru.

— Misliš li — opomene ga Quintana — da će u tom slučaju morati poteći samo španjolska krv, a ne i vaša?

Maur se nasmiješi pokazavši čitavo svoje pozlaćeno zubalo, pa usklikne poput djeteta, koje moli da mu dadu igračku:

— Ah! Ti samo daj rat i novaca, novaca... Lako za krv.

Quintana se časak zamisli pa onda reče kao da odgovara na nijemo pitanje trojice sugovornika:

— Rat! Ja ga sam ne mogu stvoriti... Jedino bih mogao ispitati što misle o njemu moji drugovi... Razgovarati ću sa svojim šefom. Jasno je, da bi pitanje postalo potpunoma jednostavno — pa rekavši to upilji svoje nasrtljive oči u Maurove oči — kad bi se dogodio kakav napadaj, kad biste ga vi izazvali... Ali za to treba vremena... Sorrostote će morati pripraviti svoje grupe dobavljača i staviti se u sporazum s Gochom.

Nastane stanka, a Quintana doda nekako žestoko:

— Ništa, ništa... Vidim da moramo odustati od rudarskog projekta... U rat bismo mogli ući jedino ako nas napadnu.

— Onda će ga biti! — ustvrdi neobuzdano Amet-Salem.

Sorrostote mu dade znak, naredivši neka šuti.

Quintana, kao da nije čuo Maura, stane osluškivati prema vrtu.

Gloria je svirala u svojim odajama.

Iz vile su dopirali slatki, skladni, čeznutljivi ritmovi neke maurske serenade od Albéniza.

Svi stadoše osluškivati zvukove.

Da bi je bolje čuo, Quintana ustane pa im naslonjen na vrata sjenice obrati svu svoju pažnju, a oči mu se zagledaše nekud u daljinu.

Neki je veliki mir obuzimao vrt i širio se po gudurama planine...

Na obzorju je blistalo sunce zalazeći crvenim žarom kao da je obojeno ljudskom krvlju.

VIII.

»Ti si jadna, prevarena i razmažena žena. Zar ne znaš ili ne ćeš da saznaš kako živi tvoj muž? Zar ne osjećaš da si ostavljena, prezrena, zatvorena u svojoj kući poput kakve beznačajne sjene?... Zar ne znaš da Quintana ima mladu i lijepu ljubavnicu i da njoj posvećuje sve sate, kad se oslobodi rada?... Zar ne znaš da ona živi u blizini Escoriala u divnoj vili, dok se ti grizeš živeći kao sužanj u svom domu?

Da bi jednom bio kraj tvom neznanju i da prestaneš biti ovako žalosno smiješna, ovo ti saopćuje

Jedna prijateljica.«

Anonimno pismo, koje je upravo dobila među ostalim listovima svoje porodice, bilo je veliko, nezgrapno, tako da se naslućivalo da ga je neka spretna ruka namjerno napisala ovako prosto i drhtavo.

Juliana ga pridrži nekoliko časaka u svojim prozirnim i od bolesti beskrvnim rukama... Na licu joj se pokaza bolan osmijeh, koji obasja poput neke slabe zrake sunca na zalasku njeno uvelo lice, blijedo i žuto kao limun, pa polako podere taj papir.

Ona se blago i sažalno nasmiješi toj tobožnjoj »prijateljici«, koja ju je tolikim surovim obzirom htjela obavijestiti o onome, zbog čega ju je boljela duša što zna, da Leopoldo ima ljubavnicu, mladu, lijepu i vrlo elegantnu, kojoj je pripadala sva njegova ljubav; da je ona sama beskorisna sjena u njegovom domu; da joj nema mjesta ni u srcu ni u životu muževljevom...

Okrutne, neporecive istine što ih je nosila u duši, čavli mučeničkoga križa njenoga života, Kalvarija njene misli. Pa da ih ona nije morala poznavati! Bila bi slijepa kad ne bi vidjeli kako je ostavljena, da ne opazi posvemašnju ravnodušnost, duhovnu rastavu, ponore koji su dijelili nju — uvijek žalosnu, bez ljepote i bez zdravlja — od njenoga muža, koji je bio u naponu svojih snaga, svojih borba i svojih uspjeha...

Jest, bila je sjena u svom domu, kao što je bila i sjena same sebe, neproziran i vrlo dalek odraz one žive i krepke Juliane, koja je u Urbevieji privlačila pažnju poniznog i častoljubivog prolaznika.

Bila je nekakav preostatak žene, kostur jedva presvučen mesom, koje je bilo mekušno i nije imalo snage.

Rezignirano, s nekom gotovo ironičnom okrutnošću prema samoj sebi, odobravala je što joj se muž odbio od nje, privučen ljubavnicom, za koju je znala da je puna ljepote, mladosti, snage i zavodljivosti.

Ona nije Quintani mogla biti ni žena ni drugarica. Bila je odijelila ložnice, jer ne bi bilo pravedno smetati njega, koji je bio opterećen, često izmoren svojim dugim satima rada, u noćnom počinku, kad bi ga morao dijeliti s bolesnicom koja je kašljala i koja je jaukala da ti se srce paralo sred dubokih šutnja beskrajnih svitanja.

Nije mu nikada bila drugarica u borbi, pa to nije mogla biti ni sada u njegovom novom životu, kad je kao političar bio odlikovan i kad je slavio slavlja... Ona nije bila žena, koja bi mogla blistati o njegovoj ruci prigodom diplomatskih primanja i po otmjenim svečanim čajankama i večerama u velikim hotelima, a da ne bi odudarala od sjajne publike i aristokratskih i elegantnih dama, koje su ih pohađale.

Jest, ona je bila sjena, neka smetnja... Kako da se srdi na ono ili da prosvjeduje protiv nečega što je određivala Sudbina? U Urbevieji, u obiteljskoj sredini, u svojoj kući u kojoj je bila vrijedna domaćica, još bi

se mogla boriti tražeći svoje pravo na bračnu ljubav i poštovanje.

Ali Madrid ju je ponajprije slomio, a onda pobijedio . . . Život joj je otimao Leopolda pribavljajući mu slavu i zadovoljavajući njegove ambicije... Ona je bila smetnja, neugodan teret jedne prošlosti, skromne i uskoga horizonta, koja je bila zauvijek ostala za njima. Zauvijek i bez pomoći otraga za njom!

A kad pomisli, da je u Urbevieji još bilo žena koje su joj zavidjele, koje bi rado zamijenile svoju sudbinu opskurnih provincijalka s tim da budu žene slavnog političara!...

Srce joj je obuzimala teška tuga, a na oči su joj navrele suze... Žalosne li, kobne i nepopravljive pogrješke u nje! Jasno je vidjela svoju prošlost, s bolnom očitošću... Leopoldo ju je iskoristio radi svoje ambicije, ona mu je bila stepenica na divnoj ljestvici, koja je vodila slavi... Zašto da se dakle žali, ako je nekadašnje oruđe evo već postalo nekorisno? Koliko bi bila sretnija da je ostala i dalje u Urbevieji, udata za ma kojeg od onih nespretnih i jednostavnih mladića koji su čeznuli za njom i koji su tamo životarili u nekoj nezavidnoj jednoličnosti!

Juliana je sada ispitivala svoj razoreni život, koji je raskomadao čarobni i toliko žuđeni Madrid... Pobijedio ga je veliki grad, njegove borbe, njegove napasti, njegove ljepotice, njegov raskošan život, njegov sjaj slave...

— Ah, sveti Bože! Zašto onda da ne umreš pospješivši kobni tok bolesti, koja te polagano rastače?

Crne sjene samoubojstva zasjenjivale su joj poput oblaka misao. Kakve li sreće, kakve li neiskazane slasti, ako konačno otpočineš!

Ali joj smjesta, prodrijevši joj iz srca poput nekog vapaja iz njene same utrobe, dovikne neki glas:

— A tvoja djeca?...

— Ah, da! Njena djeca, djeca, put njene puti i krv njene krvi... Za nju, radi jedinog trenutka sreće koji je uživala, kad bi došavši s ulice doletjela da se sklonu u njenom naručaju, vrijedno je bilo vući lanac njenog jadnog iscrpljenog života...

Ona pogleda u kamin — gdje je i ako je bio travanj gorjelo nekoliko debelih cjepanica — na komadiće papira one neznanke.

Vatra je svojim plamenom zahvatila papiriće, naglo ih zapalila, tako da su iz njih liznuli plavi i zeleni plamićci, koji su naličili na sitne i okrutne jezičce, koji kao da su se pomicali zato, da joj predbacuju njene poraze i njeno žensko ruglo.

Ona se ponovno žalosno nasmiješi.

— Jest, poražena, a da nema tome pomoći... Ona ne će pokušati da se bori, ona ne će ništa učiniti da bi nanovo osvojila svoga muža... A njena bi namisao osim toga bila i uzaludna. Oružje joj je već bilo otupjelo. Ona nije mogla ponuditi njegovome častoljublju ni pomoći ni savjeta.

Čemu onda prosvjedovati? Njena je sudbina bila zapečaćena... I kad ju je život već nemilosrdno osudio, morala se jedino nadati od njegova milosrđa, da će odgoditi kobni trenutak i da će je ostaviti tamo, izgubljenu, zaboravljenu sjenu na svome ognjištu, sjenu u životu, da gleda kako joj rastu djeca, zdrava i vesela, krijepeći toplim milovanjem svojih poljubaca samrtničku studen njenog jadnog izmučenog tijela...

— Moja djeca... Moja jadna djeca! Kad ne bi bilo njih!

A kad ih se sjetila, obuze ju tolika žalost, da je oćutjela kako joj je iz grudi jurnuo u grlo neki vreli i zagušljivi val, koji joj je ispunio usta nekom gustom tekućinom...

Ona prinese naglo svileni rupčić na usne, da bi zaustavila tu muku... Jedan časak osjeti kako joj je krv navalila...

I ukočena od užasa, kad je povukla rupčić iz svojih beskrvnih ruku, opazi da je crven, tragično natopljen krvlju.

IX.

— Ovuda! Izaći će na ova vrata — reče Sebastián Gocho, vodeći smetenog Miguelóna Baenu, koji je prvi put zašao u labirintske hodnike Kongresa. — Požurimo se, da nam ne ode.

— To ti je čovjek, brate!... — reče zadivljeno Miguelón Baena, još uvijek omamljen govorom svoga šefa.

— Što sam ti govorio?... To ti je gospodin!... Večeras je izgledao kao kakav bog... Pobunio je cijelu većinu.

— Kakvu većinu? Čak i socijaliste!

— Moram smjesta telefonirati u Urbevieju — primijeti načelnik nestrpljivo.

— Dok zagrlimo šefa.

Gocho, kao da će ga kap udariti, znojan, crven jer mu je krv udarila u glavu, pijan od uzbuđenja i oduševljenja, gotovo je vukao Miguelóna...

U taj trenutak svršavala se senzacionalna debata o Maroku, koja je već dva dana pobuđivala pažnju čitave Španjolske. Svi su se komentari, sva nagađanja novina, radoznalost svjetine — sve se to vrtjelo oko tog parlamentarnog zasjedanja.

Prošle nedjelje napalo je pobunjeno pleme Zumia odjelom od šest tisuća Maura naše prednje linije. Položaj X, iznenada napadnut, branio se junački čitava tri dana... i predao se jedino golemoj brojnoj premoći, kad već nije bilo ni jednog vojnika bez rane, ni jedne nabojnjače s nabojima... Jadni španjolski vojnici!... izginuše čitave gomile; od glada, od žeđe, od groznice, od užasa...

Ali to nije bila samo jedna epizoda od tolikih pojedinačnih epizoda toga rata. Na nesreću, ne. Kabili, opijeni svojim triumfom, i pošto su se dočepali silnog plijena, napadoše druge obližnje položaje koji su živjeli u najvećoj bezbrižnosti.

Budući da su sva plemena bila podbadana, pobuni se sav Rif te nastade jedna od najbolnijih katastrofa za ovu jadnu Španjolsku, u kojoj su vladali hulje i glupani. Stotinu položaja, osvojenih za dvanaest godina, pade u ruke neprijatelja s ratnom opremom, topovima i priborom...

Vojnici, koji su bili u njima kao posada, posmicani su. Bila je to kukavna katastrofa... Ne će se naći nijedan ozbiljan duh, koji bi, pretresajući te događaje, bio drugoga mišljenja.

To je bio koban rezultat morala, koji je postojao na poluotoku. O njimu će povjesničar progovoriti s većim autoritetom negoli pripovjedač...

Činjenica je, da je bijeg glavom bez obzira onih koji preživješe ostavši bez obrane i bez streljiva, bio nalik na paniku na čitavoj liniji...

Tisuće španjolskih sinova pali su u ropstvo... Stotine i stotine prvaka i časnika je nestalo. Po novinama su listine žrtava dosegle strahovite razmjere... Narod, ogorčen hekatombom, jurio je po ulicama zahtijevajući odmazdu i osvetu... Sve je duše zatalasala neka patriotska groznica...

U ovom zasjedanju Kongresa morala je vlada dati svoju izjavu o događajima...

Nakon uvodnog govora što ga je održao don Alvaro Sol tražeći da pred ozbiljnošću prilika prestanu nepovjerenja i da se primire suparništva, svi stranački prvaci uzeše riječ ponudivši vladi u tim časovima opasnosti po domovinu svoju bezuvjetnu potporu. Poslije njih Leopoldo Quintana, odgovarajući u ime vlade da im se zahvali za takvo patriotsko držanje, upravo je izrekao

rječit govor, koji je izazvao oduševljenje. On je, gledajući plenum Kongresa s prepunim tribinama, uvidjeo da nema povoljnijega časa u svom političkom životu, u kojemu bi mogao bolje istaknuti svoje divne govorničke sposobnosti. Glosirajući predsjednikove riječi, koji ga je ljubezno promatrao kao učitelj najmilijega učenika, i podavši bolnu svečanost svom krepkom glasu, zatraži od naroda da mu odglasuje povjerenje. »Velika Španjolska; Španjolska slavnih epopeja; plemenita i viteška Španjolska, evo je uvrijeđena, napadnuta, zaskočena izdajom, ranjena i izmučena nečuvenim okrutnostima divljeg i krvoločnog dušmanina.« On zatraži, zaviknuvši glasno, egzemplarnu kaznu za buntovnike, neposrednu odmazdu, koja će osvetiti uvredu i krvlju oprati narodnu čast... Narod je pojmio stvarnost. Rat je bio neizbježiv... Naoružani kontingenti morali su poći u Afriku, da bi iznudili triumf i odmazdu.

Vatrena, snažna i zanesena Quintanina riječ ocrtala je užase ratne hehatombe, stala je zaklinjati kako je potrebno spasiti dostojanstvo rase, obratila se domoljublju svakog pojedinca. Ne radi se o kakvoj daljnjoj ratničkoj pustolovini... Vlada želi mir, ali su se prilike nametnule kobnom snagom... U Maroko valja poslati vojsku i novac... Žrtve goleme nesreće su boje naše crvene i žute zastave, koje traže osvetu...

Kad je dovršio s puno žara, zazivajući sveto ime uvrijeđene Domovine, rekavši da »u svrhu da joj se vrati ugled i njena neokaljana slava valja podnijeti najveće žrtve«, dočekaše njegove riječi zaglušne ovacije, povici »živio« i oduševljeni poklici.

Stari političari nisu upamtili sličnog oduševljenja u Kongresu... Na koncu sklopiše »svetu ligu« stranaka, zaboravivši sve svoje razlike na oltaru ozbiljnosti događaja...

— Historijskom sjednicom — prozvaše je ti parlamentarni vještaci.

Na ulici, one tisuće osoba što su čekale, kad je do njih doprla vladina izjava, dočekaše je frenetičkim oduševljenjem, raširivši po čitavome Madridu jeku divnog govora Leopolda Quintane.

Hodnici Kongresa bili su prepuni bivših zastupnika, novinara, tajnika raznih političara, prvaka i profesionalnih političara.

To je bio čas kad je Sebastián Gocho, probijajući se kroz mnoštvo ushićenih raspravljača, vukao Miguelóna prema jednim vratima polukruga.

Oni se zaustaviše pred njima.

— Pričekaj; ovuda će proći šef, — najavi Sebastián sav usopljen.

Žamor stotine razgovora, koji su bili vođeni gotovo vikom, ispunjavao je hodnik, u kojemu je gusta i plavkasta atmosfera stvarala nekakav maglovit kolut oko žarulja što su gorjele u svjetiljkama s višestrukim iskićenim kracima.

Buffet je bio pun svijeta koji je raspravljao pijući čaj i koji je tumačio vanrednu važnost sjednice... U tom trenutku, dok su se praznile tribine, koje su bile natrpane oduševljenom publikom, prolazili su zastupnici većine ispred plave klupe, da bi čestitali predsjedniku vlade a zatim Leopoldu, čiji je patriotski govor bio uspjeh te sjednice parlamenta... Poneki zakonodavac, zaostavši u svojoj klupi, pisao je još po koje pismo na njenom pultu.

U knjižnici i po dvoranama za posjete sastavljali su novinari, strašno zaposleni, zgrbljeni nad stolovima, zadnje političke bilješke za svoje listove.

Zvonca su uporno zvonila a vratari su s jedne strane na drugu žurno prolazili, noseći na poslužavnicima pisma i karte.

Na vrata dvorane, ispred koje se postaviše oba predstavnika Urbevieje, neprestano su izlazili predstavnici Domovine.

Pojavljivali su se kao da se guše, kao da jedva čekaju da se nadišu čišćega zraka... Neki su bili korektno odjeveni u žaketu, hineći neko dostojanstveno držanje... Mnogi su bili gotovo golobradi mladići, s glatko počešljanom kosom i s početcima ćelavosti, otmjeni, lijepi, s kravatama kao u fićfirića otmjenih klubova. Drugi vremešni, trbušasti, nespretna hoda, zgrbljenih ramena, kao da na njima leži breme stotine zakonodavnih zasijedanja punih grijeha, poput olova teških govora i uzalud protraćenih sati.

Oni prvi bili su novi zastupnici, bezimeno mnoštvo novajlija ljubimaca, naraštaj budućih političara koji se rađa da bi održao oligarhijsku baštinu, preuzevši vlast prema oporukama **prvakâ, isto onako kako** su preuzimali imanja i **miraze njihovih kćeri.**

Čitav niz sinova, zetova, nećaka i štićenika prolazilo je kroz ona vrata...

Sa žalošću si morao pomisliti na to, da su ta gotovo djeca, ti »gospodičići iz kasina«, što su isticali svoj razvrat i svoju otmjenost puneći tribine otmjenim kurtizanama, boreći se među sobom za njihovo uzdržavanje s istim žarom kao kad bi se kladili prigodom pucanja na golubove ili na kakvoj utrci, bili zakonodavci čitavog jednog naroda, oni koji su odlučivali o njegovoj sudbini i o njegovome novcu i o krvi njegovih stavnovnika.

Ovi ljudi s tvrdim okovratnicima i odjeveni po zadnjoj modi, ti muškarci koji su nazivali »gnjavljenjem« proračunsku raspravu i koji su podnosili kao neku pokoru one sate, kad su po uputama kakvog šefa bili primorani prisustvovati u Kongresu, ipak su predstavljali čitav jedan narod... Gledajući ih gdje sjede u svojim klupama s onom istom nemarnom ravnodušnošću, s kojom su se izvaljivali u naslonjače svoga kluba, pomislio si na nepopravljivo rasipanje energija jednog naroda kojim su oni trebali vladati...

Drugi, trbušasti starkelje, ćelavi ili sijedih brada, bili su tradicionalni predstavnici, stari političari slavnih imena, osnivači dinastija kojih su naslovi ispunjavali popise državne uprave.

U Kongresu su se snalazili familijarnije negoli u svojim domovima.

Za njih je politika bila spletka, koja se poput kakve dobre komedije stalno zapliće u onoj kazališnoj dvorani crveno obloženoj, s grimiznim ukrasima. Bili su to glumci posijedjeli predstavljajući istu lakrdiju; komedijaši koji su poznavali sve zakulisne tajne i koji su izlazili da odigraju svoju ulogu s onom ironičnom hladnokrvnošću starih tipova, koji rade mnogo godina u kazalištu pa u njemu više ne vide scensku umjetnost s njenom slavom i s njenim oduševljenjem, nego neko obično zvanje u kojemu životare zarađujući svoj kruh... Ti ljudi, koji su bili živa povijest jednoga doba i jednoga naroda, koji su na sebi nosili odgovornosti za uspjehe i nedaće, nisu pridavali važnosti svojoj misiji. Njihov rad i njihove brige potjecale su iz ministarskih soba, iz zavjera kamarilâ, iz posebnih sporazuma, u čemu su gledali pravu politiku, s njenom borbom interesâ i s njenim prekomjernim dobitcima. Kongres i dvorana za sjednice bili su pozornica, gdje su morali na silu boraviti da bi odigrali komediju, kako se publika bezazlenih gledalaca, koja je sve plaćala, ne bi dosjetila varci...

Pokadšto, kad bi se u dvorani pojavio kakav novi lik, uskomešale bi se skupine, koje su ispunjavale hodnik... Ako je onaj što je izišao bio jedan od vođa, šef skupine, jedan od od političkih gromovnika, koji su raspolagali glasovima i utjecajem, i čija su se imena često javljala po novinama okružena ditirambskim pridjevima...

Izbliza su ti ljudi, koje je svjetina zamišljala potištenima od briga, s bremenom važnosti njihove društvene

misije, ostavljali dojam birokrata umornih od posla, koji su slobodno odahnuli ostavivši svoj rad.

Svi oni, koji su izrekli govore u ovoj znamenitoj sjednici, izlazili su znojni, još uzrujani, pokazujući u svojim licima umor... Pojavivši se u hodniku nasmiješili bi se kao ljudi koji napokon vide, da su se oslobodili neke brige, poput radnika koji napuštaju mjesto na kojemu su radili do iscrpljenja.

— Evo dolazi Cambó!...

Neki zamišljeni gospodin, visok, fin, agilan, glatkih obrisa, šiljaste brade i nervoznih kretnja trudio se da žurno prođe kroz skupine. Ali ga okružiše novinari i raspravljači tako da su ga stjerali na neki radiator.

— Don Francisco, što vi mislite o o v o m danas? — zapita ga odvažno rakijskim glasom jedan novinar; nazvavši o v i m sjednicu u kojoj se je odlučio rat kao žrtva u krvi i u zlatu čitavog jednog naroda, pretežno miroljubivog.

Katalonski leader pogleda s prezirom čovjeka koji mu je stavio pitanje...

Bio je to neugledan i neznatan čovječuljak, izlizane vanjštine, ćelave glave, ovješenih i ciničnih ustiju, produžena i crvena nosa kao u kakvog Velasquezova pijanice... Primoran da odgovori nasmjehne se ironično i prezirno ga upita:

— Zar niste prisustvovali sjednici? Eh, pa onda znate što mislim... Odanle pa dovle nisam imao vremena da smislim drugo mišljenje...

Nastane smijeh, začuše se rugalice na račun drskoga reportera...

Blizu bara obilazila je jedna skupina, u kojoj su se miješali novinari i zastupnici oko nekog visokog i jakog starca ozbiljna izgleda, sitne i časno ćelave glave, živih i zaplakanih očica, lica u koje su godine urezale svoje neumoljive brazde.

— Što se vama čini, don José? Divno je bilo! Nitko se ne sjeća sličnog popodneva...

— Čovječe! — odvrati nekadašnji upravni savjetnik. — Ja se sjećam da je godine 1897, kad je ono na Kubi...

Metež nije dozvoljavao da se dovrše svi razgovori.

— Evo već ide Maura! — začuje Miguelón.

Na kraju hodnika pojavi se svećenički lik otmjene ličnosti; ponosan, visoka čela, lice mu je odsijevalo zdravom bojom usred prekrasne bijele brade.

On stavi odmjereno cilindar na glavu, pogleda na jednu i na drugu stranu smiješeći se na pozdrave, pruži raznim osobama ruku i zaputi se prema vratima, sveudilj ponosit, poput kakvog velikog glumca u nekoj diskretnoj nijemoj sceni kakve galantne komedije.

Najedamput se otvoriše staklena vrata polukruga te se pojavi Leopoldo Quintana.

Izlazio je praćen nekolicinom zastupnika, koji su sačinjavali pratnju triumfatora one parlamentarne sjednice.

Bio je malo blijed radi duševnog napora i zbog umora... Izgledao je još niži i još deblji. Teško dišući otirao je oznojena prsa gurajući rupčić za tvrdi ovratnik, čiji su se ponešto mlohavi šiljci bili razmekšali ispod debelog podbratka... Drugom je rukom gladio crnu, dugu i valovitu kosu, čije su vlasi, polazeći od čela, dopirale sve do zatiljka... Išao je više no ikada malo zgrbljeno, zibajući tijelo na svojim kratkim nogama, nekako nalik na seljaka ili mornara.

Kad se pojavio u hodniku, svi se pogledi upriješe u njega, te odjeknu topao pljesak, izpremiješan kratkim povicima »živio«.

Quintana se osmijehne na počast klanjajući se lako glavom.

Odmah se nađe u herkulskom naručaju Sebastiánovom, koji ga je pritiskao na svoja prsa i govorio mu dršćući od oduševljenja:

— Bravo, Leopoldo! Bio si silan! — I prišapnu mu tišim glasom, gotovo na uho: — To će vrijediti zlata!

Boreći se da bi se oslobodio zagrljaja, Quintana opazi Baenu pa mu pruži ruku i usklikne srdačno:

— Trista mu, gospodin načelnik Urbevieje! Kako si ti došao ovamo?

— Da te čujem — odgovori Miguelón bez premišljanja. — Ti si ih sve nadmašio. Danas si postao »gospodarom« stranke!

— Čovječe, Miguelón, zaboga! — prosvjedova Quintana. — Što ti pada na um! — I pokuša pogledom i osmjehom spram ostalih, koji su ga okruživali, ispričati indiskretnu žestinu svoga prijatelja.

Novinari stadoše gnjaviti pitanjima. Krčili su mu put kroz hodnik a on je polagano išao sve dalje, zahvaljujući na pojedina čestitanja i pljeskanja, s kojima se dočekivao njegov prolazak.

Ne zastajući, mašući desnicom desno i lijevo, praćen zastupnicima i prijateljima, Quintana je govorio s reporterima koji nisu skidali oka s njegovih usana, držeći u pripremi olovku.

— Ništa, gospodo! Ja ove čestitke ne primam za sebe, nego za vladu... Ja nisam u svome govoru učinio ništa drugo, nego sam protumačio vapaj Španjolske, želju za odmazdom čitavog jednog naroda, koji se osjeća povrijeđen u svom narodnom dostojanstvu i u krvi svojih vojnika...

Išao je izgovarajući te riječi, kad opazi pred sobom Sorrostotea. Dobaci novčaru žustar pogled saučesništva, a poslovni mu čovjek odgovori kretnjom odobravanja.

Stigoše do garderobe i vratar mu uslužno ponudi njegov laki proljetni kaput i tvrdi šešir, koji on natakne sasvim na potiljak.

Dok mu je Gocho brižno pomagao obući ogrtač, on odgovori na jedan upit novinara:

— Ne, večeras se ne ćemo sastati... Nego sutra u

podne će biti vijeće u dvoru... Do viđenja sutra, gospodo! — doda opraštajući se.

I zajedno sa Gochom i Miguelónom pođe prema staklenim vratima koja im polagano otvori vratar s najvećim poštovanjem.

Pred vratima je već čekao službeni automobil, čiji se motor tresao.

— A kamo ćeš ti? — zapita ga Sebastián.

— Kući — odgovori Leopoldo. — Izmoren sam i uznojen... Okupat ću se i preobući.

— A Juliana, kako je njoj? — produži Sebastián.

— Vrlo loše — reče s nekim gađenjem i žaljenjem. — Danas su održali konsilium Herrera i Sotomayor i oduzeli mi svaku nadu. Sve je propalo. Radi toga idem kući. Kasnije te čekam tamo... Moramo razgovarati o mnogim stvarima...

Zatim se obrati Baeni i pruži mu ruku:

— Eh, načelniče... Nadam se da ne ćeš otići, a da malo ne pročavrljamo. Gledat ćemo da sutra skupa večeramo!

I davši lakaju, koji je čekao s velikom ceremonijom, zapovijed »kući«, uđe u automobil.

Bilo se je već smračilo, a suton je bio uvod u prozirnu noć madridskog proljeća.

Kola su polako prolazila kroz skupine, koje su ispunjavale ulice. Quintana, utonuo u sjedalo, promatrao je manifestante — od kojih bi poneki pozdravio na prolasku ministarski auto — s nekim izrazom ironičnog prezira... To je bio narod, čijom je sudbinom on evo upravo odlučio u svome govoru... Što su ti ljudi znali, što je znala ta bezimena i plebejska masa o tajni svega toga?...

Vidjeli su samo ono što je izvana, ono što je na površini, ono što zablještava, krvavu odmazdu, ratničku osvetu... A nisu vidjeli da će dati svoju krv i svoje zlato u razmjerima koji će ih upropastiti...

A sve to, pomisli u najskrovitijoj dubini svoje duše, bio je on učinio...

Zadrhta malko od brige, od nepovjerenja, kao da je netko mogao čuti njegovu misao... Ali u isto vrijeme trgne ga neki val ponosa. Jest, on je to bio, skromni odvjetnik, koji je prije deset godina prolazio pješice ovim ulicama, bez viših horizonta osim svojih častoljubivih snova, on koji je sada mogao podići u rat čitav jedan narod, raspolagati njegovim novcem i njegovim životima.

Rat je bio stvarnost; osnova skovana za onog dogovora u Escorialu uvelike se ostvarila... Toliko, da ga je plašila veličina katastrofe, strahovita težina s kojom su nastupili događaji... On je računao s kukavnim osamljenim napadajem, bolje reći zamišljao je da će to biti nekakav krvav okršaj, koji će poslužiti kao izlika za vojnu.

Ali događaji su došli prenaglo... Amet-Salem nije računao s maurskom grabežljivošću, s njihovom nadutošću radi lake pobjede. I ono što je bilo zamišljeno kao osamljena akcija, pokazalo se kao slom, martirij, kao velika i pogubna nedaća čitave jedne vojske... Tisuće je života žrtvovano, izgubljeni su milijuni i milijuni... A sada trebaju novi životi i rijeke zlata, da bi se izliječile teške rane.

— Ah!...

Kakva je to bila klonulost kao od straha, kao od grižnje savjesti, koja mu je potresla živce?

On se sabere svladavši se naglo.

Izdani narod, narod koji je sada urlao zahtijevajući pokolj, bio je nesvijestan i slijep... Zar je on bio kriv što je takav?

Stado bez duše, koje su vodile loši pastiri. Stado je bilo krivo, što se nije razbjeglo, što se nije nikada razbjeglo, što je bilo ropski podložno pokoravajući se volji jednog jedinog čovjeka. A taj je čovjek bio on... Triumf je bio njegov u tome što je pripravljao posao, što je

iskorstio paniku vlade i uvrijeđeni drhtaj naroda, da bi ga poveo u rat.

Jest, on je triumfirao; Sorrostote je mogao biti zadovoljan... To će mu već reći kad se bude kasnije našao u njegovome domu...

Njegov dom! On ga se sjeti u taj čas kao nečeg tužnog, mračnog, nečega što zaudara po ljekarijama, nečega što je tiho da ne bi smetalo agoniju bolesne supruge.

Žalosna li utočišta za triumfatora! Danas, na dan kad je njegova moć bila na vrhuncu, kad je bio najzadovoljniji i najponosniji zbog sebe, kojeg li razočaranja što u svome domu ne nalazi nagradu za uspjeh, poljupce shvaćanja i ljubavi pune udivljenja, na što je imao pravo čovjek, o kojemu je jedan sat zavisila Španjolska!

I pomislivši to, misao mu poletje k Gloriji, ljubovci, suradnici, drugarici.

Jest, ona bi znala cijeniti svu veličinu njegova triumfa; jest, ona bi ga znala prosuditi, vidjeti u njemu borca, koji je mogao prebroditi sve zapreke puta.

Jedan se časak uskoleba; zašto da ne ode, možda na jedan sat, da primi nagradu za svoj napor? Da dođe, da joj rekne: — »Triumfirajmo!«, pa da primi s njenih usana poljubac. Svakako ga je zaslužio!

Juliana, onako bolesna, gotovo već bez svijesti, možda ne bi ni opazila da je zakasnio...

On se naglo odluči. Zatrubi u unutrašnji rog kola, i tek što se ova zaustaviše, zapovijedi:

— Hademo u Escorial! Žurno! Sada je osam; da vidimo da li ćemo biti tamo u devet.

Auto promijeni pravac i okrenu prema ulici Alcalá.

Puerta de Sol bila je puna svijeta, koji je stajao pred novinskim izlozima... Čuli su se povici, fućkanje, pljesak...

— Glupani, — pomisli opet Leopoldo. — Bili su tamo kao pijani od oduševljenja, potreseni u svome srcu tužnim vijestima o porazu i retorskim frazama uvod-

nih članaka vladinih listova... Ime Amet-Salem proklinjali su milijuni usta... Da im je bilo poznato, da je on stisnuo ruku bratu toga Maura! A zašto ne? U ime kakvog prastarog zakona morali bi ljudi biti neprijatelji?

On i Gocho, Sorrostote i Amet-Salem imali su pravo. Oni su bili svjesni vodiči, oni su smjelo iskorišćavali ono blago krvi i zlata, čiju vrijednost bezimeno mnoštvo, poživinčeni i nagli puk, nije umio ocijeniti.

Najedamput naglo i iznenadno poput groma osjeti nekakav udarac... Da ga je neka sila podigla s njegova sjedala... Osjeti neki strašan udarac u glavu i izgubi svijest...

Automobil je letio svom brzinom bombillskom cestom. Stigavši do mosta, koji prelazi preko željezničke pruge, vozač, zavaran svjetlošću svjetiljaka, mjesto da pojuri cestom, tresnuo je o jedan od stupova mosta, zabušivši se u nj strahovitim praskom... Šofer ostade na mjestu mrtav, pošto mu je volan probio grudi... Lakaj je bio izbačen deset metara daleko, nepovrijeđen nekim čudom.

Leopoldo Quintana, odskočivši zbog sudara, izleti kroz staklo prednjeg prozora, koji mu je izrezao lice, te padne kao otrgnut u jarak.

Oteo mu se jauk, nekakav prebolan vapaj, i on ostade nepomičan, zgrčen, bez duše...

Krv mu je curila iz glave i stala žalostivo mrljati bradato lice.

*

Pratnja se polagano i teško uspinjala širokim stubištem, pokrivenim crvenim sagom, u Quintaninoj kući.

Doktor Iglesias, koji ga je pratio od povijališta, išao je naprijed, idući malone natraške uz stepenice, da ne bi ni jedan trenutak izgubio iz vida ranjenika.

Dva bolničara i jedan pomoćni liječnik u širokoj halji nosili su s velikim oprezom nosila, na kojima je ležao ministar.

Otraga je išao vratar kuće, gologlav i u svom službenom odijelu s gajtanima poput statista u kakvoj predstavi, te noćni čuvar, koji je unatoč toga, što je stubište bilo osvijetljeno, držao visoko uzdignutu svjetiljku, kao da vodi povorku.

Prošavši prvi sprat pojavi se neki radoznali sluga te zapita vratara:

— Što se desilo, Julián?

— Gospodin ministar — prošapće s poštovanjem tihim glasom — zadesila ga je nesreća u automobilu.

— A je li teška?

— Još se ne zna.

— Pazite! Pazite na ogradu! — opomene doktor Iglesias bolničare kad stigoše na zaokret.

Tada reče markiz de Arala — on je prošavši cestom odmah poslije nesreće pritekao u pomoć žrtvama i doveo ministra do doma za prvu pomoć — mirnim glasom:

— Dopustite, doktore...Ja ću otići naprijed da obavijestim obitelj.

Quintana, uzdrman njihanjem nosila, otvori oči...

Opazi da je izdignut iznad tla, da sjedi u nosiljci, koju su nosili bolničari... Njegova lijeva noga, ukočena i povezana, nekako ga je čudno tištala... Osjećao je takovu težinu u glavi, da ju je spustio na desno rame... Zavoj, koji mu je gotovo pokrivao oči, okrutno mu je stezao čelo... Okrunjeno bijelim ovojem, njegovo lice s kovrčastom bradom ličilo je više nego li ikada na Maura s turbanom, koji mu je malko spuznuo na obrve...

Od časa do časa osjeti su mu postajali sve konkretniji, dok mu se sjećanje nije potpuno razbistrilo... Nakon surovoga udarca, koji mu je oduzeo svijest, ostao je blizu jedan sat kao obavijen maglama... Osvijestio se, kad su mu već povijali nogu nakon prvog pregleda u domu za prvu pomoć.

Nezgoda — koja ga je mogla stajati života — imala je kao posljedicu samo prelom lijeve noge i ogrebotine na čelu što ih je prouzrokovalo razbijeno staklo.

Tek što ga je vrlo ljubazni liječnik umirio u pogledu važnosti ozljeda, prva mu je pomisao bila da potraži opravdanje za svoju vožnju cestom u to neobično doba.

On žurno smisli neku izliku. Događaj se srećom desio dosta blizu Madrida, te je mogao reći kako je umoran, klonuo radi duge sjednice Kongresa, želeći se nadisati malo čista zraka da bi okrijepio svoje živce, bio pošao da se prošeta okolicom.

Već primiren u tom pogledu, dao se odvesti kući u istom autu markiza Arale, koji mu je pritekao u pomoć.

Na zaokretu njegova kata zaustaviše se njegovi nosači jedan časak, a u isti se čas pojavi na pragu markiz Arala i Sebastián Gocho.

B l a g i P o t r e s mu priđe sav izobličen, krv mu je navalila u glavu, oči su mu bile gotovo iskočile iz očnih šupljina a rukama bi svaki čas zalomio po zraku u skrajnjem očajanju.

— Kakve li nevolje! — rikne. — Ma što je to, Leopoldo? Nesreća nikad ne dolazi sama!...

Quintana, koji je bio zadrhtao od neke nagle slutnje, pruži ruku zapitavši:

— Ovo moje nije ništa, ali što to ti kažeš? Što se je ovdje dogodilo, Sebastián?

Gocho je oklijevao oborivši glavu.

Ministar opazi da i Arala također pokazuje neko žalostivo držanje i da se je čak i sobarica pojavila sa zaplakanim očima.

— A Juliana? — zapita više ne sumnjajući.

Sebastián, smeten, stade okolišati, promrljavši potmulim glasom:

— Zvali smo te na sve strane telefonom, znaš...

— Ali zašto?... Zar je mojoj ženi gore? — zapita

energično, dopuštajući sasvim mogućnost te vijesti. — Reci! Reci! Je li umrla?...

B l a g i P o t r e s potvrdi znakom duboke tuge.

— Jest, Leopoldo... Ovaj čas!

Žalostiv muk dočeka odgovor...

Leopoldo zaklopi oči shrvan iskrenom žalošću.

On ih nabrzo otvori pribravši se pa usklikne:

— Hajdemo! Hajdemo unutra!

Ostala se služinčad također natiskavala u hodniku... Prešavši na vrata vidio je, kako iz Julianine sobe izlazi ozbiljan i blijed doktor Herrera, a za njime otac Casto...

Ministar opazi oko sebe sve svoje ukućane i nepoznate osobe, koje su dohrlile...

— Jadna Juliana! — pomisli sa žaljenjem. — Umrla je i ostala je sama. Prema njemu, živome, svi hrle, ostavljajući nesretnu pokojnicu, zaboravljenu i neznatnu, čak u tom svetom trenutku smrti!...

Sada kad je on došao prave se nevješti zbog jadne žrtve, koja se žrtvovala, ponizna sjena na svom ognjištu, koja će evo sada zauvijek biti sjena u Vječnosti!

Ovo je bio Život, okrutan i sebičan, koji ga čitava privlači za sebe.

— Jadna Juliana! — ponovi on i opet u svome srcu.

I zamislivši da je umrla, osjeti kako nad jadom njegove duše i nad bolima njegova tijela pobjedonosno kliče neki okrutan ali neodoljiv osjećaj udobnosti, slobode, kao da su mu u tijelu i u duši najedamput porasla krila, kojima će poletjeti...

TREĆI DIO

X

— Ovdje radi vruće peći svako cvijeće povene — požali se Gloria, koja je s velikom brigom mijenjala kitu ljubica, što je u vazi krasila ozbiljni pisaći sto političarev.

Quintana se osmijehne i gledajući je s beskrajnom nježnošću ispravi je:

— Ne vene svako. Otkad smo se vjenčali i otkad ovdje živiš, svaki si dan sve ljepša, sve ljepše mirišeš...

— Kako si lud! — nasmije se ona nježno i polaskana pohvalom, ne okrenuvši glavu prema kožnatom naslonjaču, u kojemu se Leopoldo Quintana izvalio arapskim nemarom i proučavao debeo svezak neke svoje parnice.

Nastane šutnja...

Njegove su riječi bile kao neko podsjećanje na minule tri godine. Quintana zamisli dan po dan sve zgode počevši od one noći, kad je ona ponizna, predana, i predobra Juliana prestala biti smetnjom u istaknutom i slavodobitnom životu čuvenog političara.

Mjesec dana nakon Julianine smrti namisli Leopoldo, da će nanovo urediti svoj život s Gloriom...

Njegova potreba da bude blizu nje, da živi neprestano kraj nje, bila je svakim danom sve življa, da blagodatju njenoga glasa i toplinom njenoga dodira i vešelošću njenoga duha utaži strastvenu žeđu, koja ga je mučila.

Živjeti s Gloriom... Imati stalno pokraj sebe živi kip od mesa i krvi — od mramora, ruže i zlata po izgledu; od vatre, smijeha i utjehe u intimnosti — to mu

je konačno postala napast, neka mora... Gloria, koja kao da je opažala kako je u ministrovoj duši porasla strast, bila je s njime svaki put sve sklonija, sve žešća, sve punija draži i ženske nježnosti.

Leopoldo je dugo razmišljao o tome, što mu valja učiniti... Nije to bio lak posao, jer u njega je doma švrljalo troje djece odjevene u crninu poput triju vječnih sjena prošlosti.

Pošto se je mnogo namozgao odluči, prikrivajući svoje namisli tobožnjom nježnom očinskom brigom, da ih smjesti u londonske koledže.

Oslobođen već toga jarma, što su ga predstavljala djeca u njegovom domu, on je još uvijek kolebao neko vrijeme u svojim naumima... Pomišljao je naime na sve prednosti i na sve neprilike novoga pravca, koji je htio dati svome životu. Suzdržavao ga je strah, da bi njegov brak s Glorijom Montenegro mogao postati zaprekom njegovoj političkoj karijeri, jer će odjeknuti u društvu, a naročito u visokim sferama dvora kao ruglo, što se je spleo sa ženom bez ranga i s prošlošću, koja se i kraj najsamilosnije benevolentnosti mogla označiti sumnjivom.

Ljubav prema Gloriji bila je ipak jača od svih njegovih bojazni... K njoj su ga privlačili u isti čas njegova sebičnost i stalna žudnja... Na nju ga je opominjao i podsjećao njegov duh, dok ju je njegova put neobuzdano priželjkivala...

Bio je navikao gledati u njoj vjernu pouzdanu osobu i suradnicu i pomagačicu svih njegovih borba... Vjerovao je sujevjerno, da mu je Gloria kao neka amajlija, živi zapis njegove sreće... Otkada je ona učestvovala u njegovome životu, sve, čak najopasnije i najteže stvari, sve mu je polazilo za rukom neobičnom i neočekivanom lakoćom...

Gloria je naslućivala tu borbu i promatrala ju je potajno kao i sam Quintana... Uvjerena da će kucnuti

čas njenoga triumfa nije htjela da se nameće kao da nešto zna ili želi, kako on ne bi nikada imao prava da joj spočitne, da ga je ona dražila... Uspomene na ono što je bilo, bile su utvare i sumnje, koje će Quintana morati sam rastjerati, kako je ne bi nikada mogao okriviti, da ga je sapela u te svoje grješne mreže.

Napokon jedne noći od mnogih, što ih je provodio u eskorijalskoj vili, nakon nekoliko sati grozničave strasti, on joj odlučno reče:

— Slušaj, Gloria: treba da uredimo naš odnošaj...

Ona se pričinjala kao da se začudila pa ga sasvim naravno, kao da ne pogađa ono na što on nišani, zapita:

— Što želiš reći, Leopoldo?

— Da je potrebno misliti na to, da se zauvijek sjedinimo.

— Ah, Leopoldo, — odvrati ona tobože uzbuđena. — To, ne... Čemu? Kad nam je lijepo ovako. Sutra ili kasnije, tko zna?... Ja bih ti mogla biti zaprekom u životu... A onda... Moja prošlost!... Moja prošlost! — završi satrvena kao netko tko se sjetio neke nepopravljive boli.

On protrne zbog strastvenog drhtaja glasa, ostane svladan golemim jadom, koji joj je pomutio zjenice, raspaljen blizinom njene tople i mirisne puti, koja je još treperila, pa odmahne drskim prezirom:

— Ph! Što to smeta? Prošlost ne postoji. U ime kakvoga bi zakona i kakvog morala život ojađen grijehom morao ostati baš zauvijek proklet? Sam Bog posvećuje obraćenja, nudi utjehu očišćenja za sve grijehe!

Tako je sve vatrenije, izgarajući u duši od nježnosti prema prekrasnome kipu koji mu se pričinjao kao neka žrtva sudbine, Quintana nastavio govoriti nudeći joj svoju dušu i svoj život...

Zašto da se gleda natrag? Svi su putevi ispočetka mučni i teški... Napredujući njima valja se iskrvariti na njihovom kamenju i na njemu ostaviti krpe svoje

kože... Valja se nagaziti blata i zablatiti se te izgrepsti ruke... Ali rane zarastu, a voda triumfa koja čisti, opere sve... Takav je život... Zar da oni svoje živote žrtvuju glupoj društvenoj predrasudi? Ne... I tim manje kad ih vodi ljubav poput nekog svijetla čistoće i istine... On nju voli samo radi nje, svom dušom svojom i krvlju svojom i svojim nervima... A ona — tako je u svojoj mašti zamišljao i tvrdio Quintana — njega također obožava... Čemu onda kolebati?

Gloria je hinila da uviđa, da rezignirano pristaje na ono što on od nje traži, te oni utvrdiše dan, kada će biti svadba.

Prošla je otprilike godina dana otkako je bio udovac.

Čitavo se to vrijeme Leopoldo bavio mišlju o kupnji palače, koja će im služiti kao gnijezdo... Znao je, da je raskoš onaj mamac kojim se postizava, da se svijet ulaguje...

I tako su s najvećim sjajem, budući da im je vjenčani kum bio predsjednik ministarskog vijeća don Alvaro Sol, proslavili svadbu...

Odmah se useliše u divnu palaču na šetalištu Paseo de la Castellana...

Zahvaljujući masnoj zaradi u poslovima Gocha i Sorrostotea za vrijeme onog rata, — koji je bio rijeka krvi i zlata za njega, a koji je malone iscrpao zemlju, — mali advokatić iz Urbevieje bio je već političar milijunaš i sretan čovjek... Njegova palača ozbiljnog gospodskog izgleda, poput plemićkih kastilskih domova, mogla se takmiti s najaristokratskijom po obilju bogatih sagova, pokućtva s umjetničkim rezbarijama, prozora, rešetaka od finog kova i namještaja s kožom urešenom ornamentima najboljih umjetnika, što je sve davalo dvoranama ozbiljan i gotovo samostanski izgled otmjenih domova, gdje su nekoć rasli odvjetci starih porodica, koje su osnovale dinastije ratnika i slavnih svećenika...

Kad je prošlo šest mjeseci poslije vjenčanja nastade politička kriza, a don Alberto Nuñez preuze vlast.

Leopoldo je sada bio u opoziciji i stao se baviti parnicama, od kojih je imao svaki put sve veće prihode zahvaljujući svom bivšem položaju ministra pravosuđa.

Ni Gloria nije osjetila dosadu sve do toga trenutka, jer novi život kao da ju je bio zaslijepio... Prijateljstva su utjerala u laž Quintanine bojazni i pridolazila su sa svih strana kao da su zlato i slava prebacili koprenu zaborava i poštovanja preko prošlosti; njen prekrasni P a k a r d, u kojemu je u dokonim časovima uživala divnu vrtoglavicu velikih brzina; briga za kuću, u kojoj je njen vanredan ukus svaki dan smišljao po neku novu pojedinost u pogledu udobnosti ili istančanosti... Tako joj je prolazio život mirno, bez velike ljubavi, koju je preživljavalo njeno žensko srce, ali s divnim sjajem kao u nekoj prekrasnoj bajci...

Kad je Gloria najzad zataknula nekoliko ruža među bodljikave čkaljeve, što su se dizali u talaverskoj vazi što je stajala na jednom stolčiću, zapita nježno Quintanu:

— Što namjeravaš danas?

— Večeras ne računaj na me... Imam sjednicu u »Sjeverno-španjolskom rudarskom društvu«.

— Dobro; onda ću se izvesti autom u šetnju s kojom prijateljicom.

Nekoliko kucaja o vrata sobe prekinu razgovor.

Odmah uniđe sobar, ukočen i svečan u svome fraku, donesavši na poslužavniku od šarana srebra posjetnicu, koju bivši ministar pročita na glas:

— ČOVJEK OD ŽELJEZA, urednik lista »Razón«.

— Kako? — zapita ga Gloria ne mogavši svladati iznenađenje. — Taj novinar dolazi k tebi u pohode?

Quintana odgovori tonom hinjene ravnodušnosti, kao da mu nije stalo do počasti, koja se za njega sastojala u tom posjetu.

— Jest... Pisao mi je jučer i zamolio me da ga primim, a ja sam zaboravio da sam mu odgovorio i pozvao ga u ovaj sat.

On pogleda na svoju uru.

— Da... u dvanaest... Sad ćemo vidjeti kakva je to ptica...

— Pa zar ga ti ne poznaš?

— Osobno ne... Ja pratim, kao sav svijet, njegove kampanje u listu »Razón«... Naročito su mu divni politički članci... Radoznao sam, tko je taj »čovjek od željeza«, koji se tako tajanstveno sakriva za tim svojim pseudonimom.

A Gloria, iako nije ništa rekla, stade se zanimati za posjet »čovjeka od željeza« ne znajući ni sama zašto. Kako će fizički odgovarati svom pseudonimu taj pisac, koji se je nekoliko mjeseci isticao u listu »La Razón«, zainteresiravši općinstvo u tolikoj mjeri, da su se njegovi članci unaprijed najavljivali kao novinarski događaji? Njegovi književni radovi, kazališne kritike, a naročito njegove političke kampanje, njegove slikovite kronike Kongresa i njegova otkrića o raznim ličnostima, pisana blistavim i ponešto jetkim stilom, punim ljupkosti i zanimljivosti, bili su svratili na se pažnju madridskih čitalaca... U svim njegovim člancima bilo je uvijek neke neobuzdane romantične veselosti i kao neka aureola tajinstvenosti, nekakav sentimentalni način, radi čega su ga žene vrlo mnog čitale...

Obrativši se sluzi Quintana naredi:

— Ovaj gospodin može unići za nekoliko minuta.

Gloria se spremi na odlazak kroz mala vratašca koja su, prekrivena nekim prekrasnim gobelinskim sagom, vodila u njihove privatne odaje.

Leopoldo je zaustavi.

— Hej... Počekaj. Zar me ne ćeš poljubiti?

Supruga mu priđe lijeno poput mačkice, kao s nekom krotkom ravnodušnošću, i poljubi ga u obraze među bodljikavu bradu... Dok su joj se usne doticale Quin-

tanina lica, Glorijine su oči vedro zurile prema talaverskoj vazi, gdjeno se usred četinjavih čkaljeva žarilo crvenilo ruža mekih poput svile...

Ona odmah nečujno iziđe kližući se u atlasnim papučama, te iščezne za zastorom.

Instinktivno, mjesto da zatvori vratašca što su se nečujno okrenula, ona ostane ne mičući se, zastrta sagom, slušajući šum nekih koraka, koji se približavao hodnikom...

Suspregnuvši dah ostala je ondje mirna i uspravna... U očima joj je blistalo pitanje: kakav li će biti »čovjek od željeza«? Mlad? Lijep? Jak? — — — —
— — — — — — — — — — —

Quintana iskoristi trenutak kad je ostao sam da bi se spremio za sastanak, poput glumca koji će stupiti na pozornicu, poprimivši neko sabrano držanje i gradeći se kao da je silno zadubljen.

Vrata odaje se i opet otvore, a na pragu se pojavi neki muškarac, visok, lijepa i pristala stasa, koji je imao na sebi uredan crn kratak kaput pritegnut pasom u struku. Iznad škrobljenog i blistavog ovratnika dizala se plemenita, skladna glava, čije je čelo, široko i vedro, bilo okrunjeno pramovima valovitoga ahata, kojima su poneke sijede vlasi davale izgled neke sjetne otmjenosti.

Posjetnikove oči, kestenjaste, krupne, s dugim trepavicama, imale su u isti čas i ironičan i gospodski pogled. A njegovo ovalno lice, koje je izgledalo šire u svojeglavom podbratku, imalo je neko bljedilo bez sjaja, kao da ga se već dugo vremena nije bilo dotaklo sunce... Orlovski se nos isticao kao znak energije, a na njegovim velikim ustima, s debelim i crvenim usnicama, opažao se znak preranog umora i neke sarkastične ozbiljnosti.

Leopoldo Quintana baci oko na vrata, i kao da ga je podiglo neko pero, on skoči sa svoga sjedala, ispruži ruke preda se kao da se silno prepao, kao da nastoji

odagnati neku sablast, pa krikne, bolje reći zahropta glasom, koji je bio prepukao od iznenađenja:

— Ernesto Avial!

Ne začudivši se iznenađenju kojim je dočekan, nepoznati muškarac hladno i smiješeći se nekim neprimjetljivim načinom, koji je isticao izraz odlučnosti njegova lica, progovori polako, glasom vedrim i jasnim, koji je treptao poput metala.

— Vi se varate, señor Quintana... Ja sam »čovjek od željeza«!

Bivši se ministar obazre oko sebe kao da osjeća krajnji užas zbog toga, što se je evo našao na samo s tim posjetnikom.

Ovaj opazi taj prestravljeni pogled i zatvorivši za sobom vrata priđe dva koraka k stolu:

— Umirite se, señor Quintana. Uvjeravam vas, da ovaj čas niste ni u kakvoj opasnosti.

— Ernesto Avial — promumlja Quintana muklim prijekorom... Zašto se niste najavili pod svojim imenom?

— Zar biste me onda primili? — zapita ironično novinar?

— Kako možete sumnjati? Ja vas nisam ni jednog časka zaboravio...

Ernesto se na to nasmije, dok mu je ozbiljan sarkazam u licu postao još dublji, pa usklikne hineći razdraganost:

— Kako mi je to drago! Ja sam se doista bojao, da od svih vaših duševnih sposobnosti nije možda jedino pamćenje popustilo... Nemate pojma kako mi je drago što je baš protivno... Jer baš zato, što niste tako zaboravni kako sam pretpostavljao, bit će nam se lakše sporazumjeti. Danas sam došao jedino zato, da mirno čavrljamo... Tako, dakle, s vašim dopuštenjem...

Quintana je vidio kako su novinarove oči potražile obližnji stolac, i on mu kretom ruke ponudi naslonjač s

onu stranu svog pisaćeg stola, koji tako ostade kao neki bedem između njih dvojice...

Pisac se opet sarkastično nasmiješi opazivši Quintaninu obrambenu opreznost pa predloži tonom ljubezne ravnodušne ozbiljnosti, upiljivši u njega oštar zapovjednički pogled svojih kestenjastih očiju:

— Mislim da bi bilo bolje, da sjednete ovamo, pokraj mene... Bili bismo bliže za razgovor... Dajte — navali kao da zapovijeda — ja ne mislim, da se vi ičega bojite... Na kraju krajeva mi smo dva stara prijatelja, koji se evo ponovno sastadoše nakon sedam godina rastanka...

Dršćući pod uplivom glasa i držanja svog sugovornika, Quintana mu se polagano približi i sjedne u naslonjač blizu njegovoga.

Bivši se ministar jedva spusti u nj, gotovo lebdeći u njemu, kao da je spreman pobjeći pred kakvim možebitnim napadajem... Ernesto se naprotiv udobno izvalio u naslonjač i poprimio stav posjetnika sasvim povjerljiva i bez primisli, koji se spremio na dug razgovor.

— Sjajno, sjajno, señor Quintana! — reče kao nehajno puneći pomno engleskim duhanom svoju ogromnu luletinu.— Do vraga! Opazio sam da sjajno živite. Kako je drugačija ova soba od one kod don Aquilina Rey-a, gdje niste mogli očiju dignuti od samih registarskih folijanata! Vidi se, da nije sedam godina prošlo uzalud!

— Da — prošapće Quintana automatski gotovo i ne znajući što govori. — Vrijeme nas i protiv naše volje mijenja...

— To je velika istina, señor Quintana, dostojna vašeg talenta. Vrijeme sve mijenja i ruši... I na mene je ono jako djelovalo! Sjećate li se, što sam ja bio prije sedam godina?

— Ah! Kako ne?... Uvjeravam vas, Avial, da vas nisam zaboravio ni jednog jedinog trenutka...

Novinar se lako nakloni glavom kao da se htio zahvaliti na lijepim riječima. I odmah doda svojim treptavim metalnim glasom:

— Ponavljam, da sebi čestitam na tome. Tako možemo razgovarati o prošlosti... Kad čovjek ima već trideset godina, drago mu se obazrijeti unazad... To je uživanje staraca — kažu neki... — Ali ima li išta ljepše? Mi ćemo sebi priuštiti to uživanje. Što vam se čini, señor Quintana?...

Bivši se ministar nađe na časak u neprilici. A onda kao da se odlučio promuca dršćući:

— Jednom zauvijek, Avial, što želite? Zašto ste došli?

Neobičan se posjetnik uspravi na svom sjedištu, pa uozbiljivši se najedamput i napustivši svoj ironični i lukavi ton, reče:

— E, pa dobro. Drago mi je, što vas vidim ovako odlučna... Imate pravo: govorimo jasno. To jest: govorimo lojalno i rješavajmo pravedno; vi ste, señor Quintana, odvjetnik. Zamislite dakle da se nalazimo pred sudom u nekoj parnici, ili bolje — i on namjerno naglasi izreku — u nekom kaznenom predmetu... Ponajprije pripada jednoj stranci, onoj koju zovu optužba — i ponovno se oštro zagleda u političara — da govori, da navede svoje razloge... Zatim ima riječ obrana. Nije li tako?

— Jest... tako je — promuca Leopoldo.

— Dobro — prihvati novinar. — Slažemo se... Ja sam sada privatni tužitelj, pa ću prvi govoriti... Moj alegat ne će biti takav... Ja ću biti slobodan samo ispričati jednu staru zgodu, jednu zgodu od prije sedam godina. Kada svršim, vi ćete reći, da li je istina ili ne...

On se ponovno ispruži u naslonjaču nastojeći se udobno namjestiti, pa podlaktivši se na naslon i prislonivši ruku na obraz, započne tonom napola sjetnim a napola porugljivim:

— Ima jedan grad u Španjolskoj, koji se zove Urbevieja; jedan od tolikih starih žalostivih gradova sa sitnom sredinom te s monotonim i politikom zatrovanim životom. Ima tome sedam godina, kako je u tome gradu živio jedan slavohlepan čovjek i jedan romantičan mladić... Mora se spomenuti, da je slavohlepan čovjek bio političar i odvjetnik, a romantični mladić pisac i siromah...

Quintana se nemirno uzvrpolji na svom sjedištu... Htio je reći »dosta«, ali se suzdržao kao omamljen. Novinar, gradeći se da toga ne opaža, nastavi:

— Odvjetnik je imao velikih ambicija, želio je postati narodnim zastupnikom Urbevieje; ali kako je bio mlad, a nije imao novaca, nailazio je na teške neprilike... Naročito mu je ravnatelj nekog vrlo moćnog poduzeća, koji je imao silan upliv, bio tako jak protivnik, da častohlepni čovjek nije mogao ni pomisliti na to, da će postati narodni zastupnik doklegod bude onaj živ... U tim okolnostima potraži romantičnog mladića. Ispovjedi mu svoje želje, povjeri mu svoju sudbinu, zaslijepi ga obećanjima... Mladić je sanjao o Madridu, o književnim uspjesima, o tome kako će postati velik novinar... Političar mu u svemu tome obeća uzajamnost i pomoć... U zamjenu za to mladić je započeo protiv političareva protivnika bijesnu borbu, koju je nadahnjivao sam političar; stao je pisati bjesomučne članke, koje mu je ambiciozni čovjek gdjekada malone u pero kazivao u svojoj rođenoj kući... Želite li saznati rezultat svega toga?... Jednog dana ravnatelj moćnog poduzeća izazove novinara. Pobiše se, te mladić ubije ravnatelja poduzeća u dvoboju stavivši svoj rođeni život na kocku. U malom gradiću bio je dvoboj sablazan. Novinara strpaše u zatvor.

Bio je miran, jer se je pouzdavao u savezništvo, u ugovor, u sudioništvo i u pomoć onoga, koji je potaknuo kampanju i nagnao ga na to, da ubije čovjeka... Prođe

nekoliko mjeseci, a kad se trebala održati glavna rasprava, nitkov političar se sporazumio s moćnim poduzećem... I u zamjenu za upliv toga poduzeća, koje će mu dati zastupnički mandat, on se prometnuo u tužitelja novinareva; izdao je svog saveznika; iznevjerio svog prijatelja!

Glas »Čovjeka od željeza« postade dublji i ozbiljniji... Oči mu zablistaše nekom čudnom strogošću.

Quintana ga je htio prekinuti; ali on ga zadrža jednim pokretom.

— Pustite me da završim; političaru je pošlo za rukom, da osudi na pet godina tamnice svog negdašnjeg saveznika, i konačno se dokopao zastupničkog mandata. Mladić — koji je još uvijek ostao romantičan — bio je vjerniji od svoga nagovarača. On se dade osuditi, izdržao kaznu tamnice, pretrpio nepravdu, vjerolomstvo, glad... Naposljetku je jednog jutra ponovno zadobio svoj život slobodna čovjeka i došao u Madrid; zapao je ponovno u bijedu, morao se boriti, gledati kako prolaze tužni dani bez ognjišta i bez hljeba... Ali jer je imao dara, i pošto mu je duh za pet godina tamnice očeličio spram nedaće, mogao se s vremenom probiti, steći ime, doživjeti triumf... I danas je Život od njega stvorio »čovjeka od željeza« i postavio ga na put Leopolda Quintane, čuvenog političara, bivšeg ministra pravosuđa, a to je onaj isti izdajica, ona slavohlepni i vjerolomni čovjek, kakova je poznavao u Urbevieji... Recite mi, señor Quintana, imate li što prigovoriti ili opovrgnuti u ovoj pripovijesti?

I zagleda se u njega uporno, okrutno, s nekim zapovjedničkim ponosom...

— Jest, svakako — mislio je da mora promucati Leopoldo, sav dršćući. — Ipak su na sve utjecale prilike, sredina... To je bila cijena moje budućnosti, moje političke karijere, mog mandata... Svega...!

— Vrlo dobro — zaključi novinar. — To mi je drago... Vi dakle priznajete, da svoju političku karijeru

dugujete izdaji, koju ste meni učinili, mojoj kampanji i mojoj žrtvi?...

— Naravno... Kako bih to poricao? Ja sam se mnogo puta toga sjećao; ali život ima svoje zahtjeve... Onu prividnu zaboravnost nametnule su prilike.

— Izvrsno — prihvati Avial pomirljivo; — ali meni sada, kad imam već trideset godina, iskustvo govori, da u životu nije ništa nepopravljivo... Ja nisam nekakav zaslijepljen čovjek, koji dolazi s bremenom starih mržnja... Ja pojmim i opraštam sve... Pojmim toliko, da mi se čak i vaša izdaja čini nečim logičnim... što vam mogu više reći?... Radi toga sam evo ovdje.

— Dobro, dobro — pristane ministar uhvativši se za te riječi kao za neku dasku za spasavanje i odbacivši sve svoje bojazni. — Što tražite?... Ja sam vam dužan odštetu... Što zahtijevate od mene?

— Ovakvog vas volim vidjeti — upadne mu Ernesto u riječ. — Ja sam vam, señor Quintana, već rekao, da nisam zaslijepljen čovjek, koji govori u ime jalovih mržnja; ništa od toga. Ja sam čovjek, koji je za vas ubio drugoga i upropastio svoju mladost... Ja dolazim iz tamnice: odležao sam onih pet godina i jedan dan, na što me je osudio Zakon, pomognut vašom rječitošću. Onu stvar u Urbevieji sam likvidirao; ako sam što skrivio, ja sam to okajao... Zaboravljen od vas, ja sam okajao svoj grijeh do zadnjeg dana — do zadnjeg centimosa! Da ste bili nešto plemenitiji prema meni, ja bih vam danas dugovao u najmanju ruku blagu milost svoga pomilovanja, i vi biste pred mojom savješću izgledali kao vješt platac... Nije bilo tako... Vaša nezahvalnost ne poznaje samilosti. Došao sam do kraja i sada sam se riješio krivice... Ali od nas dvojice samo sam ja platio svoj račun... I čovjek od onda dolazi od vas zatražiti jednostavno se prometnuvši u vjerovnika, da vi platite svoj... Nije to više romantičan mladić iz Urbevieje, prevareni siromah, koji govori... Da bih se osposobio,

da bih postao jači pred vama, pobrinuo sam se da steknem ime, neki položaj... Tako, da je »Čovjek od željeza« sada odvjetnik Ernesta Aviala...

Nastane stanka.

Quintanu ponovno spopadoše bojazni. Poput neke žalosne perspektive vidio je, da je izručen na milost i nemilost peru i naglosti toga novinara... Pobojao se i jednog i drugog... piščeve kampanje i njegovog napadaja, smatrajući da je ovako jak, odvažan i da je s pravom protiv njega...

Natjeran svojim strahom promuca, izgubivši svoj karakteristični duševni mir:

— Govorite... Tražite, zahtijevajte, imate pravo! Ja sam spreman na bilo što mu drago, da vas odštetim. U vašoj je ruci sav moj politički upliv...

— Politički upliv... njime mi nije pomoženo!... Ja nemam tako žalosnih težnja... Španjolska politika, koju već dobro poznam, gnuša mi se, gotovo fizički gadi... Da cvateš na ovoj vašoj lijehi, potrebno je da budeš laskavac i hulja...

— Onda zapita Quintana ponešto uznemiren. — Što tražite?

Ernesto Avial se na časak pribere prije no što će mu odgovoriti. Napokon reče odlučivši se:

— Ja ne tražim više nego li da ispunite »čovjeku od željeza« ugovor, što ste ga sklopili s onim romantičnim mladićem u Urbevieji... Ja sam novinar i književnik i samo u tome tražim svoju slavu i svoju sreću. Potrebne su mi jedne novine, jedne velike novine u Madridu. Da onih pet godina tamnice nije usporilo moju karijeru, ja bih danas bio ravnatelj kakvog velikog lista... To sam zavrijedio. Zar ne mislite, da sam to dokazao?... Prije negoli sam došao ovamo, trsio sam se, da to dokažem... To eto tražim. Vi imate prijatelja, imetak, upliv... Dajte mi sve to, da osnujem velik list, pa će

»čovjek od željeza« nadoknaditi ono što mu pripada u ime Ernesta Aviala.

— Ali novine... — promrmlja bivši ministar. — To znači čitav imetak.

— Naravno; ali da biste vidjeli, da u meni nije sasvim umro romantični mladić iz Urbevieje, pustite me govoriti. Novine će biti vaše; vaš organ i vaš štit. A to zacijelo treba više vama, negoli meni.

— Meni? zapita Quintana zainteresirano.

— Jest, vama — odgovori energično Ernesto. — Ja, koji sam vas dobro proučio, koji sam vas potpuno progledao u svojim besanim moćima u tamnici i za svojih jutara bez postelje u Madridu, znam, da vi trebate novine i novinara. Iako svi misle, da ste zadovoljni svojom lakom i brzom političkom karijerom, ja znam, da vi još niste zadovoljni, jer biste htjeli još više... još mnogo više. Vi sanjate o tome, da postanete predsjednikom vlade, da postanete šef stranke.

— Ja? Vi zaboravljate, da je još živ don Alvaro Sol?...

— A što? I ja sam nekada bio živ, a vi ste me prodali, kako biste postigli ono, za čim ste težili, kao što ste spremni prodati svog današnjeg šefa i prijatelja... Čemu da se varamo? To će se dogoditi... A onda ćete više no ikada trebati mene.

Nastane stanka, a onda on nastavi:

— Vi ćete me trebati, jer kad vas ugledaju na vrhuncu, svi će se okrenuti protiv vas. A vi se sami ne ćete umjeti braniti... Nazvat će vas izdajicom, zlikovcem i podlacem...

Na jedan pokret političarev Ernesto mu se približi, pa mu reče polako, promuklim glasom, prepunim prezira:

— Da... Tako će vas nazvati, i to s pravom... Vi ste izdajica po onome, što ste meni učinili i što ste učinili mnogim drugima; po onom što ćete učiniti don Alvaru Sol... Vi ste zločinac... Veći od mene, koji sam

ubio licem u lice; jer su vašom krivnjom poginule tisuće ljudi u Africi; a vi ste se obogatili cijenom te krvi... Sve se zna, i ja sam dobro upućen! I kao zadnje: vi ste kukavica, jer se nikada ne usuđujete pokazati lice; jer je u vas kukavno i trulo srce i jer i danas strepite preda mnom!...

On zastane, da bi vidio učinak što su ga na prestrašenog bivšeg ministra proizvele njegove riječi. A onda, držeći potpuno u vlasti toga čovjeka, nastavi:

A u onaj čas, kad vam budu sve to rekli, potrebno je jedno oružje, a to su novine; i jedan čovjek, a to sam ja... Ja, koji sam dokazao, da se znam izložiti za vas i staviti svoj život na kocku i ubiti, da biste vi slavili slavlje...

Dok je novinar govorio, Quintana je poput onoga koji promatra vrtoglavu vrpcu kakvog filma, gledao budućnost kroz njegove riječi i uviđao, da na Avialova usta govori sâm razum. Da će on biti potreban čovjek, ona nadopuna, koja je manjkala njegovom častohlepnom životu... Zamišljao ga je kakav je bio prije; vidio ga je kakav je bio sada, a njegova ga je sebičnost upućivala o tome, kakva bi opasnost pisac kao neprijatelj mogao biti za nj... Naprotiv, izvršujući u isto vrijeme jednu obvezu, on bi mnogo dobio imajući uza se čovjeka tako darovita, odvažna i hladnokrvna kao što je Ernesto Avial.

I jedva što je Avial prestao govoriti, Quintana ustane i reče iskreno:

— Dosta, prijatelju Avial. Vi ćete dobiti svoje velike novine... Vjerujete li mojoj riječi? Ili sumnjate o meni?

Ironičan osmjeh nanovo otvori fine usnice novinarove...

— Do bijesa! Zašto bih sumnjao?... Sada nismo u Urbevieji, a od mene zavisi, da ispunite svoje obećanje.

I kao da želi prijeći na nešto drugo, zapita:

— A... kada?

Quintana se zamisli časak prije no što je odgovorio:

— Ne znam... Moram se sastati sa svojim prijateljima... Moram ih uvjeriti, moram pribaviti novac. Je li vam pravo: naredni tjedan... u ovo isto vrijeme?

— U četvrtak, u ovo isto vrijeme, bit ću ovdje — odgovori novinar i ustane.

S nekim poletom, u kojem je bilo zahvalnosti i u isto vrijeme tjeskobno olakšanje čovjeka, koji vidi kako je malo prije izbjegao nekoj pogibli, Quintana mu pruži ruku.

Avial je jedan trenutak oklijevao, ali se onda odluči, slegne prezirno ramenima, pa upiljivši svoje zapovjedničke zjenice u prestrašene oči političareve, pruži desnicu:

— Dakle u četvrtak, señor Quintana!

— Do viđenja u četvrtak, dragi Avial!

I uspravno, vedro, stupajući čvrstim korakom, zaputi se prema vratima — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Njegovi su koraci još odzvanjali u hodniku, kad se Gloria, koja je kroz zavjesu tajnih vrata prisluškivala cijeli razgovor, stala pribirati.

Pola sata bila je kao pod dojmom neke strašne more.

Čula je, kako joj se muž spustio u naslonjač poput nekog bremena... Čula je kako teško diše kao neko biće, koje se utapa. Čak je i sam sa sobom razgovarao.

Glorijina ruka, zgrčena na prsima, napravi neku kretnju kao da se zgadila...

— Sveti Bože!... Sveti Bože! — mrmljala je u sebi. — Fuj, kakav je to čovjek!

A što sada? Ono malo poštovanja, što je još preostalo u njenoj duši spram čuvenog političara, prema slavodobitnome borcu, postade jadnim ruševinama...

Quintana je bio nesreća, kukavica, koji je drhtao pred svojim tužiteljem, vjerolomnik, u čijoj je prošlosti bila sama nevjera, krv i tuđa bijeda...

Osjećala je neki dojam gotovo fizičkog gađenja, beskrajne odvratnosti prema tome da dijeli život s tim

čovjekom, koji je bio tako prljav i žalosno tašt...

A koliki su vjerovali, da je on uzvišeni spasitelj, a ona pala i osramoćena žena!...

Naprotiv, kakve li odvažnosti, kakve li samozataje nad sobom i nad životom, koje li elegancije i koje li ironične drskosti u toga Ernesta Aviala! Kako je umio držati u svojoj vlasti, saviti i poniziti moćnog i bogatog političara!

I kako mu je samo mogla čuti glas; kako mu nije mogla vidjeti lik?! Gloriju stadoše ponovno nesvijesno mučiti ona ista pitanja, koja su je uznemirila onda, kad se sakrila za zavjesu.

Kakov je mogao biti »čovjek od željeza«?...

Jak?...

Mlad?...

Lijep?...

XI.

Ona odgurne naslonjač od vrbova pletiva, jer je sunce prodirući kroz lišće rascvaloga bagrema padalo na nju pogađajući je jednim svojim trakom poput neke zlatne strijele u čelo i u oči.

Jedan časak se zamisli, promatrajući krasotu svoga vrta, u kojemu je rano proljeće već stvaralo čudo svog vječnog pomlađivanja.

Jasmini i lovori, ravno podrezani, poput svjetionika vječnog zelenila, skladno su omeđivali puteljke posute crvenkastim pijeskom, što se caklio na sunčanoj žegi.

Po geometričkim lijehama cvjetnjaka otvarale su ruže svoje pupoljke usred smaragdne divote svojih grančica. Poput nekog fino izvezenog saga među širokim listovima begonija, koje su se povijale posute još rosom, vidjelo se tlo, ukrašeno sitnim ljubicama, što su ronile suzice usred skladne i krhke krasote djeteline.

Vrtljar, kojega je gotovo sakrivalo gusto grmlje bršljana, zalijevao je patuljaste nasade mirte, a mlaz štrcaljke blistao se poput srebrnog luka raspršujući se

na kraju u kišu samih dragulja u sjajnom svijetlu jasnog travanjskog jutra.

U pozadani se isticala palača svojom gospodskom i raskošnom veličinom, po mramornom stubištu širile su svoje lepeze paome u bačvicama s metalnim pozlaćenim resama, a kesteni i platane pokazivali su svoje visoke guste krošnje što su se u jutarnjoj tišini dizale s nekim mirom i svečanim veličanstvom.

Gloria sjedne ponovno i uze opet grozničavom radoznalošću knjižicu, što ju je već jedan sat gutala pogledom. Na prednjoj strani stojao je naslov: »Ledena duša«, a ispod naslova ime »Ernesto Avial«.

Ona pročita nanovo isti odsjek, koji ju je prije nekoliko časova zadivio i uzbudio... U tim redcima romana pisac je opisivao glavnu junakinju: neku prekrasnu ženu, pametnu i častohlepnu, koja je bila oprezna, hladna i okrutna u duši, licemjerna i željna da vlada.

Maria Cristina bila je visoka, otmjena, prekrasna žena, s kosom koja je bila nalik na zlaćan plamen; iz očiju smaragdne boje sijevale su strastvene munje, a gdjekad bi se licemjerno sakrile za vjeđe, prihvativši neki dvosmislen stav tajinstvene božice ili žene, koja je utonula u misli gledajući neku prikazu.

Ono je veče imala na sebi bluzu od crnog baršuna, koja joj je ostavljala gola ramena i vrat, a stezala bujne grudi; suknja prostrana i također crna, blago joj je isticala smjelu krivulju bokova.

Sjedeći ispred prozora, držeći se uspravno, s prekrštenim rukama koje kao da je sunce nečujno ljubilo, imajući za sobom blistavo crvenilo zavjesa od damasta, izgledala je kao neka svetica u zanosu, kao neka božica, hladna, okrutna i bijela...

Ona zaklopi knjigu ostavivši na onoj strani zalistak kao znak, pa se nalegne u naslonjač obuzeta dubokom zabrinutošću.

Nema sumnje ona ženska... to je bila ona! Portret, što ga je bio naslikao slikar Fabian Portal i koji je kao uspomena na njen susret sa Quintanom resio njegovu radnu sobu, bio je tamo vjerno opisan.

Zašto ju je Ernesto Avial odabrao za junakinju svoga romana? Zar je ona bila tako lijepa, okrutna, častohlepna i hladna, divan kip s licemjernim pogledom, ledene duše, neosjetljiva za ljubav?

Nije je ipak čudio taj način, napola ironičan a napola preziran, kojim ju je prosuđivao novinar.

Bilo je tisuću pojedinosti, koje su opravdavale tu književnu ocjenu piščevu... Čitavu godinu dana, koja je prošla otkako se Avial pojavio kod Quintane, dešavalo se tako, da novinar nije imao prilike s njome razgovarati. Ministar se je nekom vanrednom spretnošću, u kojoj je Gloria naslućivala uvijek budan strah ljubomora, pobrinuo da izbjegne svakoj zgodi, da joj predstavi novinara.

Ernesto Avial je ostvarivao plan, što ga je predložio Quintani na onom sastanku, kojemu je ona prisustvovala dršćući od uzbuđenja, nemira i prijegora, skrivena iza zastora radne sobe.

Dva mjeseca iza onog sastanka iziđe »Zastava«, velik dnevnik, koji je izlazio naveče, a koji je uređivao Ernesto Avial. Njegovo je izdavanje požnjelo uspjeh. »Zastava« je bila već velik, vrlo popularan list, i njegovim se kampanjama u prvome redu dugovala kriza, radi koje je pala homogena vlada Don Alberta Nuñeza, i što je izazvalo dolazak sadašnjeg ministarstva narodne koncentracije, u kojemu je Leopoldo Quintana imao lisnicu ministra financija, kao predstavnik svog političkog prvaka.

Od toga su vremena učestali Avialovi posjeti u palači. Gotovo su uvijek padali u isto vrijeme kad i veliki politički događaji, ili kad bi otpočela kakva bučna kampanja.

Gloria je više puta, znajući da se on s Quintanom zaključao u radnoj sobi, izišla u vrt i pod izlikom da čita

na svježem zraku kakav roman ili da bere cvijeće, čekala kad će novinar izići.

On ju je uvijek, kad bi prošao kraj nje, isprva oštro pogledao, a kasnije bi joj se s nekim malo ironičnim poštovanjem, kako je mislila, nasmiješio u ime pozdrava i prošao mimo nje skinuvši velik crni šešir sa širokim obodom, što ga je uvijek nosio.

Ona mu je pozdrav uzvraćala otpozdravom »Dobar dan!«, koji kao da joj se uvijek zbog neke nesvjesne i čudne smetenosti prekidao i rasplinjavao na usnama.

Avialova prisutnost ju je nekako neobično zbunjivala, a da nije znala zašto. Željela je da ga susreće, pozdravlja, s istom nemarnom usiljenošću svoje nadmoćnosti kao i ostale prijatelje svoga muža, a ipak se vazda unatoč svojih čvrstih odluka osjećala uzbuđena kao rijetko kada... Na obraze bi joj izbio vatren val, oči su ga gledale gotovo i ne videći ga i kao zarobljene, opčinjene novinarevim ironičnim pogledom; ona je na svoju žalost zaklapala vjeđe, dok je on prolazio.

Osjećala je, kako zjenice Ernesta Aviala drsko i cinično pilje u nju kao da je ispituju, kao da je razgolićuju...

Zašto je to bilo? Otkad je prisluškivala razgovor njih dvojice, Gloria je osjećala neki nepojmljivi strah pred Ernestom Avialom.

Taj je strah bio pomiješan s onim negodovanjem, koje muči svakog onog, tko misli da je žrtva neke nepravde.

Mislila je da zna razlog onog prezirnog držanja Ernesta Aviala... Izgledalo joj je kao da se u novinarevim očima, kad je susretne, mora nalaziti onaj isti pogled nadmoćnosti i prezira, koje su one imale kad je u radnoj sobi onog znamenitog popodneva razgovarao s njenim poniženim mužem i o njemu izrekao onako okrutan sud.

Jest... Onaj ju je muškarac zamišljao onakvom kakva je morala biti... Onakvom, kakvom su je svi smatrali; žena koja je zaljubljena u svog slavodobitnog muža i koja dijeli s njime misli i osjećaje, koja se značajem podudara s Quintanom; koja je njegova blizanka u pogledu psihologije i sklonosti...

Ah! Zašto ju je ljutila ta pretpostavka?... Nekada, dok ju je Quintana u svojoj ljubavnoj taštini prikazivao kao svoju muzu i suradnicu, ona se ponosila videći da je tako izjednačena s velikim mužem, s kojim je dijelila isti dom.

Otkada je vidjela svog muža razgolićena, njegovu dušu raščinjenu od onog ciničnog drskog novinara, ta joj je sličnost i ta suradnja zadavala paničan strah. Strepila je pri pomisli da Avial ne bi u njoj vidio ženu, koje se duh kadar složiti sa svim niskostima, prljavim vjerolomstvima i kukavštinama Leopolda Quintane.

Ali nije bilo sumnje... Novinar ju je kao svatko smatrao nalik na njenog muža... A njeno se čitavo biće bunilo na tu pretpostavku.

Tresla se od ljutine kad bi na to pomislila. Njen se ženski ponos bunio protiv takvog prezira... Kakvu je važnost napokon mogao za nju imati prezir toga čovjeka?

Ali jedan nov pogled Ernestov ponovno bi je bacio u sumnje i trzavice.

Ona, koja je uživala poštovanje, laskanje i učtive naklonosti sviju, imala je samo jednu želju: da to isto zadobije od Ernesta Aviala. Da je on ne smatra nekom častoljubivom, običnom ženom i kukavnom kao Leopoldo... Da stupi pred njega i da mu dovikne, da i ona prezire onog zlikovca i šarlatana, s kojim živi. Da je »veliki muž« i za nju groteskni i blesavi glupan, pun blata... Ali ne, novinar će je smatrati glupom i taštom ženom, koja je zavedena Quintaninom aureolom te u njemu s ponosom

ljubi muškarca višega od drugih, energičnog i genijalnog političara, u kojega vjeruje svjetina.

Grčila se od prezira i bijesa pri samoj pomisli na to.

Dala bi katkada polovicu svoga života samo da uzmogne Ernestu to ispovjediti, da u njegovim očima postane dostojna i da povrati svoj ugled...

Ali s jedne strane zato, što je to sprječavala Quintanina spretnost, a drugo i zato, što ni Avial to nije tražio, ona nije nikada mogla s njim govoriti.

— Jest — umovala je Gloria, — tome je naročito on kriv.

Za kojeg od onih na oko slučajnih susreta u vrtu, Ernesto je baš i mogao naći priliku za razgovor... Ali pisac, tupoglavi mladić, ponosan na svoje držanje, na svoju drsku i slavodobitnu mladost, dozvoljavao je sebi luksus da prezre prekrasnu ženu... Bila je uvjerena, da ga ona ni najmanje ne zanima. Žene umiju otkriti čak i najneprimjetljiviji znak požude u muškarca, a ona nije nikada opažala u Avialovim očima nešto drugo osim ironičnog poštovanja. On ju je prezirao, Ona mu nije bila ni na kraj pameti sve dok je slučaj ne stavi pred njega.

— Jasno! — pomišljala je Gloria — on misli da sam ja odana robinja, podložna obožavateljica lutke, kojom on gospodari i čiju tajnu zna, i on radi toga za mene ima samo usiljeni sažalni smiješak.

Zbog toga Gloria kao da je jutros najedamput otkrila neki novi svijet. Čitanje ovog romana, — koji srećom nije vidio Quintana, jer je zatrpan poslom mislio samo na poslove, parnice i na politiku, — najedamput joj je otkrilo neku čudnu novost.

Ernesto Avial je mislio na nju. On se bavio njome.

Iako samo zato da je prikaže kao prekrasnu ali silno okrutnu duhom, ona je bila stalna da ju je pisac gledao u svojoj mašti, da je se sjećao, da joj je posvećivao svoje vrijeme.

Aluzija nije mogla biti izravnija. Portret, na kojem ju je prikazao Fabian Portal, bio je doslovno kopiran na stranicama romana.

Treba li da pokaže, da joj je to poznato?

Ona naglo stvori odluku.

— Jest: aluzija je bila tako očita, da joj je davala pravo na sve, čak da zapita pisca, što je mogao zapaziti na ženi uvaženog političara, da bi mu to dozvolilo da je uzme kao temu za prikaz one tašte i licemjerne junakinje svoga romana.

— Jest — potvrdi nanovo, zaokupljena svojom upornom mišlju — to bi bila dobra izlika za razgovor s njim...

I podstaknuta istodobnom odlukom, kao da se pobojala da se radi nje ne pokaje, otrči u palaču.

Došavši u svoj budoir ostane neodlučna, mučena sumnjom.

Bila je već čvrsto naumila, da piše Ernestu, da ga pozove, kako bi izazvala objašnjenje onih uvredljivih aluzija... Ali kako da to učini?...

Bilo bi — pomisli — vrlo opasno pisati mu pod svojim imenom sasvim jasno... Drskost novinareva — i to tim prije što nisu bili predstavljeni — mogla se je tim pismom poslužiti kao oružjem.

Najedamput kao da joj je nešto sinulo: sjetila se da u svom pisaćem stolu čuva, ni sama ne znajući radi kakvog djetinjastog sujevjerja, i kao na uspomenu na onaj dan kad joj se suprug pokazao kao razgolićen u najjadnijoj golotinji duše pred njom, onu posjetnicu kojom se novinar najavio kad je prvi put došao u pohode, a koju je ona gotovo nesvijesno uzela s političarova stola.

Ona otvori pisaći sto i odmah nađe posjetnicu, na kojoj je bilo napisano:

»Čovjek od željeza«
Urednik lista »La Razón«.

Gledala ju je časak sjećajući se kako se je tim komadićem papira neznanac uveo ponajprije u njen dom, a zatim u njenu dušu.

Zamisli se časak a onda napiše na kartici sitnim dugoljastim finim pismom:

»Jedna dama živo želi s Vama razgovarati o nečem što oboje zanima. Ona Vas večeras, u osam sati — promisli malo prije no što je napisala — čeka u Hipodromu s one strane, gdje se nalazi cesta Chamartin. Uzdajući se u viteštvo...« — a riječ se upravo slagala sa pseudonimom »čovjek od željeza«...

Pismo stavi u omot i napiše adresu:

Don Ernesto Avial

Ravnatelj »Zastave«.

Pozvoni i naskoro se pojavi u sobi njena sobarica Trini, koja je sada u raskošnoj palači već poprimila ozbiljan izraz otmjene služavke, koja uživa povjerenje svoje gospodarice.

Ona se povjerljivo približi Gloriji i zapita je:

— Señorita nešto želi?

— Jest... Pogledaj Trini: ti poznaš ovog gospodina?... i pokaže joj omot kartice; služavka pročita gotovo sričući:

— Ernesto Avial... Mislim da ga poznam! To je onaj onako lijepi mladi gospodin, koji dolazi u pohode señoru!

— Da, ženska glavo... A da li on tebe pozna?...

— Ne, mislim... Jedamput ili dvaput smo se sreli u predsoblju, ali me nije ni primijetio... Taj gospodin hoda uvijek tako rastreseno! Izgleda da je zaljubljen!

Gloriji, i ne znajući zašto, dođe volja da odbije tu pretpostavku, ali se suspregne i nastavi:

— Dobro: otići ćeš u uredništvo »Zastave«, tamo nasuprot Kongresa... Znaš li, gdje je to?...

Jest, jest: znam već señorita.

— Onda dobro: u sedam sati će tamo biti señor Avial. Pitat ćeš za njega i predat ćeš mu ovaj list..., ali u vlastite ruke, znaš?

— Od señorite?...

— Ne Trini... Nipošto. Ni od koga... Ograničit ćeš se na to da ga predaš i ne ćeš, ma da te i zapitaju, reći tko ga šalje... ni njemu ni ikome, znaš li?

I namjerno joj naglasi zapovijed.

Trini, shvaćajući što je moglo značiti to energično »ni ikome«, požuri se umiriti je.

— Budite bez brige, señorita...

I da bi bolje sačuvala tajnu, ona uzme pismo i mjesto da ga spremi u džep pregače sakrije ga u njedra.

Sobarica iziđe.

Gloria ostade još uvijek na mjestu razmišljajući o odluci, što ju je maločas stvorila.

Još se nije bila zapravo odlučila; nije bila nikako ni sama na čistu o tome, zašto je upravila piscu ovaj poziv na taj tajinstveni sastanak.

Ona se baci na otoman smješten ispred prozora nastojeći zamisliti sastanak...

Kako će je on dočekati...? Kako će svladati svoje iznenađenje? Hoće li biti onaj isti čovjek, koji svakog prezire i koji je tako ponosan? Ili će naprotiv poziv na sastanak podjariti smjelost piščevu, da se odvaži na sve?...

I misleći o tome obuzme je nagla neukrotiva drhtavica, ona se sva stane tresti od straha, od bojazni, od ne znam čega, ne oporavljajući se zadugo, dok joj je misao nalazila u tome zadovoljstvo, da skladno sa ritmom srca ponavlja jedno ime:

— Ernesto Avial... Ernesto Avial...

*

Kola obiđoše polagano kip Izabele Katoličke i zaputiše se prema ogradi Hipodroma.

Neki auto, dolazeći cestom Chamartin, ukrasi jedan trenutak blistavim trokutima svojih svjetiljaka čednu kočiju, u čiju se unutrašnjost sklonula supruga ministra financija.

Iako je bila zabliještena reflektorima, Gloria nađe vremena da iskoristi onu nenadanu svjetlost pogledavši koje je doba na ovalnoj pločici od platine optočenoj briljantima, što je nosila na ručnom zglobu; bilo je osam sati i sedam časaka.

Došla je na tajinstveni i pustolovni sastanak s malim zakašnjenjem, dovoljnim da on, koji je morao već čekati, osjeti nestrpljivost, a opet nedostatnim, da bi pomislio da je nasamaren.

U pola osam sati ona je obučena u kostim, koji je stilski isticao njene ženske dražesti, s pustenim šeširićem na glavi, koji joj je svojim savijenim krilima zasjenjivao oči, izišla iz svoje palače.

Obavijestila je Trini, neka kaže njenome mužu, ako se vrati ili ako je nazove iz Kongresa, da je otišla kupovati razne sitnice...

Morala je otići dalje do ulice Goya i tamo na uglu ulice Calle de Serrano uzeti ovaj spori javni fijaker, čiji se je stari kočijaš, čuvši kamo neka vozi, kratko i lukavo nasmiješio, odmahnuvši pametno rukom kao čovjek, koji već zna i koji se ničemu ne čudi...

Kočija je doveze natrag u Castellanu i proveze je ispred njene palače.

Gloria je imala oko vrata ogrlicu od kanadske kunovine i podigla ju je sve do očiju, povukavši se u jedan kut kočije, da bi izbjegla bilo kojem indiskretnom pogledu.

Divni travanjski suton spuštao je svoje tamne koprene po šetalištu, a kočije su vrtoglavo jurile jedna za drugom prema središtu prijestolnice.

Ponekad bi svjetiljke kakvog auta, koji je dolazio iz protivnoga pravca, bacile slap svijetla u unutrašnjost

fijakera, a Gloria bi se još većma šćućurila, dršćući pri pomisli, da bi je kroz blještavi snop mogle otkriti kakve radoznale oči...

Nakon nemira čitavog popodneva, smišljanja i sumnja, sad ju je obuzimao neki ludi strah, plašila se sama sebe.

— Ovo je — mislila je u sebi — njena prva pustolovina, otkad je udata žena...

Ali tek što je to pomislila, ona se sama prekori radi himbenosti.

— Pustolovina?...

Po tome, što je sve bilo nepredviđeno, po slatkom nemiru i čak po draži opasnosti kojoj se je izvrgavala, jer joj se moglo desiti da bude otkrivena, jest, ovo je bila pustolovina.

Ali — prošapće u sebi razočarano — ona ne ide na ljubavni sastanak, nju ne goni slatka nada kakve ljubavne strasti, čudesni čar kakve galantne tlapnje...

Bio je to njen ponos, nježna radoznalost, uzbunjena taština ženske duše, koja ju je gonila ni sama ne zna kamo... Ni sama nije znala dokle...

Kočija stane stigavši na promenadu kraj ruba nekog jarka.

Gloria nije bila na čistu, da li bi sačekala Ernesta tamo, u mračnom fijakeru, koji se je, već prožet njenim parfemom »L'heure bleu«, doimao kao kakva intimna sobica; ali promisli, da bi mrak i tijesan prostor kočije već od prvog trenutka sastanku dali obilježje dvosmislene intimnosti, pa se odluči, da izađe iz nje...

Otvori vratašca, zatvori ih za sobom jednim jedinim udarcem i nađe se na putu.

Pogleda na desno i na lijevo...

Okružavala ju je apsolutna samoća.

Za njenim leđima, iza ograde od žice, dizalo se neko brdašce. Nadesno od nje pružali su se vrtići Muzeja

prirodnih znanosti, kojih je drveće u sumraku zgušćivalo svoje sjene.

Sprijeda se dizala golema zgrada Azila za gluhonijeme, a u sredini velikog zaravanka monumentalna i konjanička skupina Katoličke kraljice odudarala je jasno od tamno-ljubičaste pozadine prvoga mraka.

Ona nanovo nemirno pogleda na jednu i na drugu stranu. Od Hipodroma je dolazio svjež i mirisan povjetarac, koji je godio njenim obrazima, što su gorjeli kao u groznici...

Buka motora automobila, koji su se udaljivali niz promenade, gubila se u daljini... Ispod plašta krošnja ukazivale su se već zapaljene ulične svjetiljke poput nekih brojanica od žutih zrnaca, koje su se otegle u nedogled gubeći se u daljini.

Malo začuđena, neodlučna, srdita, jer joj se činilo da naslućuje podrugljiv pogled, koji joj je dobacivao kočijaš sa svog sjedala, ona se polako zaputi promenadom.

Još uvijek nije mogla da se zamisli radi potištenosti, radi toga što je iznenada ostala sama... Najedamput se prestraši. Ispred nje je dolazio žurno neki lik... Učini joj se kao da joj je srce prestalo kucati, a nekakav plameni val, koji ju je preplavio od grudi do grla i dohvatio joj obraze, prisili je da zaklopi oči... Zastane teško dišući, dršćući od straha, da bi osluhnula u mraku...

Je li to bio Ernesto Avial?... Kako da ne prijeđe preko promenade?

Onaj, koji je dolazio, neko visoko momče, odjeven kao mehaničar, s kapom na glavi, noseći u ruci košaricu pređe ispred nje pogledavši je cinički...

Spazi nedaleko kočiju koja je čekala, i suspregne se rekavši samo:

— Tvoj dragi ne dolazi. Da ti ga ja zamijenim, ljepotice!...

I nasmiješivši se vlastitim riječima nastavi put.

Gloria primi laskanje kao uvredu... Pričini joj se da je prevarena, izvrgnuta ruglu, smiješna sama sebi. Morala je biti slijepa, kad je zamijenila sjenu tog radnika sa sjenom Ernesta Aviala.

Ernesto Avial...

Ona zagrizne zubima slovke mrskog imena.

— Zašto je on — zapita se skrajnje razbiješnjena — mrzi? Prezire!...

Sa sarkazmom, s krajnjom okrutnošću, rugajući se sama sebi pomisli na one grozničave i nespokojne sate, što ih je provela očekujući ovaj sadašnji čas. I za to tolike bojazni, tolike trzavice, za to je žrtvovala toliki ponos i toliku taštinu, izvrgla opasnosti svoj mir, a možda čak i vlastiti život dovela u pogibelj!...

Sama se požali i sama se prezre... Našalio se s njome taj drski i lijepi mladić, navikao možda na mnoge tajinstvene domjenke i pustolovine sa sumnjivim ženama, koji nije umio razlikovati, naslutiti među njenim redcima damu koja ga je očekivala... Ah, nadutog glupana! Pisac, koji se hvastao na stranicama svojih romana da poznaje po potezima i slovima rukopisa dušu žena... Kakva laž i kakva uobraženost!...

Bila je uzbuđena i nervozna toliko, da se je ozlijedila noktima na dlanu desne ruke, na kojoj nije bila rukavica... Uza sve to sluh joj je pažljivo osluškivao najmanji žamor, oči su joj nastojale prodrijeti u tamu puta.

Da primiri svoje živce ona pođe u protivnom pravcu prema Castellani.

Još uvijek joj je ostajala potajna nada, koju nije htjela ni sama sebi priznati, da je on čeka na drugoj strani...

Ona opet prođe ispred kočije... Kočijaš je nastojao da se razonodi paleći jednu od svjetiljaka...

Ona zadrhta ne znajući da li od svježeg povjetarca, koji je postao jači i stao milovati šumicu, ili zbog studeni, koja joj je stala obuzimati dušu radi razočaranja...

Misao joj je neumoljivo kružila oko Avialovog imena...

Kakvo je razočaranje i kakva je gorčina ostala u njenoj duši! Nije mu čula glas, nije mu mogla prikazati svoje srce, mnogo drugačije od onoga kako ga je zamišljao romanopisac!... On će je i nadalje smatrati običnom častohlepnom ženom, hladnim i okrutnim kipom bez srca...

Začuje šum i okrene glavu.

Idući pored željezne ograde Hipodroma ispred Colegija dva su se stražara na konjima polagano približavala... Ona opazi kako je zablistala svjetlost jedne ulične svjetiljke na lakovanim trorogim klobucima...

Ona naglo osjeti kako ju je spopao strah, da bi joj mogli pristupiti i zapitati je što... Pretpostavka je bila apsurdna, ali je bila dovoljno jaka da je sklone da potrči, da žurno pobjegne prema kočiji.

Stigne do nje zadihana i dovikne kočijašu:

— Odvezite me na trg Colon!

Pri svijetlu svjetiljke pogleda na svoju uru: devet sati manje dvadeset minuta.

Sruši se na sjedalo sva se tresući...

Kočija polagano krene.

Kako je povratak bio žalostan i kako se razlikovao od onoga, kako ga je ona zamišljala! Mislila je da će se vratiti sa sastanka s olakšanjem u duši, zadovoljna time što se je pokazala dostojnom i slobodnom pred piscem!

A vraćala se razočarana, bojeći se i stideći se sama sebe!

— Ah! Zašto Ernesto nije došao na sastanak?

Njen ponos kao da je našao neko opravdanje:

— Bolje. Tako bar ne će među nama biti ove tajne.

Ne će se moći uobraženi mladić hvaliti, da ga je ona pozvala... Jer ona ga mrzi svom dušom!

Ali u njenoj svijesti govorio joj je, jače od bijesa razočaranja i savjeta njenog ponosa zbog toga što se je osjećala prevarena i pobijeđena, neki unutarnji i vrlo slatki glas, koji kao da je dolazio većma iz srca negoli iz misli i sa usana:

— Ne, nije bolje ovako... Ti si ga željela vidjeti, ti ga još uvijek želiš vidjeti... osjećati njegove oči u svojima i njegov glas u svome uhu i njegove ruke u svojima...

Želiš ga vidjeti da ga prokuneš, da ga zamrziš, da... da ga nalupaš...! Da se pobiješ s njime i da ga mučiš i da sebe namučiš, da bude uza te, ohol, pun prezira, podrugljiv i okrutan, bilo kako mu drago, ali kraj tebe... jer čezneš za njim!

— Ah! — ona zadršće pri toj pomisli. — Zar je to istina?

I ona svom svojom dušom, kao jednim uzvikom, kao u krajnjoj uzbuni svoga tijela, svog duha, promrmlja sama sebi:

— Da! Ja čeznem za njim! Ja ga ljubim... Ja ga mrzim!... Što ja znam!...

Kočija je išla lagano i nečujno promenadom, a s obje njezine strane visjeli su poput vijenaca nizovi plamenova uličnih svjetiljaka.

A u njoj je Gloria Montenegro, pobijeđena u svom ponosu, buneći se protiv istine svoje duše, polako lila tihe i vrele suze, kao... onako kako je zbilja bilo: kao jadna zaljubljena žena — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

XII

Među skupinom prijatelja i podčinjenih političara, koji su došli na južni kolodvor da isprate slavnog političara i prvaka don Leopolda Quintanu i njegova za-

mjenika don Sebastiána Gocha, isticala se Gloria, čije je dražesno tijelo bilo umotano u kabanicu od krzna sive vjeverice, koja je raskošno pristajala njenom liku.

U zelenim zjenicama prvakove žene čitala se jedna jedina briga: skrajnji nemir radi toga što je gleda Ernesto Avial, koji je blizu nje slijedio s neodoljivim prezirom svu tu lakrdiju zagrljaja, rukovanja, želja, preporuka i rastajanja, u kojoj je tobožnja prevelika srdačnost prekrivala oblike najodvratnijeg laskanja.

Perico Montero, politički reporter jednog od najboljih madridskih dnevnika, priđe Avialu:

— Slušaj, Ernesto: pa zar ti ne sudjeluješ u izletu?

— Ne, momče — odvrati mu ravnatelj »Zastave«. — Ja sam ovdje samo član orkestra. To jest: da za putnika udaram u bubanj u novinama.

Nasmija se Montero, drug još iz borbenih dana Avialovih, koji je podržavao s njime vjerno prijateljstvo, koje donosi zajednički rad.

— Dobro — reče on. — Ne vjerujem, da ti je to prevelik posao. Odlazak je započeo kao uvijek. »Quintanizam« je dobro počeo.

— Da... Dojurili su svi častohlepni sladokusci.

— Pa jasno, čovječe — prizna Montero. — Novo sunce izlazi mjesto staroga i svatko se na njemu grije... To je sramota!

Avial se zamisli na čas, a onda odgovori drugu:

— Vidiš, mene zapravo zabavlja politika, jer mi je poznata tajna te lakrdije. Quintanin raskol ju je ojačao. U demokratskoj je stranci bilo previše staraca, koji su zauzimali najbolja mjesta... A oni, koji su se umorili čekajući, nisu imali drugoga izbora, nego da ili čekaju dok oni ne poumru, ili da pođu sa Quintanom, pa su se odlučili za ovo potonje.

— Na kraju krajeva — upadne mu u riječ Montero — možda ti idioti imaju većma pravo nego ti i ja, koji ostajemo i nadalje novinari i ništa više osim novinara.

Možda su pametniji svi ti, koji se ulaguju tvom političkom prvaku.

— Hej! Hej! — usprotivi se naglo Avial. — Ja nemam prvaka...

— Ali, čovječe, ti upravljaš »Zastavom«, a to je Quintanin organ.

— Kao što ti — odvrati Avial u smijehu — pišeš u listu »Borba«, Nuñezovom organu, a ipak to ne smeta da i tebi i meni Nuñez i Quintana izgledaju kao dva lakrdijaša.

Reporter se opet nasmija promatrajući prostrani peron , pun svijeta kao mrava, i skupinu koja je opsijedala Quintanu, raspravljajući među sobom o njegovim zadnjim riječima, pa reče:

— Pogledaj: na kraju krajeva u ovaj trenutak izgledamo jednaki. Mi se nalazimo ovdje da zajedno plješčemo ovome odlasku, koji predstavlja zoru »quintanizma« kao nove političke stranke.

Avial potvrdi mišljenje svoga prijatelja, pa uozbiljivši se najedamput odvrati mu s onom žestinom, napola sarkastičnom a napola pretjeranom, što je bilo karakteristično za njega.

— Ne. To nije isto. Mi smo posmatrači, koji sa pozornice vidimo lakrdijaše kako glume, pa ih preziremo. To je duševna raskoš, koju mi novinari sebi dozvoljavamo i koja nam godi. Ali nije važno ono što mi, vršeći profesionalnu dužnost, govorimo o tim političarima, kad ih umijemo prosuđivati. Naposljetku, tebi ili meni je toliko stalo do Quintane koliko do Nuñeza ili Sola, jer znamo da su sva trojica lupeži. Mi radimo, vršimo svoj posao, a oni nas plaćaju. Imamo svoj mir i nitko nam nema što reći. Ali ima nešto gore u ovoj komediji. Pogledaj: eno tamo stoji Mugüerza, koji sada grli mog »šefa«, kako ga ti nazivaš. Taj čovjek duguje don Alvaru Sol što mu je pribavio prvi mandat i u nekim prljavštinama ga oslobodio zatvora... Taj je gad po don Al-

varu postao narodni zastupnik, generalni ravnatelj, njemu zahvaljuje da je mogao živjeti i da je mogao biti smatran pristojnom osobom... A ipak, evo vidiš: izdao je Sola, da bi pristupio ovome, jer misli, da će u Quintane postati brže ministrom.

— Dobro. Nemoj se čuditi, dragi — prekinu ga Montero. — Na kraju krajeva, ono što je učinio Mugüerza nije ni sluga onome što je učinio Quintana.

Nato se Avial nasmije i potvrdi:

— Imaš pravo. I Quintana je bio takav cinik, da je »okrenuo kabanicu«, i on je samo hulja... Velim ti, da me muka spopadne, kad se približim ovim smrdljivim kanalima visoke politike!...

— Pa zašto si onda došao?

— Jer mi je Quintana još u zadnji čas telefonirao saopćivši mi, da moramo razgovarati prije polaska. Dakako da je to učinio, jer je znao, da inače ne ću doći. Nije htio da se opazi, da nema mene ovdje. Uostalom, zvao me je ni za što. Vidio si ga evo: toliko, da me predstavi svojoj gospođi i da izmijeni dvije — tri riječi.

— Ali zar je moguće — prekine ga Montero u čudu — da se do danas nisi predstavio njegovoj ženi?

— Moguće je — naruga se Avial — I upozoravam te, da nisam imao nikakva interesa.

— Slušaj, nemoj to reći — odvrati Montero promatrajući iz daljine Gloriju — Meni je to jedino što mi izgleda dobro u Quintane i u »quintanizmu«. Krasotica, duše mi: nešto vanredno!

Obojica ušutješe i stadoše promatrati što se dešava na peronu.

Jedna brojna skupina bila je opkolila Leopolda Quintanu, koji se pojavio na vratašcima spavaćih kola, nasmijan, poblijedio od naporne pažnje što ju je morao obraćati tolikim pitanjima i čestitkama.

Kako je rekao Montero, uspjeh je bio već ovaj odlazak Quintanin, koji je odlazio na put u Sevillu, gdje

se imala održati skupština, na kojoj će se objaviti »quintanizam« kao nova politička stranka s aspiracijama na vlast...

Bila su tome tri mjeseca, otkako je Quintana podigao bunu u staroj stranci svoga šefa.

Don Alvaro Sol je iznio Leopoldovo ime, da ga kao ministra financija uzme u Narodnu vladu, koja se sastavila pod predsjedništvom don Alberta Nuñeza pod teškim okolnostima marokanskoga rata.

Tri mjeseca nakon sastava vlade Quintana se sasvim iznenada i u skladu s nekom kampanjom o narodnoj obnovi, poduzetoj sa strane Ernesta u »Zastavi«, podigne s plave klupe i pročita smion predlog o poreznoj reformi, koji je proizveo ogromnu senzaciju.

Pod izlikom da su ratni troškovi prouzrokovali manjak, koji je bio rak-rana državne riznice, predlagao je ministar financija u svrhu da tome doskoči radikalnu preobrazbu na području zemljišnog vlasništva. Radilo se o tome, da se naloži prisilna obradba svih neobrađenih zemljišta, za čim će slijediti eksproprijacija zemljišta, koja vlasnici u nekom kratkom roku ne budu pretvorili u obradiva... Država je sa svoje strane odstupala svoje planine i svoje goleme pašnjake u najam, da bi ih težaci pretvorili u plodnu zemlju.

Avial u »Zastavi« i druge liberalne novine stvoriše silan pokret, sklon projektu, koji je već od prvog trenutka zadobio aureolu neizmjerne popularnosti...

Ernesto je ipak znao, da se iza Quintaninih obnoviteljskih i smjelih teorija skriva golem posao... Gocho i Sorrostote, ti njegovi vječiti drugovi, bili su sastavili orijaško društvo za agrikulturnu eksploataciju, pa ako se ostvare ministrove reforme, njema bi pripala većina zemljišta, koja bi država odstupila na tako plemenit način...

Don Alvaro Sol, iznenađen i prestrašen zbog smione reforme koja je proizvela golem otpor među zemljopo-

sjedničkim i konzervativnima staležima, ustade u Kongresu te izjavi, da Quintana, iako je njegov predstavnik u vladi, nije od njega dobio ovlaštenje za čitanje tih prijedloga.

To je bila značajna sjednica. Poslije toga je nastupila munjevita kriza.

Leopoldo, daleko od toga da se prestraši, čini se da je samo čekao na taj čas, da bi prekinuo s Don Alvarom Sol. U vatrenom i sjajnom govoru izloži one reforme, koje će narod izbaviti od financijalnog sloma, do kojega ga vodi nepravedan rat, koji mnogo stoji, a nema temelja . . .

Don Alvaro Sol, uvrijeđen tim riječima, ustane i prekine ga:

— Vaše gospodstvo zaboravlja, da je bilo član vlade, koja je zaključila rat . . .

I onda se desilo nešto nečuveno, senzacionalno: na ogromno čudo Kongresa, Quintana se kipteći od gnjeva obori na svoga šefa . . .

Reče da su te reforme donekle kao neka pokora za grijeh, koji je mogao počiniti zato što je bio član vlade, koja je zaključila rat. Da on želi popraviti zlo i nadoknaditi izgubljeni novac, jer ga je tada još prisiljavala disciplina da šuti, ali da je smatrao rat nepravednim i zločinstvom . . . Da je za nj kriv jedino don Alvaro Sol . . . Da je on, iako je bio član vlade koja ga je objavila, kasnije kad je doznao da je uslijed toga rata bilo sumnjivih poslova i novčanih operacija, priznao, da ga je u ono vrijeme obmanuo onako neiskusnoga kao ministra don Alvaro Sol, na koga pada odgovornost za sve izgubljeno zlato i za svu u Maroku uzalud prolivenu krv.

Na taj tako žestoki i užasni napadaj vidjelo se kako je Don Alvaro problijedio u svojoj klupi. A onda se pribrao i sav crven od negodovanja, dršćući od bijesa, skočio da odgovori svom tužitelju . . .

Odlični političar podigne svoju zgrčenu pesnicu, zjenice mu se zališe krvlju, lice mu pocrveni, usne mu se napola rastvoriše; on je uzalud pokušavao progovoriti, a onda se sred golemog očekivanja Kongresa opet sruši na svoje sjedalo teško dišući.

Vratari su ga morali polumrtva iznijeti iz dvorane... A dok su iznosili žrtvu nemoćnu da se brani, mlohavu poput lutke, Quintana je kao triumfator primao u svojoj klupi ovacije tribina te čestitke i zagrljaje onih, koji su u njemu već vidjeli budućeg narodnog vođu: političkog prvaka.

Izdajstvo je bilo izvršeno. Kap u mozgu je od Sola stvorila neku sjenu, neko nemoćno, gotovo suvišno biće... »Quintanizam« u svom najvećem sjaju izbaci svoj program, a sada pred izbore, koji su se imali doskora obaviti, izlazio je prvi put iz Madrida, da se javno predstavi na jednoj skupštini, koja je priređena u Sevilli, i oko koje je »Zastava« stvorila atmosferu događaja prvoga reda.

Avial se je sjećao tih pojedinosti, kad ga Perico Montero uze za ruku rekavši mu:

— Pa dobro, kad smo već ovdje, nemojmo izgubiti ni jedne sitnice ove komedije. Vlak će sad na krenuti, Quintana čini se kao da te traži očima . . . Hajde, pođimo onamo!

On dade da ga prijatelj odvede, i oni se zajedno proguraše kroz skupinu; mnogi od onih, koji su je sačinjavali, propustiše s počitanjem ravnatelja »Zastave«, stranačkog organa i možda njegova promicatelja.

Quintana je na vratima vagona dijelio zadnje stiske ruku . . .

Zadnji su bili namijenjeni Gloriji i Ernestu, koje je komešanje skupine bilo opet približilo.

— Zbogom Gloria: sutra ću ti telefonirati . . .

S Ernestom je političar bio još izrazitiji:

— Do viđenja kad se vratim, dragi Avial! Vi znate što sam vam rekao. Valja stvoriti utisak, da je ovo nešto ozbiljno i konačno. U dvoru poklanjaju veliku pažnju ovoj skupštini.

Odjeknuše zvonca, najavljujući odlazak vlaka, lokomotiva mahnito zapišti željna slobode... I vlak krene sred oblaka dima i metalne škripe, praćen dugim i gromkim pljeskom...

Quintana i Gocho pozdravljahu rukom s prozora one koji su ostali.

— Živio Quintana! — zavikne glas jednog zanesenjaka, koji mu je još zadnji put htio polaskati.

Gloria i Avial vidješe, kako se napokon izgubila crna grdosija ekspresnog vlaka te oćutješe kao neko olakšanje svog nestrpljivog očekivanja.

— Hvala Bogu da su otišla ova dva vola predvodnika! — bio bi uzviknuo Avial svom snagom svojih pluća, da je izrazio svoju pomisao.

Ali sad je mnoštvo onih, koji su se imali namjeru natjecati za svoje službe kad Quintana bude jednom »na vlasti«, obratilo svoje najveće pažnje njegovoj dražesnoj supruzi, koja se u njihovoj sredini ljubezno smiješila, i ravnatelju »Zastave«, koji onako hladan kao da nije slušao laskanja.

— Vi ste dobro pripravili ovu skupštinu u Sevilli — pohvali ga jedan.

— Ne kažem zato što ste prisutni, ali vi ste najveći španjolski novinar — pretjerivao je još jače drugi.

— Kako naš prvak umije izabrati svoje ljude!

Fuj! Kakve li gadosti! Ernesto je osjećao, da je daleko od čitave te rulje lakrdijaša, što ih je poznavao u dušu...

Bili su to laskavci, budući narodni zastupnici, ravnatelji i ministri, koj će imati u svojim rukama sudbinu Španjolske.

Pomisli na trenutak na Gocha, koji se držao kao neosporni ministar u času kad Quintana postane ministrom predsjednikom...

Jadna Španjolsko, satrvena jadom i u rukama glupana, ili što je bilo još gore, častohlepne čeljadi bez skrupula i bez srca.

Nijedan od isaknutih »quintanista« nije odlazio.

Svi su oblijetali Gloriju i Ernesta natječući se tko će se više istaknuti svojim duhom ili svojom galanterijom pred prvakovom ženom, koja je zaklonjena krilom svog šešira ispod oka promatrala sve što radi novinar...

»Čovjek od željeza« nije mogao duže podnositi tu polaganu procesiju kroz sredinu perona, uklanjajući se kolicima natovarenima prtljagom.

Zaustavi se i skine pristalo svoj široki šešir, pa prišavši hinjenom plahošću Gloriji lako se nakloni pun poštovanja i usklikne:

— Señora, dozvolite... Bilo mi je vrlo milo upoznati vas.

Reče to ironičnim iako galantnim tonom. Da su bili sami bio bi rekao: »nakon tolikog vremena«, ali odlučivši da će otići pruži joj ruku...

Ali Gloria nije mogla skriti da se je začudila i rasrdila, pa mjesto da mu pruži ruku zagleda se u njega duboko, upiljivši u spisateljeve oči plamenu strast svojih zelenih zjenica.

A onda ga hineći ravnodušnost zapita:

— Žuri vam se jako, señor Avial?

— Ah! — pomisli on žurno. — Ova obožavana koketa ne bi htjela da se raspırši njena pratnja laskavaca.

Zar ona misli da joj je i on također dužan udvarati kao istom koji od ovih glupana i jadnih ništarija. Zar drži da je i on jedan od »quintanista«, primoran da iskazuje duboko poštovanje ženi »prvaka«, koji dijeli milosti i službe.

I jedva čekajući da raspirši tu pretpostavku odvrati:

— Jest, veoma mi se žuri...

— Ah, zaboga! — požali Gloria dražesnom srdžbom. A ja sam vam nešto htjela preporučiti... Kad bi to moglo biti?...

I pogleda ga od glave do pete na svoj lornjon.

Nalazila je da je drskiji nego ikada. U njegovom blijedom licu čovjeka koji voli užitak nalazio se neki neodoljivi izraz gospodstva. Gloriji je bilo jasno, da je on u čoporu servilne čeljadi bio jedini, koji je umio i mogao ostati svima nadmoćan. Ernesto ostane malko začuđen smjelim pitanjem... Ali još pod dojmom dugog upita njenih lijepih očiju odluči se na galantan odgovor:

— Kad vi izvolite, señora... Ja vam stojim na raspolaganju!

— Onda počekajte malo. Sad ćemo razgovarati... Oprostimo se najprije s ovom gospodom.

I prigrlivši tu iznenadnu odluku započne se sa smiješkom opraštati pokazujući alabastreno čudo svojih zubi...

Svi prođoše jedan za drugim ispred nje, malo zavidni pristalom novinaru, koji je svojim običajnim prezirom odzdravljao.

Napokon ih ostaviše same na peronu. Ispod njih prolazili su ljudi noseći prtljagu i idući brzim korakom, malo smeteni prejakim svijetlom...

Gloria primijeti blizu jednih vrata svog lakaja, koji je čekao da bi je odveo do kola, i dade mu znak.

Sluga žurno priđe, skinuvši s poštovanjem šešir, a ona mu naloži:

— Možete otići. Ne trebam kola.—

Lakaj posluša i ostavi ih opet same...

Dok se ona obraćala sluzi, Ernesto je stade promatrati i diviti joj se...

Gloria... Gloria, prava žena... Divan kip, koji je resila krznena kabanica, odavajući obilja dražesti njenog tijela. Gloria sa svojim čistim ovalnim licem, u kojem je blještao sedef prelijevajući se u rumena i kao krv crvena usta koja zbunjuju...

Gloria sa svojom bijelom puti, divnim vratom i divnim ramenima...

Ona je bila prva, koja je smjelom plahošću zapodjela razgovor.

— A da li vam se i sada još žuri, señor Avial?

Pitanje je zvučalo tako izravno, da je neukrotivi naglo odgovorio:

— Ne znam da li je galantno ovo što ću vam reći, señora, ali nije se desilo ništa, zašto mi se ne bi žurilo isto onako kao malo prije.

Ona se nasmije dražesno, drsko, izazovno, sagnuvši naprijed glavu, da bi bolje sakrila uzbuđenje svoje duše. A onda prošapće zagledavši se u pisca i kao da mu prijateljski spočituje:

— Kakav ste vi divljak, señor Avial!... Zašto?...

Ona mu stavi to pitanje licem u lice, želeći ga osvojiti bljeskom svojih smaragdnih očiju.

On se ograniči na odgovor:

— Nisam divljak, señora, kažem što osjećam... i... ništa više.

— Da... ali ovaj puta vam ne vrijedi... Kako vidite — doda polagano, nišaneći na to što je otpravila auto, — ja sam spalila svoje brodove... Vi mi pripadate na pola sata... Moramo razgovarati o mnogim ozbiljnim stvarcama.

— Ovdje? — zapita on ironično...

— Gdje vi želite — dobaci ona prkosno.

— Onda izidimo... da netko ne pomisli da kanimo pobjeći iznevjerivši »odličnog« putnika...

On to reče s tolikom ironijom, da se ona nije mogla suspregnuti, a da se ne naljuti... Povrijeđena šapne:

— Ah!... Ne... Ne bojte se...

— Ja se ne bojim, señora — i on naglasi tu izreku nasmijan, ciničan i pokazavši svoje vučje zubalo čovjeka koji voli uživati.

Ona osjeti da su njome ovladale, da su je zarobile te drske oči, u kojima su plamsale munje požude.

Peron se naglo punio općinstvom.

Oni su išli protivnim smjerom od onoga kojim su ušli, probijajući se kroz skupine prema vratima na koja su izlazili putnici.

Gloria je hodala ostavljajući za sobom divan trag miomirisa...

Već ispod staklene strehe pred vratima kolodvora nađoše se kao obavijeni oblacima slugu, hotelskih namještenika i novinskih prodavača, koji su čekali dolazak osobnog vlaka iz Andaluzije, izmiješani s gomilama kočijaša i omnibuskih vozara...

Kako je Gloria i dalje bila neodlučna i ponešto zbunjena, Ernesto, da bi prekinuo neugodnu stanku, ponudi joj ruku i predloži istim tonom viteške galanterije, s kojom je do sada s njome razgovarao:

— Ne biste li htjeli da odemo onamo dolje? Tamo ima manje svijeta...

— Dobro, kad želite — pristane ona bojažljivo.

Zaputiše se prema kraju kolodvora prešavši na drugu stranu ulice.

Gloria uspori korak i odjedamput, odlučivši se s uzbuđenjem radi kojega joj se ruka zarinula u Ernestovu ruku, upita:

— Dakle, señor Avial, mogu li saznati, zašto sam vam tako antipatična?

Ernesto se zaustavi, iznenađen neočekivanim pitanjem, pa zagledavši joj se dugo u oči odvrati:

Antipatična? Ne znam, zašto to mislite... U našem životu jedva smo večeras izmijenili dvadesetak riječi.

— Jest... Zacijelo — potvrdi Gloria s iznenadnom energijom... Ali to nije važno. Baš zato me još više čudi vaš neprijateljski stav prema meni.

Prema vama? Po čemu ste to zapazili? — zapita sada on hineći ravnodušnost.

Po vašem držanju i po vašem pisanju... Zar vi mislite da ja ne čitam? — dobaci ona želeći da joj odlučnost, koja ju je bila obuzela, ne izgubi snagu. — Ja znam gotovo naizust vaš zadnji roman. I recite mi iskreno, otvoreno: Zar nisam ja ona Maria Cristina?...

On je vidio, da je primoran kategorično odgovoriti. A budući nije želio, da ga ova lijepa i drska žena natkrili u iskrenosti, potvrdi polagano:

— Jest... Zacijelo. Mislio sam na vas... To ste vi... U koliko jedna osoba u romanu može ličiti na živo biće... Lik Marije Cristine imao bi biti vaš lik...

Bili su ostali kraj zida na pločniku, koji kao da je bio potpuno prazan.

Osvjetljivao ih je zlatan plamen jedne svjetiljke... Do uha su dopirali zvižduci i sva buka velike željezničke postaje.

Odlučivši se krajnjom zebnjom, sudeći po njenom držanju, i s pogledom punim beskrajnog zaklinjanja, Gloria ga zapita:

— A recite mi, što vas vodi da me tako prosuđujete? Zar vi iskreno mislite, da sam ja hladna, okrutna žena, častohlepna, i da sam neosjetljiva spram ljubavi?

— Señora — htjede presjeći on, još uvijek ohol, — mi romanopisci imamo, u zamjenu za porođajne muke, pravo da zamišljamo svijet kako se nama svidi.

Tada ga ona, primaknuvši mu se još bliže, izazovno upita:

— Ali odgovorite mi konkretno: vjerujete li da sam takova, tako hladna i tako proračunana kao vaša Cristina?...

Ernesto nije imao zašto da osjeti samilosti prema sukrivcu »prvaka« one političarske »bagre«, pa se isprsi pun ponosa i okrutno je pogleda, kao da je htio da između njih postavi neku pregradu sasvim protivnih osjećaja, te odbrusi:

— Da...

— I tako okrutna?

— Da! — potvrdi on ponovno.

— I tako neosjetljiva spram svake ljubavi?

— Da, potvrdi on po treći put, ali već slabo, gotovo nečujnim glasom.

Nastane stanka, za koje Gloria Montenegro zaklopi lako oči, da bi sakrila neizmjernu tjeskobu, koja ju je obuzela. A onda, zaokupljena samo jednom jedinom mišlju zaroni mu u oči svojim slađanim zjenicama i oholo ga izazove:

— A činim li vam se i tako... prekrasna?...

— Još i više — promuca Ernesto ponešto smeten pred drzovitom ženskom, koja ga je izazivala. — U tome je, Gloria, piščeva mašta samo iz daleka slijedila stvarnost.

Ona primi pohvalu nekim bolnim osmjehom... Onda ga zapita skrajnjom bojazni:

— A zašto mislite da sam zla?... Zašto niste nastojali sami upoznati moju dušu?... Čovjek kao vi ne treba suditi po vanjštini... Na taj bih način ja vas mogla zamišljati kao tašta čovjeka, koji se sam sebi sviđa po svojoj spoljašnosti i po svome držanju, nekim ciničnim i uobraženim čovjekom, koji se bori jer je hrabar — jer ima dara...

— Oh... — prekine je on. — Možete i to misliti; takvim me smatra cio svijet i... takav moram biti!...

— Ne, Ernesto — prekine ga ona zanosno, nazvavši ga prvi puta njegovim imenom. — Sav vas svijet može takovim smatrati, osim mene. Ja znam kakvi ste: ja vas dobro poznam.

— Je li vam o meni pričao vaš muž?... — zapita Avial prezirnom ironijom.

— Ne zbijajte šale — zamoli ga ona ponosnim dostojanstvom. — Vi ste mi sami pričali o sebi, vi ste me upoznali sa sobom... Jest... vi!... Sjećate li se, kad ste došli prvi put u moju kuću? Sjećate li se svog razgovora s Leopoldom? Čujte dakle: ja sam ga čula od početka do kraja...

On zanijemi od iznenađenja, a ona iskoristi njegovu šutnju te nastavi:

— Jest, Ernesto, sve sam čula i razumjela; upoznala sam vas od onda...; vidjela sam kakav ste čovjek vi a kakav je on... Nikada nisam nikome rekla ni jedne riječi o tome, čak ni svom vlastitom mužu. Znam, koliko to ponizuje kad se upoznaju naše slabosti i naše bijede... Vidite li sada, da vas poznam, da znam tko ste bili i tko ste sada.

— Bivši kažnjenik — upade on sarkastično.

— Ne, odvrati Gloria energično; — pravi muškarac, koji je umio trpjeti, boriti se i pobijediti.

On se nađe u neprilici zbog spontanosti i srdačne topline Glorijinih riječi...

A Gloria nastavi dršćući, ne skidajući očiju s njega:

— Vidite li, kako nije pravedno osuditi nekoga naprečac... Vi ste me viđali tamo u mome domu, kraj onog čovjeka kojega prezirete, pa ste i na mene bacili isti prezir. Smatrali ste me istom kao i on, častohlepnom ženom bez srca, nekom lutkom koja voli raskoš i koja je bešćutna, koju zadovoljavaju sjaj i taštine njenoga života... A varali ste se zbog neznanja, zbog predrasude, zbog mržnje... Ja sam sasvim drugačija nego me vi zamišljate.

I drhtavim glasom, punim ganuća i strastvene nježnosti, onim toplim i ozbiljnim glasom, kojim se povjeravaju najveće tajne, razotkri mu svoju dušu, pokazavši mu rane svoga duha, prikazavši pred njim tužne slike

svoje prošlosti, svoje nemire, svoju vezu s Quintanom, svoje razočaranje, svoju gorčinu, čamu svoga srca kad je saznala tko je on, svoje bojazni da li će joj poći za rukom podići svoju dušu na dostojnu visinu...

Ernesto ju je šuteći slušao iskreno ganut.

To je bila bolna istina jedne jadne ženice, koju je smatrao frivolnom i običnom, a koja se sada ukazivala žednom ideala, ljubavi, otkupljenja.

... Svršavala je ispovijest svoje patnje i glasom, što su ga gušile suze, od kojih su se poput dragulja caklili smaragdi njenih očiju, zamoli ga s najvećom usrdnošću:

— A sada, Ernesto, vjerujete li da sam sebična, okrutna, bez srca poput kakve luksusne i hladne životinjice?...

— Ne, ne — usklikne spisatelj, stišćući joj grozničavo jako ruku. — Vi ste — i sjećajući se njenih riječi, potvrdi — žena, prava žena, koja znade šuteći trpjeti...

Oštri zvižduk neke lokomotive — nekog vlaka, koji je dolazio, — istrgne ih iz zanosa intimnosti i tlapnje...

— Hajdemo! Pođimo — zamoli ljupko Gloria — mora da je vrlo kasno...

Krenuše natrag šuteći, držeći se za ruku, zauzeti svaki svojim mislima...

Tako su išli sve dok nisu stigli do trga Glorieta de Atocha... Nesvjesno prođoše duž željezne ograde kolodvora idući polako kao dvoje zaručnika, kojima je žao rastati se...

Ona, sada već vedrija i prisebnija, htjede dati razgovoru manje intiman vid pa ga upita, zanimajući se za njega:

— A kako da vi, Ernesto, koji prezirete politiku i sve one, koji su se nedavno vrtjeli oko nas, živite u njihovom svijetu?

— Nužda, Gloria... Ja sam, to vam je već poznato, želio živjeti, pa sam trebao oružje: novine... One su moj ponos, moj poziv, sav moj život... Pisanje, to je ono što volim... A to i primorava ljude da me štuju. Što ćete! Svatko ima svoje snove, svoje tlapnje, svoje ambicije...

— Pa kad ste već u tome svijetu, zašto ne vodite poštenu politiku? — ...

Ernesto zadrhta, jer ga je obuzelo krajnje gađenje. I on odvrati, zanesavši se najedamput:

— Ja da vodim politiku? Politiku kao oni — i naglasi prezir. — Nikada, Gloria! Suviše ih poznam... Politika, takova politika je lakrdija, koja bi bila groteska, kad ne bi bila zločinstvo... Radi politike mrzim sve, što se na nju odnosi. Samo zato, što ste u dodiru s onim političarem, što s njim živite, ja sam vas mrzio, ja sam vas prezirao... Kad sam dolazio k vama u kuću i kad sam vas opazio kako prolazite kroz svoje raskošne dvorane, ili u vrtu, gdje ste brali cvijeće nasmijani i sretni, pomišljao sam s najdubljom tugom: »Ova žena nema, ne može imati srca... Ona je žena Quintane, častohlepnog i nepoštenog čovjeka, ona i ja poznamo sve goleme poslove, strahovite nepodobštine, prljave spekulacije, kojima se on obogatio... A ta je žena hladna i zla, jer ne osjeća užas videći gdje na svakom kamenu njene palače, na svakom ukrasu njenih haljina, na svakom dragulju njenog nakita i na svakome cvijetu njenog vrta ima po koja suza, ako ne po koja kap krvi ove naše jadne domovine, koja je nažalost tako lakovjerna«.

— Ah, Ernesto — uzdahne mlada žena lijepa poput anđela, videći ga preobražena, prekrasna u svom bijesu, drzovitija no ikada u svom preziru. — A vi mislite da sam ja sukrivac, a nisam možda ni upućena u Quintanine stvari? Ja ga prezirem, ja osjećam odvratnost spram svih njegovih zlih i dobrih svojstava. Ja ipak

mislim, da vas strast navodi na to da pretjerujete. Moguće je, da on nije tako kriv kako vi mislite.

— Jest... jest... — reče nasmiješivši se zagonetno.

Bili su stigli do rešetke izlaza iz kolodvora i tamo ih iznenadi lavina svijeta, koji je ispunjavao trg pred izlazom...

Baš je bio stigao jedan vlak s bolesnicima i ranjenicima s afričkog bojišta za madridske bolnice... Automobili vojnog zdravstva polako su prolazili kroz mnoštvo... Iza podignutih zastora vidjeli se ranjenici, kako leže na nosilima, s licima izobličenima od napornog puta... Mnoštvo se natiskivalo oko kamiona vičući i pozdravljajući povratnike... žene u rupcima i očima crvenim od neutješna plača slijedile su automobile, jaučući od bola, da ti se srce paralo... Drugi, rekonvalescenti, hodali su teškom mukom pješice okruženi svojim porodicama, koje su ih grlile lude od brige... Bila je to danteovska žalosna i tragična povorka, koja je ispunjavala dušu veličajnim i bolnim strahopoštovanjem... U javnim fijakerima vozili su se drugi bolesnici, gotovo izvaljeni na sjedištima, pokazujući agoniju na svojim blijedim licima sa zanemarenim bradama... Mnogi od onih, koji su hodali pješice, drhtali su i cvokotali zubima, ogrnuti lakim ogrtačima, koji su jedva mogli prikriti krpe njihovih uniforma...

Poneki je osakaćeni vukao za sobom svoju nejednaku nogu, a drugi su pokazivali u povoju ostatak amputirane ruke.

Žene i djeca davali su svojim plačem i svojim ridanjem povorci izgled pogreba... Na licima muškaraca vidjela se srdžba, a pesnice su im se pred bijednim prizorom grčile, odavajući mržnju i prijetnju...

— Neka ovako pocrkaju odgovorni za ovo!

Radi lavine te svjetine morali su ostati na pločniku. I tamo su, gotovo pritisnuti uz gredu, koja je držala jedan željezni stup, propustili povorku.

Gloria sva iznenađena i uznemirena radi toga prizora zapita Ernesta:

— Ma što se dogodilo?... Što je ovo?...

A Avial joj neumoljivo šapnu u uho, tihim i ozbiljnim glasom, kipeći od nagomilana bijesa:

— Što je to? Evo prolazi politika, Gloria... Ona potvrđuje moje riječi, što sam ih malo prije izrekao... Ovo je tragična politika Španjolske!

— Politika? — upita ona začuđeno...

— Da; politika, nastavi on dajući svome glasu neki zvuk proročke gorčine. — Vama nije bila poznata. Vi ste mislili da je politika samo neka ljupka salonska igra za gospodu u fraku, koja govore izabrane fraze... Vi ste mislili, da se politika ograničuje na one raskošne odaje i na one sjajne dvorane, gdje se šarlatani razmeću pred elegantnim ženama, koje pune tribine, a onda flirtuju u automobilu... Ali ima i neka druga politika Gloria,... druga politika, koja ubija. Ja, koji sam čovjek koji je mnogo trpio i mnogo doživio, čovjek ulice kao i ovi, koji poznam jad i užas bijede, besposlenih dana i noći bez postelje i bez kruha, znam što je politika, u što se pretvara s vremenom ta blistava i blaga salonska politika, kad siđe na ulicu... Kad ste gledali svoga muža kako se zatvorio u svoj kabinet s Gochom i Sorrostoteom, mislili ste: »Moj muž mnogo radi, on stvara politiku«. A pogledajte, Gloria, — doda svečanim glasom, — što je uradio...!

Ona ga je gledala utučena, svladavajući se, ali dršćući od straha...

Avial se preobrazio. S lica mu je iščezao sarkastičan i podrugljiv izraz, koji je bio običajan u njega, i u njemu se odražavala neka silna gorčina, neka vrlo humana i riječita ganutost.

Vidjela ga je kako stoji uspravno, pun prijetnje, strog poput kakvog suca, plemenit poput nekog apostola,

raspaljen kao kakav vidovnjak, pokazujući ispruženim kažiprstom ojađeno mnoštvo što je prolazilo ispred njih...

— Pogledajte, pogledajte što je radio Quintana u svome kabinetu... Posmatrajte ove jadne blijede, istrgane ljude, kojima se vidi agonija u licu, koji se tresu od groznice i koji se trzaju od bola na nosilima, ove, koji se vuku kao ljudski dronjci... Prije mjesec dana bili su to krepki, okretni momci, puni mladosti i snage, bili su krv, život i budućnost Španjolske... Ali zapovijed, koja se rodila u sobi vaše palače, a dozrela u nekih nitkova žednih zlata pod svaku cijenu, istrgla je ove jadne ljude iz naručja njihovih majka, odstranila s polja, koja su oplođivali svojim naporom, iz radionice i iz tvornice, da bi ih odvela u rat... A tamo su morali utaman dati svoju krv i svoje snage, bez organizacije, bez osnove, loše hranjeni, loše odjeveni, bez haljina za svoja tijela, bez oružja za svoju obranu i bez bilo kakvih lijekova protiv groznice, koja ih sada trese... I vi već vidite kako se vraćaju... to su ljudske ruševine, ljudski dronjci, već nepotrebni životu... Pogledajte im roditelje i sestre i vjerenice kako ih prate plačući, cvileći, proklinjući... A sve je to, Gloria, bilo zato, da biste vi imali veliku palaču, Gocho nekoliko milijuna, a Sorrostote banku, i da bi se ti nitkovi, što su se prije pola sata udobno ispružili u svojim spavaćim kolima, mogli susresti s ovim vlakom, koji je došao istim putem, kojim oni idu, ostavljajući tragove krvi i suza, te brazdu kukanja i boli... A vi me još pitate, zašto ne stvaram politiku, Gloria?...

Mučena grižnjom savjesti ona ga je gledala sva zanesena, zabliještena, trpeći od čarolije njegovih riječi i njegova držanja. Slušala je kletu istinu... U njenim očima kao da je rastao lik Ernesta Aviala postavši golem poput nekog božanstva, poput nekog simbola svega bola i bijesa i žrtve ovog naroda, što je stenjući prolazio ispred njih...

— Oni se barem, — doda Ernesto — vraćaju... Ali mnogi, na stotine, na tisuće, ostadoše tamo zauvijek, njihova mrtva tjelesa ostadoše sasječena, prorešetana, trunući na kiši, njihove je kosti sažeglo sunce, poizgiboše od žeđe i gladi, a da im nitko nije pružio samilosnu ruku... A međutim vaš vam je muž ovdje kupovao palaču, nakit, haljine i automobile...

— Ah, umuknite, umuknite, ako Boga znate! — stane ga ona zaklinjati satrvena i izmorena od uzbuđenja.

Mimo njih su prolazila nosila i kola s ranjenicima i bolesnicima.

U bijelome svijetlu uličnih svjetiljaka bila su lica vojnika još bljeđa, i još se više vidjelo kako pate...

Gloria osjeti da će se onesvijestiti, da joj živci više ne mogu odoljeti takvom neprestanom dojmu, i ona uhvati Aviala za ruku, zaklinjući ga...

— Ernesto, ja ne mogu više, zaboga! Odvedite me odavde... Osjećam, da ću umrijeti...

On je sada pogleda u oči, iznenađen nježnošću njenoga glasa...

Vidio je kako su Glorijine zjene pune suza a lice joj je imalo neki izraz beskrajne samilosti i skrajnje patnje...

Jest, patila je, taj okrutni i hladni kip, zaražena ljudskim bolom, beskrajnom ljudskom bijedom... Njeno dobro, čisto žensko srce, koje je naposljetku bilo stvoreno da bude srce jedne majke, kosnula je do dna duše bol svih tih matera, tragedija tih istrganih muškaraca...

Gledajući je takvu samilosnu i dobru kako plamti od beskrajnih nježnosti, Ernestu dođe da je pritisne uza se, da je poljubi u čelo i u oči pune suza poljupcem, koji će otkupiti sve njene grijehe.

Prođoše jedna prazna kola, a Ernesto im dade znak neka stanu.

On je šuteći smjesti u njih; pri tome joj je morao pomoći, jer je bila slomljena od uzbuđenja, i dade adresu palače na Castellani.

Kola krenuše preko šetališta Paseo del Prado.

Gloria je napokon mogla slobodno pustiti maha svome jadu... Držeći rupčić na očima dade oduška bolima svoga srca, koje se otvaralo u mahnitom jecanju, poput riječi kakve molitve, koja donosi otkupljenje grijeha.

A na dnu njenog jada sokolila ju je kao utjeha neke preslatke radosti... Osjećala je već, da je postala drugom ženom. Ernesto ju je dirnuo u najtajnije kutiće njene duše, otkrio je najživlje končiće njenoga srca...

Prislonila se uza nj plačući, roneći suze, koje su godile njenoj duši.

Kako ga je obožavala!

Jedan sat blizu njega, i ona je već promijenila shvaćanje života i svega... Pokraj čovjeka, koji je bio tako čovječan, ugledala je neki drugi, drugačiji život, bolan, tragičan, ali pun čovječnosti, život osjećaja, brige za pravo i pravicu, kojega nije dotle osjetila...

Ljubila ga je, da; obožavala ga je kao svog otkupitelja... Bila bi mu najradije pala pred noge, izljubila mu ruke, usne, ove usne, na koje su izlazile tako iskrene, tako duboke, tako lijepe riječi, koje su parale srce...

Poštujući tu neočekivanu bol, Ernesto je zapao bio u šutnju.

I njega je zbunilo otkriće, koje je izvršio... Vidio je, kako kraj njega uzbuđeno diše grud prekrasne žene i mislio, da se kraj njega nalazi živa, slatka obmana njegova sna...

Kip je imao dušu!... Imala je dušu Glaria, čudo od raskoši i ljepote... Divnu i svetu žensku dušu... Uzvišenu dušu, pristupačnu ljubavi i bolu, tim unutrašnjim vrelima života... života, koji se i sam nalazio u

njenoj puti omamljenoj senzacijama, koja je obećavala beskrajne slasti i u njenome srcu prepunom ljudskih nježnosti...

Ali kočija se najednom zaustavi...

Ernesto, vraćen u stvarnost, prošapta sada s iskrenom i srdačnom učtivošću:

— Stigli smo već, Gloria... Vi se nalazite pred svojom palačom... Ja samo želim da zaboravite ovaj sat, kad sam i ne želeći to bio povod vaše patnje... Zaboravite i oprostite mi...

Ona ne odgovori, nego prestrašena pogleda na prozor kočije.

Zacijelo; nalazila se pred svojom palačom.

Na krajevima željezne ograde svijetlile su dvije pocakljene svjetiljke, a kroz tamu vrta vidjela je obrise osvijetljenih odaja, koje su očekivale dolazak svoje gospodarice.

Pomisli s užasom, da joj se sada valja vratiti onamo, u svoj pozlaćeni kavez, u svoju prekrasnu tamnicu, čiji su zidovi bili poprskani krvlju i suzama...

Kakav je užas osjećala spram sebe i spram svoga života! Ona pogleda s mržnjom, s nijemom i beskrajnom grozom palaču, ponosito gnijezdo u kojemu je živjela.

Učini joj se da kroz njezin mozak, kao malo prije kroz kolodvor, prolazi tragična povorka: bolesni muškarci, lica u agoniji, majke koje od bola padaju kao od padavice, pesnice, koje se grče prijeteći...

A tamo dalje, u mraku vrta, lutaju sablasti... Lutaju optužujući sjene vojnika što pogiboše od žeđi — mrtva tjelesa, kosturi, koje je nesmiljeno sunce pretvaralo u vapno, koji gnjiju nesmiljeno od kiše i koje drobi vjetar...

Spopala ju je tako silna groza, strah od samoće i odvratnosti spram vlastitog doma, da se najedamput okrenula prema Ernestu, kriveći se od straha, sva drš-

ćući, i zamolila zaklinjući ga i bacivši mu se na grudi, poput kakvog prestrašenog djeteta...

— Zaboga, Ernesto! Odvedite me odavle. Nemojte me ostaviti samu. Ja se bojim!...

On je primi u svoj naručaj. Poljubi je u čelo najvećom samilošću, stade joj piti suze s iznenadnom nasladom i privine je na svoje srce, kao da je želi zaštititi, kao da je želi obraniti od strašne slike njenog rođenog života...

Onda spusti okno prozorčića i dade kočijašu adresu svoga stana —

XIII

Probudio se onog jutra ranije nego obično.

Pritisne električnu krušku i pogleda na zlatan sat, koji je polako tiktakao na stolčiću od laka, smještenom kraj uzglavlja njegove turske postelje. Bilo je osam i po.

Pozvoni, a u ložnici mu se pojavio sluga.

— Juan, donesi mi novine — zapovjedi nemarno.

Sluga se za kratko vrijeme vrati s naramkom listova.

Ernesto se uspravi na postelji i reče:

— Otvori kapke i priredi mi kupelj.

Na okna uniđe u sobu mlaz sedefne svjetlosti, koja veselo preplavi odaju.

Malo zabliješten svjetlošću stade prelistavati novine.

Sve su s velikim naslovima javljale, da je riješena kriza i da je to riješenje ono isto, koje je njemu bilo još sinoć poznato.

Uza sve to on žudno pročita:

Predsjedništvo: Don Leopoldo Quintana.

Financije: Don Sebastián Gocho.

Javna nastava: Mugüerza.

Unutarnji poslovi: Luis Algete.

— Do vraga! — Začudi se u sebi Avial. — U tome se desila neka mala promjena... Luis Algete je svladao Lopeza Cumbrerosa i dobio lisnicu ministra unutanjih

poslova... Morat ću čestitati Leonardu Jardiellu. Muž njegove ljubovce postao je eto ministar... Lijepo — doda nasmiješivši se u sebi cinički. — I u tome imam prednost... Muž moje je predsjednik ministarskog vijeća... Ali on se žurno prekori radi te podrugljive i spram Glorije nedolične pomisli... Njegova Gloria!

Ložnica je još bila puna njenog mirisa, još od sinoćnjeg ljubavnog sastanka; još je bio sačuvao na svojim dlanovima i na svojim rukama tragove njenih cjelova, znakove njenih milovanja i zubića mahnite lavice. Gloria... njegova Gloria!... Sasvim njegova već dvije godine otkako traju intimni odnosi, od onda, kada je u svojoj stravi pobjegla u njegov dom, u njegovu postelju, nemoćna, pokorna, poput kakve vestalinke, koja mu se predala, žrtvujući sebe njegovome hiru, ne bi li sebe otkupila...

On nije mislio, da bi ova pustolovina mogla postati trajnom; ali za uzastopnih sastanaka duša te žene otkrila je svu svoju nježnost i divotu; svoj otmjeni i osjetljivi duh, koji je neposredno poimao svaki osjećaj i svoju plemenitost i svoju vjernost, koje su u ljubav prema Ernestu stavljale nešto od materinske miline odanog udivljenja. Bila je predobila dušu drskog gospodara, zarobivši ga za se blagim lancima ljubavi, odanosti, uživljavanja, usklađivanja svojih misli i ukusa s njegovima.

Tako su prolazili dani, a da nitko, a najmanje Quintana, nije posumnjao o njihovoj intimnosti.

Političar je živio u to doba više no ikada za svoje ambicije... Upravljanje novom strankom oduzimalo mu je čitavo njegovo vrijeme.

Skorojević se žurio naprijed, pa je rušio sve zapreke, budeći gramzljivosti, dižući u lagum hridi, ugađajući voljama sviju, koji su mu mogli poslužiti da se dočepa vlasti...

— Napokon je uspio taj gad! — pomisli Ernesto s gorčinom.

A najgore je bilo da mu je on pomogao u naumu, pripravljajući mu put time što je bio prvi glumac sa svojim kampanjama u toj nečasnoj lakrdiji, koji je podigao podlaca, koji je sudbinu Španjolske predao u ruke šarlatana i izdajice, lihvara, nitkova...

Duša mu se bunila pred tom stvarnošću, koja se nije mogla poreći.

Neugledni odvjetnik iz Urbevieje stigao je na vrhunac... Koliko li je časti, koliko vjerolomstva, koliko pustih sramota i koliko je krvi ostavio za sobom na svome putu!...

Vidio je Quintanino ime u novinama, koje je imao pred sobom, a ipak mu je sve izgledalo kao neki san.

Ali bilo je tako, bilo je sve to strašna istina. Spretni častohlepni nitkov, podmukli špekulant, čije su ruke bile poprskane krvlju, vladao je Španjolskom.

— A ja sam pripomogao njegovom triumfu!...

Pomisli s ponosom, da je taj lakrdijaš u njegovim rukama i groteskna lutka, i da ga on, koji ga je podigao, može uništiti, osramotiti, zagnjuriti u blato svih njegovih prljavština...

... Dovoljno je za to njegovo pero... Je li sada kucnuo čas da se osveti u vlastito ime i ime onih tisuća žrtava, gradova iscrpljenih ratnim nametima, matera koje su oplakivale svoje sinove žrtvovane u ratu, muškarača koji su još uvijek umirali tamo daleko, ne bi li se samo obogatio lupež, politički triumfator?...

— Jest... Bilo je moguće da ovo postane »njegov čas«, njegov čas kao pisca i Španjolca, njegov čas kao poštena čovjeka.

Trebao je samo napasti taj lažan lik, svojim mu perom strgnuti blistavu odoru, koja ga je pokrivala i pokazati ga gola, u njegovoj gadnoj golotinji, okaljana blatom, sramotom i krvlju, i zagrabiti toga blata i pritisnuti ga njime, sasuti ga lopatama na njega, baciti

mu ga u lice, u njegov blistavi obraz, na čitav njegov život...

Ali kao da je htio zadržati smjeli polet buntovne misli, jedna slika i jedno ime iskrsne u njegovoj mašti: Gloria Montenegro.

Ta je žena dijelila ognjište i nosila ime Quintanino ... Zar ne će do nje dosegnuti ono blato ako prsne?... Što će postati od prekrasne ljubovce, ako je obaviju užas i sramota političareva života.

Njegova se žestina primiri.

Ne. On nije mogao to učiniti radi Glorije, radi svoje ljubavi, radi divne sreće, koja mu je ispunjavala dušu...

Mnogo je trpio i mnogo se borio očekujući ovaj čas konačne osvete; — ali u odlučnom trenutku iskrsla je ova žena, koja je evo neotkloniva zapreka da je ostvari. Iznad svega taj je blaženi anđeo, ta je žena bila utočište njegove duše, ona je bila prva i jedina ljubav njegova, a on ju je napokon dugovao Quintani... Ne će li to biti naknada, koju mu ironički nudi život, da ga odšteti za negdašnje vjerolomstvo, koje ga je odvelo u tamnicu?... Da... možda... radi nje mislio je Ernesto da je primoran surađivati sa Quintanom, biti obrana, štit, prvoborac tog nitkova.

— Život je tako okrutno logičan! — pomisli. — Lanac sramote sve nas veže, jer ako nas ne uzmogne svladati prljavim strastima, sebičnim interesima ili niskim osjećajima, on pogodi u njega staviti preslatke karike ljubavi, dobrote i veselja, koje nas spajaju s ostalim karikama moralne bijede i prljavštine, te nas primorava da se ukopčamo s njima, kako bi nepravda i zlo vječno potrajali.

On pogladi rukom čelo, ne bi li odvratio misli, koje su poput ptica zloslutnica i zlokobnica oblijetale njegovim mozgom.

Uzme ponovno novine, zagleda se u njih jedan časak i jedva se mogao suspregnuti, da ne prasne u smijeh.

— Pravo! — usklikne glasno, kao da je htio da ga čuje neko nevidljivo lice, s kojim govori. — I život ima svoj smiješan i groteskan izgled... Ne manjkaju podrobnosti; jer ako nam nije dovoljan Gocho kao ministar, evo imamo mi Miguelóna Baenu, koji je postao podtajnik, i onu ptičicu Žderu kao generalnog ravnatelja Pučke nastave. Jadnik! — završi nasmijavši se otvoreno: u što ga upletoše, kad se jedva umije potpisati. Sad bi samo još trebalo da pošalju Sorrostota u Maroko kao civilnog visokog povjerenika... Quintani u drskosti nema premca.

Novinar baci novine na pod, zgnječivši i gotovo ih poderavši energičnim izrazom najvećeg prezira.

— Gospodine, kupelj je priređena — obavijesti ga Juan sa vrata ložnice.

— Dobro; evo me odmah.

I odlučno i hitro skoči iz postelje...

Oprat će svoje tijelo u vodi, okrijepit ga njenim milovanjima, osloboditi svoju put pohote...

Kad bi ovako mogao očistiti i svoju dušu!...

XIV

Izlazeći iz gostione — mračne i prljave jazbine u ulici Calle de San Bernardo, gdje je upravo požudno progutao nekakvo jelo, — i čekajući da mu vrate ostatak durosa što ga je dao plativši potrošak, Nicolás Šuvak stane u glavi praviti obračun o svome novcu. Ostalo mu je još pedeset i sedam peseta u džepu. To je bio ostatak od trideset jadnih durosa, koje mu dadoše prije dva tjedna kao svotu njegove kažnjeničke »zarade«.

Bože sveti, kako je novac nestajao!... Za četrnaest dana slobode potrošio je preko polovice od onoga, što je zaslužio za petnaest godina tamnice.

Lijepo je zvanje kažnjenika!... Ustajati u ranu zoru, plesti rogoz, tkati ili tesati drvene trupce, jesti, spavati i živjeti na zapovijed, izgarati od pustih želja

da slobodno letiš po svijetu, obuzdavati nagone, pričinjati se krotkim, truditi se da postaneš uzoran kažnjenik, postići da ti radi dobrog vladanja otpuste pet godina kazne, i sada, poslije petnaest godina, hodaš po madridskim ulicama nepoznat, bez cilja, kao izgubljen u bučnoj šumi velegrada.

Tamnica ga je postarala. Izgledao je kao da mu se raskvasilo meso, čak mu je smanjilo tijelo, tako da je izgubio svoju seljačku snagu. Tamnovanje mu je oduzelo boju lica, koje je sada bilo mršavo i blijedo kao od zelenkastog pergamenta. Pod teretom godina posijedila mu je kosa, a posijedile su mu i obrve, koje su postale pepeljaste ali su ostale debele i guste, sraštene u onom njegovom karakterističnom surovom i divljem naboru... Usta kao da su mu bila upala, dajući mu neki još licemjerniji i preplašeniji izgled.

Navika pretvaranja, stalna bojazan od nadglednikova biča, vječito nepouzdavanje u sudruga na lancu i u čuvara, prouzrokovalo je da mu je pogled postao još sumnjičaviji, da mu se prekalio onaj smjerni i neodlučni izraz negdašnjeg seljaka...

Sve mu se u životu pričinjalo neprijateljem kao da se sa svih strana na njegova leđa diže štap uzničkog stražara... Kad bi na ulici susreo kojeg stražara, nesvijesno bi zadrhtao, pa bi nehotice još većma natukao na čelo obod šešira, kao da se boji da ga ne prepoznaju.

A onda bi brzo rekao:

— Tko će me prepoznati u ovom neizmjernom Madridu? Ni ovdje, a možda ni igdje drugdje. Bio je sam, tragično sam samcat u životu...

Kad ga otpustiše, otišao je u El Paramo. Sada su bili već ljudi oni, koje je ostavio kao djecu, šaputali su o njegovom djelu, ali njega nisu poznavali... ono nešto malo staraca, koji preostaše od njegovih vršnjaka, nisu htjeli znati za nj. On se u tamnici manje promijenio nego ti ljudi, koji su obrađivali zemlju.

Imao je gorku radost da vidi kuću, koja je bila njegova; da ide među siromašnih polja, koja su njemu pripadala; da se sjeti svog zlodjela na onom istom mjestu, gdje je bio ostavio mrtva Ramona Mirodijara... Sada je neki drugi svijet stanovao u njegovome gnijezdu...; druge su mišice oplođivale brazde; na cesti je prolivenu krv izbrisala milosrdna prašina. A njegovi! Neki ih je razorni vjetar raznio, dok je on bio u zatvoru. Žena mu doskora umrije. Kćerci, koja je jedva bila postala djevojkom, izgubio se trag. Morala je otići u službu u prijestolnicu, a kasnije ju je progutao crni bezdan prostitucije... Gdjekoji se čovjek nejasno sjećao, da je saznao kako je propala i umrla u bolnici u Burgosu.

Sin mu je otišao u vojsku, a u Melilli, kad se desio onaj strašan poraz, pao je i on među onom neznanom gomilom izmrcvarenih žrtava, što pomriješe od žeđe i bez obrane, a čija je trupla sunce pretvorilo u vapno, sagnjila na kiši i oskvrnuta od barbarstva...

Sam!... Sam!...

Zemlja mu je bila neprijatelj, uspomene okrutne; Šuvak, sav rastužen prošlošću i od sramote, da ga ne bi prepoznali kao bivšeg kažnjenika, napusti El Paramo. I poput zvijeri, koja gonjena po poznatoj ravnici, bježi u nepoznate opasnosti planine, Šuvak, natjeran u škripac nuždom i bijesom, potraži utočište u čudnom i nepoznatom Madridu.

Računajući sa svojom siromašnom imovinom, u namjeri da je obnovi prije nego sve potroši, trčkarao je po prijestolnici tražeći posla. Dosad mu ga je bilo nemoguće naći. — U gradu nisu mogli lako zaposliti njegovu prostu seljačku radnu snagu, njegove skromne kažnjeničke sposobnosti...

Sablast potpune bijede, koja se približavala, salijetala ga je poput gladnog vuka, koji mu je žalostivo zavijao u ušima... Jedino tada, za tih crnih časova, kad bi ga spopale uspomene i pesimizam, iskrslo bi u njegovoj mašti jedno ime, ime onoga koji je bio uzrok svih njegovih jada: Leopoldo Quintana.

Radi njega je počinio ubojstvo i bio u tamnici, radi njega umrla mu je žena prepuštena sama sebi, radi njega mu je kćerka postala prostitutkom, i radi njega mu je sin obeščašćen. Radi njega je izgubio svoje imanje i najbolji dio svog života... Zar nije bilo pravo, da ga don Leopoldo Quintana ima dužnost odštetiti za sve to?...

Ali — govorilo mu je u isti čas i srce i mržnja — ima li na svijetu, tko bi mogao sve to platiti: razrušeno ognjište, uništenu i obeščašćenu porodicu, upropaštenu egzistenciju? Nije bilo moguće pod kapom nebeskom naći naknadu za sve to. A osim toga don Leopoldo, onaj gospodin, koji ga je grlio u Kasinu grada Urbevieje, prijateljski se s njime rukovao i dao mu svoju mušku riječ da će ga štititi, bio je tako visoko, da je bilo nemoguće doći jednog dana k njemu i osloviti ga!

Iz novina je znao za njegov visok položaj: bio je ništa manje nego ministar predsjednik Španjolske... Kako da dopreš čak do njega?... I on stade sricati te slovke grizući ih prigušenim bijesom i neutaživom mržnjom.

Dvije večeri i dvije noći uzastopce vrzao se oko njegove palače, koje su ogradu čuvala dvojica stražara i jedan impozantni livrirani vratar, i on je najviše mogao samo iz daleka vidjeti lakirani automobil personala, koji je ulazio ili izlazio iz onog gospodskog vrta...

Ipak se sva njegova volja nesvijesno usredotočila izdaleka, da bi ga ošinuo poput munje, svejedno iz koje daljine, prokletstvom svog pogleda prezasićenog mržnjom i osvetoljubljem...

Kad je stigao na Puertu del Sol, bilo je šest na uri vladine zgrade.

Pomisli da mu je svejedno, da će izgubiti veče kao i sinoćnje, što ga je proveo čekajući u redu da ga puste na javnu tribinu Kongresa. Sjednica se dovršila prije

negoli je došao na njega red da uđe... Danas će nanovo pokušati sreću. Zašto? Nije to znao. Želio je jedino da ga vidi, da ga vidi!

Već je žurno hodao ulicom Carrera de San Jerónimo. Deset minuta kasnije, kad je prelazio preko ulice calle de Fernanflor, opazi kako neki ljudi stojeći na pločniku zgrade Kongresa, s dubokim poštovanjem otkrivaju glave.

Zagleda se radoznalo kao čovjek sa sela.

Stakleno se krilo jednih vrata palače Cortesa otvori, a na pragu se pojavi neki gospodin s lako prosjedom bradom, podebeo, u nekom laganom ogrtaču i sa crnim tvrdim šeširom na glavi, a kad je prošao, dva se stražara vojnički ukrutiše, svečano ga pozdravivši.

Š u v a k zine začuđeno u njega, beskrajno iznenađen, i s tako žestokom mržnjom, da mu je u divlje i bojažljive zjenice provalila krv.

I on uzdahne za se s dubokim bijesom:

— To je on!

*

Videći da se pojavio ministar predsjednik, lakaj koji je čekao, trgne se da će poletjeti prema službenom automobilu, koji je čekao nekoliko koraka dalje.

Quintana ga zadrža jednim pokretom.

— Ne; možete otići... U devet kod kuće.

A zatim, obraćajući se onoj dvojici redarstvenika, koji su bili njegova stalna pratnja, reče im osmjehnuvši se kao čovjek demokrat:

— Nemojte ići. Naumio sam se prošetati i ne želim straže ni svjedoka.

— Kako zapovijeda vaša preuzvišenost, — odvrati sa strahopoštovanjem jedan agent.

Bila je to jedna od njegovih glavnih značajka kao modernog i popularnog političara, da je otklanjao svaki sjaj, da je uvijek, osim u službenim zgodama, išao odjeven po amerikanski i da je hodao po ulicama u središtu grada bez pratnje i bez ikakvog isticanja.

Poznavajući njegove navike redarstvenici ostadoše kraj vratiju Kongresa, a Leopoldo se zaputi prema ulici Carrera de San Jeronimo. Već na uglu stade kolebati jedan časak prije negoli se odlučio da pođe dolje prema Pradu...

Išao je lijevim pločnikom okretnim i gipkim korakom snažna čovjeka, uživajući u toplom milovanju jesenskog zraka, zbog kojega je bio prijatan suton onog rujanskog dana, punog sunca.

Osjećao je potrebu da pobjegne iz Kongresa, gdje je proboravio dva sata.

Ona bučna sredina, ono stalno opsijedanje laskavaca i smutljivaca, ono umjetno svijetlo, u kojemu se toliko puta nalazio u svom elementu, u svojoj pravoj sredini i atmosferi, sada mu je bila odvratno, gotovo ga je vrijeđalo...

Što je već više mogao postići nego je bio postigao?

Bio je dosegao vrhunac svoje ambicije. U njegovim se je rukama nalazila sudbina nacije, u njegovoj riječi snaga, koja je bila kadra uvjeriti, u njegovom peru život i interesi milijuna ljudi...

U komori je govorio još samo u svečanim i izvanrednim zgodama. Inače bi odredio kojega ministra... Tamo je ono popodne u plavoj ministarskoj klupi ostao ministar financija Sebastián Gocho, da bi odgovarao na interpelacije i na molbe i upite narodnih zastupnika, koji su se dosađivali u napornoj debati, koja nije nikoga zanimala.

— Sebastián Gocho!

On se nasmije sjetivši se da je načinio kraljevskim ministrom negdašnjeg prostog mlinara iz Urbevieje. On je bio njegovo djelo, sin njegove volje... Kao onaj bajoslovni bog što je pretvarao zlato, on je pretvarao u poštenjačine i ugledne sve kojih bi se dotakao.

Gocho, taj prostak, lukavi ali neuki provincijalac, bio se popeo do ministra zaklanjajući se njegovom sjenom. On se uspeo na najvišu visinu.

Imao je vlast, imao je bogatstvo, imao je osim svega raskošan dom, gdje je neprestano sjala sreća poput nekog zlatnog neugasivog sunca...

Kao često puta u veselim časovima on stane praviti bilancu svog života uživajući u tome...

Uspomene, postajući sve rjeđe što je išao više u prošlost, još su mu većma omilile šetnju pod divnim nebom jesenjske večeri.

Nađe se pred stubištem jednih vrata Retira, u ulici calle de Alfonso XII, pa odluči unići u park, u kojemu je vladala blaga tišina. Zemlja je bila pokrivena lišćem, koje je s uživanjem nosio neki laki povjetarac, vukući ga šuškao je njime, podižući pri njegovom dodiru sa zemljom neki blagi sjetni šum, koji se mogao uporediti s ljupkim šuštanjem svile i atlasa.

Sunce na zapadu jedva je još ljubilo visoke vršike bagrema. S jedne i s druge strane šetališta dizali se golemi kipovi negdašnjih kraljeva, kao da vječno stražare u drvoredu, čijom je sredinom išao on, zadubljen u daleke uspomene...

Park ga je u ovo jesensko veče sjećao njegovih đačkih godina, kad je hodao po njegovim drvoredima, snivajući častohlepne sne i kujući nemoguće osnove...

Bilo je prošlo pet lustara od tada!

Sudbina gurajući ga žurno kao nekog miljenika sreće, skratila mu je i ubrzala put...

Ne uzimajući u račun one četiri godine što ih je proveo u Urbevieji, boreći se s prvim poteškoćama zakopan među spisima i mapama bilježničke poslovnice svoga tasta, ostatak puta bio je siguran i čvrst kao energična i divna ravna crta... Na njenome kraju — i to gdje se je pred njim nalazilo još mnogo života — bila je njegova ambicija posvema zadovoljena.

Vlast je bila kao neki magični štapić, koji se pokoravao njegovoj volji i otvarao mu put do svakog blagostanja i svakog zadovoljstva.

Zbog svoje popularnosti, zbog svoga ugleda postao je sada prijeko potreban... Njegovi prvi čini u vladi pribavili su mu aureolu narodnog junaka.

Uzeo je na sebe odgovornost da završi rat, i ono što je za druge bio mučan posao, pri kojemu su srušene tolike vlade, bilo je za njega nešto najjednostavnije. Bilo mu je dovoljno porazgovoriti se sa Sorrostoteom, da bi Amet-Salem, neprijateljski poglavica, obustavio svoje bjesnilo i pokazao svoju sklonost, da sklopi primirje, početak posvemašnje pacifikacije, koja je Quintani dozvolila da požanje silan uspjeh time, što je tisuće i tisuće vojnika vraćeno u domovinu...

Bio je već dovoljno bogat i njegova žeđ za raskošem i zlatom bila je ugašena... S druge strane njegovi prijatelji i štićenici, koje je opskrbio najboljim političkim položajima, stvarali su neku pregradu, neku neprekoračvu mrežu interesa, koja je bila dovoljna da ga obrani i podupre u bilo kojem mu drago trenutku protiv njegovih političkih protivnika... Nekoliko milijuna u inozemnim bankama, k tome njegova palača, njegove brojne dnevnice i prihodi njegove odvjetničke pisarne, osigurali su mu blagostanje.

A onda, u njegovom domu, kraj njega je bila Gloria, zaljubljena i vazda spremna pružiti mu slast i neiskazanu sreću svog zagrljaja i svojih poljubaca, njegova preljubljena Gloria, svjetlost, ponos i slast njegova života... Daleko, u inozemnim zavodima odgajala mu se djeca, odvjetak njegova plemena, kao nasljednici njegovih milijuna. Što je mogao još poželjeti?...

Hodao je tako po parku sav radostan, osjećajući slast i ponos svog triumfa, svoje sreće, što je oboje bilo djelo njegove volje... Toliko je bio zadovoljan, da je izgledalo kao da mu se i same fizičke energije razlivaju

po tijelu poput nekog draškanja, tako da je osjećao neku potrebu akcije i kretanja...

Prolazeći ispred jezera, iziđe u drvored za kočije. Drvoredima su polagano stupali zaljubljeni parovi, gledajući se okom u oko, držeći se za ruke, šapćući vječne madrigale...

Na čistinama slavila su djeca bučno slavlje svojih igara i svog smijeha... Poneki šetaoci, vrlo rijetki, okretali su se da ga pogledaju, a on bi onda čuo kako bi spomenuli njegovo ime oni koji su ga prepoznali.

Suton sa zlatnim mrljama sunca između lišća i uzvišenom vedrinom plavetnog neba bio je čudo mira, skladnosti i miline.

Zađe u drvored za kočije i stigavši pred zvjerinjak zaustavi se sav iznenađen.

Deset koraka od njega stojao je kraj ruba asfaltiranog drvoreda njegov privatni automobil, prekrasna »limuzina«, koju je Gloria stalno upotrebljavala.

Šofer i lakaj, koji su pušili razgovarajući se nepažljivo, kad su vidjeli gdje dolazi odbace cigarete i malo se smeteni smjerno otkriju. Obrativši se lakaju Leopoldo ga upita:

— Je li ovdje señora?

— Jest, gospodine ministre — odgovori mu on zbunjeno, u čemu se naslućivalo iznenađenje. — Izašla je prije kratkog vremena iz kola i rekla neka kola čekaju na ovome mjestu... Otišla je na onu stranu — i pokaže mu neku čistinu ispred sebe. — Želi li señor da odem i da je potražim?

— Ne, ne — zadrža ga Quintana znakom. — Ja ću poći; kažeš da je ovuda otišla?

— Jest ovuda, señor.

Ne reče više ništa, udalji se od auta i prijeđe ponosno na drugu stranu šetališta.

Ugodno iznenađenje pojačalo je njegov optimizam.

Gloria je kao obično, dok je on primoran dužnošću, ostajao u parlamentu ili u predsjedništvu ministarstva, pred večer i izjutra odilazila na čisti zrak u šetalište.

— Sirotica! — požali je malo. — Zahtjevi njegovog visokog političkog položaja prisilili su ga, da je malo zanemaruje. Ona se je predavala svojoj sudbini zadovoljna i time, pa je dosađujući se u zlatnoj krletci raskošne palače tražila razonodu i slobodu po javnim šetalištima. Sad će je iznenaditi na tim stazama, koje pozivaju na romantičnu i mladenačku ljubav... Kako će se obradovati prekrasna zaljubljena ženica tome iznenađenju i tome da će se jedan sat u slobodi prošetati!

Sretao je ponovno parove vjerenika, gledao ih je s veseljem i bez one male zavisti, koju je osjećao prije, kako idu polagano i oduševljeno... I on je također išao poput kakvog đačeta na sastanak, da traži svoju ljubav... Tamo će sresti Gloriu, pa će skriven u sjenama sutona, što su se već zgušćavale, sebi priuštiti užitak, da se s njome prošeta obuhvativši je oko pasa, ukrast će joj poljubac na kakvom zavoju ili na kakvoj samotnoj čistini kao ma koji od tih mladih zaljubljenika, koji su hodali i vješali kao vijence ljubavi svoje cjelove i svoje ljubavne riječi pod sjenama bučnih drvoreda...

Dvadeset koraka od njega, iza zavoja koji je tvorio uski drvored, bila je neka mala skrovita čistina... i na jednoj od njezinih klupa upravo je bio opazio Gloriju... Njegove oči i njegovo srce smjesta su je otkrile u njenom svilenom ogrtaču i s njenim turbanom od sivog atlasa... Vidio ju je s leđa sasvim jasno... a kraj nje muškarca — Ernesta Aviala — kako ju je jednom rukom obujmio oko pasa...

Nagon, slijepo bjesnilo potjera Quintanu, da je zakoraknuo dva koraka naprijed zgrčivši ruke i s ubilačkim bljeskom u pogledu.

Ali se naglo zaustavi. Debelo deblo nekog drveta obraslo bršljanom sasvim ga je skrivalo. Tamo ostane

ne mičući se, kao hipnotiziran užasnim iznenađenjem, tim prizorom koji je bio njegova sramota.

I tako dršćući od bola, shrvan, samo da se ne stropošta onesviješten, gledao je kroz bršljan kako je Gloria, ogledavši se nekako sumnjičavo na jednu i na drugu stranu, ovila svoje ruke oko vrata Ernesta Aviala i približivši mu svoje božanstveno lice, koje je gorjelo od žudnje, potražila njegove usne cjelovom strastvenim, potajnim poput uboda bodežom.

Tako je i bilo. Taj čeznutljivi cjelov bio je kao neki udarac bodeža, koji je muža ranio u grudi... On zatetura kao pijan, kao da će se morati strovaliti...

Razum, njegov vazda sebični i proračunani razum, već je bio raspršio krvožedni bljesak, što je zatreptao u njegovim očima, i žestoke napadačke porive, što su proklijali divljom energijom u njegovoj duši...

Bio bi se volio oboriti u dva skoka na krivce, bio bi volio zariti im u vratove osvetničke ruke...

— Ali — pomisli — nije imao uza se oružja.

Morao bi se uhvatiti u koštac kao hrvač s novinarom, čiju je jakost i hrabrost poznavao. Grč ga spopadne jer nije mogao sebi pomoći. Vidio je kako je pobijeđen, zgažen nogama, osramoćen, dršćući još jedamput od nemoći pred drskim piscem... Nije imao uza se oružja. A da ga je imao!... Vidio je sebe kako je ispalio samokres i kako se Ernesto okrvavljen srušio pokraj Glorije... A kasnije svoj razoreni dom, sablazan koja bi ga upropastila, uništenu svoju sreću, uništen svoj život, uništenu svoju prošlost, uništenu svoju političku karijeru, svoju sramotu, kako je postala javna...

— Ah! zadrhta ponovno od straha pogledavši sve unaprijed, zgrozivši se pri pomisli na svoj položaj.

Pogleda sumnjičavo na jednu i na drugu stranu... Da li ga je tko vidio gdje ovako vreba poput kakvog uhode ili kakvog lopova?

Ne.

Desno od njega drvored je bio pust... Na lijevo ugleda samo neku sjenu, lik nekog loše odjevenog muškarca — nekog poljskog radnika — koji je išao okrenut leđima polako hodajući... Odahne... Nitko nije bio svjedokom njegovog iznenađenja, njegovog rugla, njegovog bola i njegove kukavštine.

I on se polako, mirnim koracima, strepeći da bi mogao svratiti pozornost preljubnika, udalji okrenuvši natrag putem kojim je bio došao.

Išao je poguren, polaganim hodom, kao da mu na ramenima leži golemo breme čitave njegove nesreće, njegova okaljana imena, njegove oskvrnjene sreće... i njegove sjajne političke karijere.

U mozgu mu se stadoše boriti misli jedna s drugom, otimajući se za njegovu volju... Bilo mu je da zaplače, a žudio je za osvetom, zaželio je da bolnim jaucima olakša svoj jad i strah, da ga ne bi otkrili...

Tako se nesvijesno opet nađe u drvoredu za kočije pred svojim automobilom.

I u toj svojoj omamljenosti, u svojoj dubokoj zaprepaštenosti, u očajnom bolu svoje duše, nađe ipak još snage da se pričini vedar i ravnodušan, naloživši lakaju koji je otkrio pred njim glavu:

— Kad dođe señora, da niste nipošto rekli, da sam bio ovdje, ni da sam pitao za nju.

Nije vidio, nije mogao vidjeti, jer je oborio glavu pocrvenivši pri pomisli na možebitnu samilost tih slugu, ironičan osmjeh u znak shvaćanja, koji sebi dobaciše oba sluge.

Tek što je odmaknuo deset koraka, zapita lakaj šofera:

— Hej, što misliš? Je li ih upecao?

— Pa jasno, čovječe!

— A što misliš da će se dogoditi?

— Pusti, brajko, ovo ti je pitoma zvijer.

Quintana iščeznu nasumce u samotnim drvoredima.

U tmini njegove duše gorjela je zapovjednički samo jedna želja: da ode, da pobjegne, da se udalji od mjesta gdje vladala izdaja, gdje mu je ubijena sreća.

Svijetlo je postajalo sve slabije, a ispod drveća počeše slaviti slavlje sjene.

On se najednom preplašeno okrene... Pričinilo mu se da čuje za sobom žurne korake.

Pogleda...

Ništa. Tišina, samoća... Kakova ptica, koja je zalepršala među grančicama, kakav gmaz, koji je skliznuo u grmlje.

Pobjeći, otrčati, otići... Mislio je da spava, da je postao žrtva neke more, nekog strašnog varavog sna, ali je nejasno osjećao, da će se iz njega moći probuditi, kao kad nas u postelji iznad laži sna umiruje razum upozoravajući nas da nije istina ono što sanjamo.

Hodao je, hodao mehanički, poput neke lutke bez vlastite volje...

Izišao je i ne znajući iz Retira na vrata ispred Zvjezdarnice, pa je sada hodao bez cilja ulicama, također pustim, između jaraka i ograda vilâ.

Poneka ulična svjetiljka, koja je već bila upaljena, kidala je sjene... U daljini se čuli zvižduci lokomotiva na Južnom kolodvoru.

Išao je bez cilja, ravnodušan spram svega, kao da je sišao s uma... Njegove noge, obuvene u lakovane cipele, gacale su po glibu neuređenih ulica, dizale prašinu, pod njihovim je koracima pucketalo ulično smeće.

A ministar predsjednik je samo dalje hodao, kao da bježi od nekoga, od utvare svog života, koja ga je progonila.

Katkada bi pomislio da čuje za sobom kratke korake, oprezne i žurne korake, i onda bi požurio hod spotičući se, dršćući, obliven znojem u licu, ali neosjetljiv spram umora...

Kroz ogradu jedne vile bijesno zalaja na njega nekoliko pasa. Prestrašivši se skoči kao lud od straha. Potrči niz pustu cestu... Pratilo ga je zavijanje pasa tuleći nervozno, očajno, uporno.

Njegova ga jaka volja pomalo razbistri...

Daleko od mjesta gdje se je vršila nevjera, njegov duh kao da se primirio, njegove bojazni kao da su se rasplinule. Sada je vidio jasno sav užas onoga što se dogodilo.

Gloria ljubi Ernesta Aviala.

Što je on učinio, da je zavrijedio tu uvredu? I u njegovoj pameti stane opet prolaziti povorka čitave njegove prošlosti, kao ono prije, kad mu je to činilo zadovoljstvo...

Da, taj Ernesto Avial je sada vraćao njegovo negdašnje vjerolomstvo, svoje tamnovanje, svoje očajne časove... Patuljak Urbevieje zario je svoj bodež u grudi madridskog giganta... Što bi dao da može izbrisati prošlost! Dao bi sav svoj imetak i svu svoju vlast za to, da nije nikada bilo onog časa, kad je pao onaj poljubac, na koji je nenadano bio naišao. Ali kako da otkrije okrutnu stvarnost? To se je život evo osvećivao. Onda je — pomisli s užasom — valjda došao čas da okaje svoje krivnje? Je li sigurno, da neka nejasna i kobna pravda traži od njega računa o svim djelima života?

Ta ga mogućnost prestraši. Jest, bilo je stalno da se je sudbina osvećivala, da je na zemlji bio netko, tko je sudio i dobru i zlu...

— Onda, on...

Podiđe ga jeza od užasa, koju je još pooštravalo ono tragično zavijanje pasa, i on se stane tresti od glave do pete.

Pričini mu se, da su se sjene predgrađa ispunile nekim sablasnim tužiteljima, groznim prikazama, zgrčenim rukama, koje su zahtijevale osvetu, očima koje su

sijevale poput munja i proždirale ga od mržnje, u njega uperenim oružjem, koje ga je ugrožavalo...

U tišini predgrađa, u tragičnoj samoći noći, bila je halucinacija tako strahovita, da je htio zaviknuti, zvati u pomoć, moliti oproštenje.

Noge mu stanu klecati, on ispruži ruke kao da moli milost.

Samo što nije pao, kad ga neka energična ruka surovo ščepa za desno rame.

On se probudi u stvarnost; čuo je kako mu je neki promukli i ozbiljni glas rekao:

— Dobar večer, Don Leopoldo!...

Pred njim je stajao neki namršeteni čovjek, plamteći očima, izobličena i blijeda lica, stisnutih usana... Izgledao je kao obrtnik ili težak. Muškarčeva lijeva ruka bila je skrivena u džepu haljetka od prostog sukna.

Još uvijek smeten i nepriseban Quintana promuca, obradovavši se što napokon nije sam:

— Dobar večer.

I ostade onako zanesen, nijem, kao opsjednut...

Tada neznanac zakoraknu unatrag, pa skinuvši šešir, radi kojeg mu je lice bilo još mračnije, upita:

— Što?... Pa zar me se vi više ne sjećate?... Sjetite se malo, Don Leopoldo!

Njegove su zadnje riječi bile kao neka oštra zapovijed.

Izgledalo je kao da je planulo svijetlo u političarovom mozgu. Nekako se nejasno sjećao toga preplanulog lica, tog tvrdog namrštenog čela, tog sumnjičavog i divljeg pogleda.

— Jest... jest... — prošapće sad mnogo prisebnije. Čini mi se da vas se sjećam... Ali ne znam točno...

— Naravno! — ... ispriča ga surovi muškarac tragičnom ironijom — Tamnica čovjeka silno promijeni! ... A još više godine... Ima tome malenkost od petnaest godina kako se nismo vidjeli. Ali... — on mu primakne

oholo lice. — Pogledajte me dobro, don Leopoldo! Ja sam Šuvak iz El Parama!...

— Ah, jest! — usklikne Quintana u beskrajnom strahu. — Šuvak!... Istina je!... Šuvak!

— I te kako je istina!... A što ste vi mislili?... Da sam istrunuo u tamnici?... Petnaest godina, to je mnogo godina, ali one prolaze pa se vraćaš... Tako sam se i ja vratio! — završi s nekim osmjehom punim ljutine.

— Ti? — promuca nesvijesno političar. — A zašto si se vratio?...

— Da vas mogu opet vidjeti — zasikće Šuvak. — Došao sam... da vas ubijem!

I u isti čas dok je to rekao, trgne iz džepa lijevu ruku oboružanim golemim nožem, koji zablista zlokobno u polumraku poput kakve iskre.

Quintana zavikne u najvećem užasu i okrenuvši se naglo, tjeran nagonom, pokuša pobjeći... Ali ga Šuvak, dostigne...

Zamahne bodežom i zarine ga s divljom žestinom u političareva leđa...

Quintana stane posrtati jedan trenutak i zatim se sruši licem na zemlju.

Šuvak, slijep u svom ubilačkom bijesu, s nekim okrutnim izrazom veselja u licu, baci se na žrtvu kao kakva zvijer, koja bi je htjela rastrgati, pa mu sve do petnaest puta zarine nož u tijelo, uživajući u tome što čuje kako pršti meso pod čeličnom oštricom i kako mu topla krv kvasi ruku.

Poslije petnaest uboda nožem žrtva ostane nepomična, bez hropca, bez najmanjeg jauka...

Šuvak se pridigne polagano, izvadi iz svog džepa ogroman rubac sa cvijećem, i ne gubeći iz vida mrtvaca, otare površno svoju ljevicu.

— On je to tražio — pomisli na glas. — Nije previše po jedan ubod za svaku godinu tamnice.

Obazre se naokolo. Ulica je još uvijek bila pusta... Kroz ogradu obližnje vile i dalje su tužno zavijali psi.

Ubojica pogleda u nebo, kao da njemu polaže račun o ovom pravednom zločinu, onda prezirno slegne ramenima kao da se oslobodio nekog tereta, a onda mirno krene na put promrmljavši u sebi:

— To je najbolje što sam učinio u svom životu! Oslobodio sam Španjolsku ovog psa...

Mjesec se sakri da bi zaštitio njegov bijeg.

Njegov se lik doskora izgubi u noćnom mraku...

*

Sagnut nad stolom u svojoj radnoj sobi slijedeće večeri, Ernesto je započeo uvodni članak za »Zastavu« i napisao:

»Ovaj je čas čitava Španjolska zavijena u crno. Neka zločinačka ruka, neki gadni anarhista oteo joj je na tragičan način najčuvenijeg od njezinih državnika, najuvaženijeg patricija svoga vremena...

Prekine pisanje.

Potegnu dubok dim iz svoje egipatske cigarete i pomisli u sebi beskrajnim sarkazmom:

— Quintana je zapravo umro kako je zaslužio, proboden nožem kao hulja, kao izdajica, kao što je i bio... Može se reći da je umro svojom p r i r o d n o m s m r ć u. Na koncu konca, moj politički prvak, kao toliki drugi prvaci Španjolske politike, bio je savršen nitkov.

Poslije tog nadgrobnog govora odličnom pokojniku, on nastavi članak:

»Veliki Španjolac, koji je evo umro, ostavlja prazninu u svom poštovanom domu...

I došavši dotle nije mogao a da se bar ne sjeti prekrasne Glorije, koja je u taj čas valjda, kao i on, igrala svoju ulogu ožalošćene supruge u toj lakrdiji života...